

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

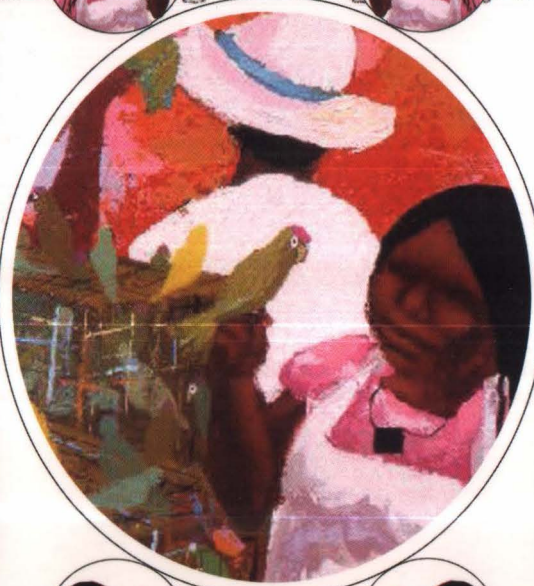
<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TEPOZTLÁN Oscar Lewis

TEPOZTLÁN

Meksika'da Bir Köy

Oscar Lewis

TOPLUMLAR & İNSANLAR

@psilon®

TEPOZTLÁN
Meksika'da Bir Köy

TOPLUMLAR VE İNSANLAR DİZİSİ – 4

TEPOZTLÁN *Meksika'da Bir Köy*

Orijinal Adı: TEPOZTLÁN *Village in Mexico*

Yazan: Oscar Lewis

Çeviri: Çiğdem Girgiç Çalap

Yayın Yönetmeni: Şemsa Yeğin

Düzeltili: Nursel Calap

Düzenleme: Nergis Şannan

Montaj: Kaya Güler

Kapak Tasarımı: Pınar Kazma

Film-Grafik: Ebru Grafik

Baskı: Şahinkaya Matbaası

Cilt: Güven Mücellit

1. Baskı: Aralık 2002, İstanbul

ISBN: 975 331 409-4

© 1960 Holt, Rinehart and Winston, Inc.

© Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.

Yayımlayan:

Epsilon Yayıncılık Hizmetleri Tic. San. Ltd. Şti.

Osmanlı Sk. 24/4 80090 Taksim/İstanbul

Tel: 0212 252 38 21 pbx Faks: 252 47 29

İnternet adresi: www.epsilonyayinevi.com

e-mail: epsilon@epsilonyayinevi.com

Genel Dağıtım:

Yeni Çizgi Yayın Dağıtım Ltd. Şti.

Gürsel Mah. Alaybey Sk. No: 7

Kağıthane/İstanbul

Tel: 0212 220 57 70 pbx Faks: 222 61 55

İnternet adresi ve on-line alışveriş: www.yenisayfa.com

Oscar Lewis

TEPOZTLÁN
Meksika'da Bir Köy

Çeviri
Çiğdem Girgiç Çalap

εpsilon

Yazar Hakkında

Ünlü Amerikalı antropolog Profesör Oscar Lewis (1914-1970) kırsal toplumlarda yoksul halkları incelemiş, özellikle Meksikalılarla Amerika'da yaşayan Meksikalılar üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmıştır. Bu halkların kültürlerini konu alan *Beş Aile* (1959) ve *Sanchez'in Çocukları* (1961) önemli yapıtları arasındadır. Oscar Lewis, Porto Rico halkını incelediği *La Vida* ile 1967 Ulusal Kitap Ödülüne layık görülmüştür. Yazarın çalışmaları, "yoksulluğun antropolojisi" denen ve daha sonraki toplumsal incelemelerde etkili olan bir kavramın doğmasına yol açmıştır.

Teşekkürler

Daha önce yayınlanan *Bir Meksika Köyünde Yaşam; Yeniden İncelenen Tepoztlán* (1951) adlı kitabımdaki malzemeleri yeniden kullanmama izin verdikleri için Illinois Üniversitesi Yayınları'na teşekkür etmek isterim. Çizdiği köy resimleri için Alberto Beltrán'a duyduğum minnettarlığı da belirtmeliyim. Ayrıca 1956-57 yılları arasında köyde çalışmalarımı yeniden sürdürmeme olanak tanıyan Guggenheim Vakfı'na da verdikleri burs için teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Giriş	11
Köyün Tarihçesi	37
Ekonomi	50
Sosyal Yapı	79
Aile	103
Yaşam Döngüsü	130
Değer ve İnançlar Sistemi.....	160
Değişen Köy	172

Giriş

Son yirmi yıldır kültürel antropolojinin belli başlı eğilimlerinden biri, soyutlanmış kabile halklarının yaşıntılarını incelemek yerine, ekonomik olarak gelişmemiş, ya da gelişmekte olan ülkelerdeki köylülük olgusunun incelenmesi yönünde değişmiştir. Meksika'da bulunan Tepoztlán Köyü, bir Amerikalı antropolog tarafından incelenen ilk köylü topluluklarından biri olması açısından bu bağlamda özellikle ilgi çekicidir. Robert Redfield, bu köyde 1926-27 yılları arasında çalışmış ve 1930'da, *Tepoztlán – a Mexican Village* (*Tepoztlán – Bir Meksika Köyü*) başlıklı çalışmayı yayımlamıştır. On yedi yıl sonra, 1943'te, ben köyü yeniden inceledim ve 1951'de *Life in a Mexican Village: Tepoztlán Restudied* (*Bir Meksika Köyünde Yaşam: Yeniden İncelenen Tepoztlán*) adlı kitabı yayımladım. 1956-57 yıllarında kitabımın yayımlanmasından sonra gerçekleşen değişiklikleri saptamak üzere Tepoztlán'a döndüm. Toplam olarak, köyde, 1943'ten başlayarak üç yıl kadar alan çalışması yaptım. Bağımsız yatırımcılar tarafından daha ayrıntılı incelenen köylü topluluğunun sayısı fazla değildir. Ayrıca, arkeolojik veriler, 16. yüzyıla dek uzanan tarihsel arşiv malzemeleri ve otuz yıllık bir döneme yayılmış üç antropolojik çalışma, kültürel değişimin incelenmesi için bize olağandışı bir zaman perspektifi kazandırmıştır.

Tepoztlán eski ve durağan, büyük değişikliklere uğramamış bir nüfusa sahip olması açısından bir köylü toplumu olarak tanımlanabilir; köylülüler toprağı çok bağıdır, belli başlı geçim kaynağı tarımdır, teknoloji görece olarak ilkel (saban ve bel) kalmıştır, üretim köylülerin yaşamlarını sürdürmelerine yetecek boyuttadır, halk, para ekonomisine katılmıştır gerçi ama değiş-tokuş yöntemi hâlâ uygulanmaktadır. Üstelik köy, devlet ve ulus gibi daha büyük siyasal birimlerle bütünleştirilmiştir ve onların yasalarına uymak durumundadır. Köylüler vergi vermekte, çocuklarını okula göndermekte ve gerek yerel, gerek genel seçimlerde oy kullanmaktadırlar. Tepoztlán kent etkileriyle de karşı karşıya kalmış ancak kent merkezlerinin yanı sıra diğer kırsal alanlardan da etkilenmiştir, ama bu etkilerin yarattığı yenilikleri, görece olarak fazla değişmeyen bir kültür kalıbıyla bütünleştirmeyi başarmıştır. Son olarak topluluk yoksuldur, okuma yazma oranı düşüktür, doğum ve ölüm oranı yüksektir ve uzun dönemler boyunca yabancı egemenliği altında kalmıştır. Dolayısıyla köylülerin ve sömürge halklarının belirleyici özelliğini oluşturan ve hükümete yönelik garip bir bağımlılık ve düşmanlık birleşimi şeklinde kendini gösteren bir yaklaşım burada da egemendir.

Tarımla geçinen insanların yaşadığı köy, tanımı gereğı daha geniş bir toplumun, genellikle de ulusun bir parçası olduğundan, ulusal kurumların ve ulusal tarihin onu nasıl etkilediğini ortaya koymak ve onu ulusal bağlamı içinde değerlendirmek önem kazanmaktadır. Öte yanda, büyük ölçüde tarımla geçinen bir ülkedeki tek bir köyün incelenmesi, bir bütün olarak ulusun da pek çok yönü hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Örneğin Tepoztlán, pek çok ulusal eğilimi yansıtır ve Meksika'nın en ivedi sorunlarından çoğunu öne çıkarır. Devrimden sonra Tepoztlán'da gerçekleşen –mısır değirmeni-

nin kullanılmaya başlanması, bazı topraksızlara *ejido* bağışlanması, çağdaş bir otoyolun yapılması, otobüs servisi konulması, eğitim olanaklarının genişletilmesi gibi– değişiklikler Meksika’da geniş alanlarda gerçekleşen tipik değişikliklerdir. Gene aynı şekilde, Tepoztlán’da giderilmeyi bekleyen pek çok sorun –örneğin tarım kaynaklarının verimsizliği, nüfus baskısı, tarım ekonomisinde ormanların ve otlakların önemi, toprak erozyonu, ormanların tüketilmesi, küçük topraklarda ekim yapılması, düşük verim, yeterli kredi olanaklarının bulunmaması gibi sorunlar, binlerce Meksika köyünde görülebilir. Bu sorunları, tek bir köy çerçevesinde incelemenin yararlı yönü, coğrafik, tarihsel, ekonomik, toplumsal, siyasal ve psikolojik etmenleri açıkça görmemizi sağlamasıdır.

Tepoztlán, bir bütün olarak Meksika’nın pek çok karakteristik özelliğini inanılmaz ölçüde yansıtmaktadır. Tepoztlán *municipiosunun* (belde) görece olarak sınırlı alanında –*tierra fría*dan (soğuk ülke) *tierra caliente*ye (sıcak tropik ülke) dek Meksika’nın çeşitli iklim bölgelerinin tamamı ve bu iklim koşullarının gereği olan doğal kaynakların tamamı bulunmaktadır. Meksika topraklarının yüzde elliden fazlasının deniz düzeyinden yüksekliği, bu tek *municipio*’da bulunan ve yaklaşık bin metre ile üç bin metre arasında değişen çeşitli yüksekliklerle temsil edilmektedir. Tepoztlán’ın sayısal verileri de ormanlık bölge oranı, sahipli toprakların ortalama büyüklüğü gibi kalemlerde ulusal oranlarla çakışmaktadır. Bir de, yaş gruplarının dağılımıyla nüfus artış oranı da tüm ülkenin kırsal kesim nüfusu sayısal verilerine koşuttur.

Tepoztlán’da, tıpkı Meksika genelinde olduğu gibi birbirlerine karşıt ilkel ve çağdaş öğeler, İspanyol sömürgesi izleriyle çağdaş özellikler bir arada bulunur. Köyde, kuvvetli bir Amerika yerlisi geleneği vardır; İspanol-öncesi özelliklerin çoğu hâlâ yaşamakta ve bugün (1957), bu köyde görülmektedir.

*Municipi*odaki komünal toprak sahipliği dizgesi ve toplumsal örgütlenme son dört yüz yıl boyunca hiç değiştirilmeden sürdürülmektedir. İspanyol-öncesi tarımının pek çok ürünü hâlâ üretilmektedir; mısır, fasulye ve kabak temel besin maddeleri olma özelliklerini korumaktadırlar. İspanyol-öncesi maddi kültür özellikleri de, özellikle ev yapımı, eşya, yemekler ve giysiler, aynen korunmuştur. Kerpiç duvarlar, taş ve geleneksel kuttörenlerin gerçekleştirildiği harçla yapılmış ter evleri, kille sıvanmış mısır ambarları, ocak, üç ayaklı öğütme taşı, kil tavalar, havan ve tokmak, saz sandallar, sabır otundan yapma, yoğunluğu fazla, alkollü bir içki olan *pulque* bunlar arasında öne çıkmaktadır. Maddi olmayan kültür öğeleri, özellikle hastaları iyileştirmede, büyü yapmada ve doğumla ilgili geleneklerle yaşam çevriminin diğer evrelerinde görülmektedir. Nahuatl dili korunmuştur. Gerçi çoğu aynı zamanda İspanyolca da biliyordu ama, daha 1927'lere kadar nerdeyse bütün köylüler Nahuatl dili konuşuyorlardı.

Köy kültüründe hâlâ yaşayan İspanyol sömürge öğelerinden büyük bir çoğunluğu, İspanya işgalinden kısa bir süre sonra, on altıncı yüzyıl başlarında buraya getirilmişti. Bunlar arasında en önemlisi, evleriyle (*barrios*), sokakları ve köy meydanıyla köyün fiziksel yerleşimidir; Katolik dini ve kiliseler, İspanyol dili, para ekonomisi, hayvanların evcilleştirilmesi, saban ve diğer tarım aletleri, halkın inançlarının ve geleneklerinin büyük bir bölümü, hep bu dönemde köy halkının tanıştığı olgulardır.

İspanyol-öncesi ve İspanyol somürge özelliklerinin yanı sıra pek çok önemli çağdaş sanayi uygarlığı simgeleri görülmektedir. Bunlar arasında mısır değirmeni, dikiş makinesi, çağdaş bir otoyol ve otobüsler, saat, bilardo salonu, ruhsatlı hazır ilaçlar, süt tozu, pilli radyo ve birkaç otomobil sayılabilir. Yeni ve eski özelliklerin varlığı ve bunların oranlarının ai-

leden aileye değişen ölçülerde olması, Tepoztlán'da kültürel mozaik ve çeşitlilik yaratmaktadır.

Tepoztlán'ın kendine özgü özellikleri bulunduğunu dikkate almak da önemlidir. Köyü, bütün bir ulusla değil de Meksika'daki diğer köylerle karşılaştıracak olursak, pek çok bakımdan tipik olmayan nitelikleri bulunduğunu görürüz. Tepoztlán, Meksika köylerinin yüzde doksanından daha büyük ve daha çok toplumsal birimlere sahip. Tepoztlán, pek çok diğer *municipodan* farklı olarak köylülerin ortaklaşa işlediği topraklarını olduğu gibi korumuş; belirli ürünler üreten uzman sanayi kuruluşları yok ya da yok olmuş. Köyün Mexico'ya ve Cuernavaca'ya yakınlığı burayı yeni fikirlerle tanıştırmış. 1850'den beri varlığını koruyan bir yerel aydınlar grubu ile uzun bir okur yazarlık geleneği var. Üstelik Tepoztlán halkı köyün tarihi boyunca değişik zamanlarda çeşitli alanlarda önemli görevler yüklenmiş ve Morelos devletiyle kendi uluslarının en yüksek siyasal çevrelerinden insanlarla kişisel sözleşmelere girmiş. Geçen yüzyılın ortasında hali vakti yerinde köylülerden pek çok genç, doktor, avukat, öğretmen, mühendis ve papaz olmak üzere Tepoztlán'dan ayrılmış. Köy, son elli yılda Morelos devletine iki vali, devlet mahkemelerine üç yargıç, bir senatör ve meclise yarım düzineden fazla milletvekili vermekle övünüyor. Bu erkekler ya da onların çocukları, köydeki akrabalarıyla ilişkilerini koparmamışlar, böylece de kültürel değişimde sürekli bir uyarıcı görevi görmüşler.

Bu kitabın ilk yedi bölümü Tepoztlán'ı 1943 ile 1948 yılında bana görüldüğü şekliyle betimliyor ve daha önce yayımlanmış olan *Life in a Mexican Village: Tepoztlán Restudied* başlıklı incelememe dayanıyor. Sekizinci bölümse köyün 1956'dan sonraki durumunu anlatıyor.

Birinci Bölüm

Yerleşim

Tepoztlán Mexico'nun aşağı yukarı altmış mil güneyinde, Morelos eyaletine bağlı eski bir dağ köyü. Burada, en azından İsa'nın zamanından beri sürekli olarak insanlar yaşamış. Otuz bin dönüm kadar bir alanı kaplıyor ve sekiz köyden oluşuyor. Tepoztlán Köyü, *municipio*'nun ortasında kurulmuş, evlerin bulunduğu alanlardan 400 metre kadar yükselen güzel tepeler ya da kayalıklarla çevrilmiş geniş bir alüvyonlu vadiye sığınmış. Tepeler ya da *cerrolar*, doğal bir kale oluşturuyor; çeşitli zamanlarda köylüler için sığınak görevi görmüş. Her *cerro* köylülerce eski Nahuatl dilindeki adıyla anılıyor ve her birinin de bu adla ilgili bir söylencesi var. Tepelerden biri 1895 yılında, bir Tepoztlán tanrısının taş tapınağının yeraltından çıkarılmasıyla önemli bir arkeolojik bölge haline geldi. Bu tapınak ve köyün çok güzel manzarası, son yıllarda turistleri çekmeye başladı.

Tepoztlán *tierra fría* ile *tierra caliente* arasında bir noktada bulunduğundan iklimi ılımandır. Morelos eyaletinde en sağlıklı iklim, bu bölgede görülür, ayrıca Tepoztlán'da ölüm oranı, eyaletin tüm diğer köylerindekiinden daha düşüktür.

Tepoztlán sıtma bölgesinin tam üzerinde kalmaktadır, gerçi sıtma görülür, ama hastalık genellikle güneydeki ovalarda çalışmış işçilere bulaşma yoluyla köye gelmiştir.

Köydeki ortalama yağmur, aşağı yukarı 24 cm'dir, bunun çoğu, mayısta ya da haziran başında başlayıp genellikle Eylül başlarına dek süren yağmur mevsiminde yağar. Kuru mevsim ekim ya da kasımda başlar ve yedi uzun ay boyunca sürer. Kuru mevsim yüzünden yılda ancak bir kez ürün alınır. Köylüler en çok sulama sisteminin bulunmamasından yakınmaktalar; yılda birkaç kez ürün alınan Yautepec'teki sulama kanalları ya da boruları döşenmiş ekim alanlarından tarım cenneti diye söz ediyorlar.

Köyde, yirmi altı çeşme ya da kuyu var, bunların suyu, cerrolardan birindeki kaynaktan borularla getiriliyor. Kuyuların çoğu kil ve çimentodan yapılmış; bazıları kısmen örtülmüş, tepesine haç yerleştirilmiş bir küçük çatıyla korunmuş; diğerleri, açık su depolarından ibaret. Su çekmek geleneksel ve alışılmış bir iş gerçi, ama şimdi aileler bunu bir güçlük olarak görüyorlar.

Köyde zengin bir yarı-tropikal bitki örtüsü var. Hemen hemen her evin bahçesinde çeşit çeşit çiçekler ve ağaçlar ekilmiş: Papaya, kahve, mürdüm (*ciruela*), *guaje*, avokado, *chayote*, mango, muz, dikensiz kaktüs, dikenli bir tür armut. Çoğu aile yemek ve ilaç yapmada kullandıkları bitkiler yetiştiriyorlar.

Tepoztlán, kuzey ya da yukarı kısmı, güneyinden birkaç yüz metre yüksek olan bir bayırda kurulmuş. Üst kısım daha çorak, kayalık ve biraz daha serin, aşağı bölümse daha iyi sulanıyor, bitki örtüsü daha zengin. Kuzeyden güneye dik uzanan sokaklar var, yağmur mevsiminde bunlar çoğu kez şelalelere dönüşüyorlar. Aşınmayı önlemek için sokakların çoğu taş döşenmiş ve Aztek teras sistemine göre kademe kademe, an-

cak bütün yüksek düzeyler aynı hizada olmayacak biçimde yükseltilmiş. Yalnızca asfalt yol ve ortadaki meydan az çok düz ve tek kademeli.

Köy geniş, yayvan, az çok dikdörtgen biçiminde; uzunluğu aşağı yukarı iki, genişliği ise bir kilometre kadar. Köyde 662 hane bulunmasına karşın, çoğu evlerin birbirinden bahçelerle, ağıllarla ya da küçük *milpa* ya da mısır tarlalarıyla birbirlerinden ayrılmış olmaları nedeniyle, bazı Meksika kasabalarındaki kalabalık ya da sıkışık görünüm burada yok. Evleri ve bahçelerini çevreleyen taş duvarlar alçak, evlerin sokaktan görünmesine engel olmuyor, bir de ağaçların sokaklara da gölge vermesine olanak sağlıyor. Sadece köyün merkezinde birbirine bitişik birkaç ev İspanyol stili inşa edilmiş, yüksek duvarlarla çevrilmiş.

Tepoztlán'da parkıyla, bando sahnesiyle, ağaçları ve oturma yerleriyle eksiksiz bir tipik Meksika meydanı var. Meydanın çevresinde önemli binalar kümelenmiş: Adliye, başkanın, sekreter ve diğer yerel yetkililerin çalıştıkları binalar, okul, kilise, birkaç dükkân, bir değirmen ve küçük bir pazar alanı. Köyün bu merkezî bölümü bir kasaba görünümünde, burada, az da olsa bir kasaba kalabalığı ve telaşı yok değil, ama bir refah toplumu duygusu yaratmıyor. Park, meydan ve kamu binaları, yerleşmiş bir ihmalin kanıtlarını taşıyorlar; yalnızca yıllık *karnaval* için süprülüyor burası ve ana çeşme karnaval zamanı temizleniyor. Köylüler parkı nadiren kullanıyorlar, turist olduğu dönemler dışında genellikle terk edilmiş durumda. Dükkânlar küçük, karanlık, vitrinleri çekici değil. Pazar kurulduğu günler birkaç seyyar satıcı ve küçük bir ürün çeşidi, ticari etkinliğin pek zayıf olduğunu ele veriyor.

Merkezin dışındaki sokaklar bir örnek, sakin, tam köy sokağı; Tepoztlán'ın gerçek bir köy olduğunu belgeliyorlar. Yalnızca meydana en yakın sokakların adları tabelalarla belirtil-

miş. Meksika'da âdet olduğu üzere, sokak adları önemli tarihsel olayların ve önemli yerel kişilerin anısını yansıtır; adların bazıları Nahuatl dilinde ve İspanyol-öncesi önemli kişilerin adları. Gene, belli bir düzen içinde olmasa da, yalnızca merkezdeki evlerin numaraları var. Köylüler, gerek konuşma, gerek yazı dilinde sokak adları ya da ev numaraları kullanmıyorlar, dışardan gelen mektuplarda da yok bu adlar ya da sayılar.

Sokaklar aydınlatılmadığından, köy, geceleyin, daha da rustik bir havaya bürünüyor. Ay yoksa, düzgün olmayan sokaklarda fener ya da mumsuz yürümek güç –hatta tehlikeli– genellikle de yalnızca genç erkekler gece sokağa çıkmayı göze alabiliyor. Yalnızca hayvan sesleri, romantik gençlerin serenatları ve zaman zaman da evine getirilen sarhoş bir köylünün sesi duyulabiliyor. Gündüz bile gürültülü değil köy, gerçi çeşitli sesler duyuluyor: Evlerden gelen sesler, ağlayan ya da oynayan çocukların sesleri, tortilla şekillendirmek için hamur vuran ev kadınlarının sesleri, taşlar üzerinde yürüyen insanların ve hayvanların ayak sesleri, kilise çanları, anayolda yarışan otobüslerin kornaları, arada bir de bağırarak malını satmaya çalışan seyyar satıcı.

Nüfus

Tepoztlán'ın nüfusu, bütün olarak Meksika'nın nüfusu gibi son yıllarda hızlı bir artış gösterdi. Köyün nüfusu 1940 sayımına göre 3.230'du; 1947'ye gelindiğinde, 4.000'i aşmıştı. Nüfus artışının olağan nedenlerinden biri 1930 ile 1940 arasında, özellikle bebeklerde olmak üzere genelde ölüm oranının azalmasıdır. Bu düşüşün nedeniyse, tıp hizmetlerindeki artışla Meksika Sağlık Bakanlığının uyguladığı yoğun sayılabilecek aşılama programıdır. 1930'dan bu yana köyde kısa sürelerle oturan doktorlar olmuştur, bazı köylüler, özel doktorlara ve Cuernavaca'daki parasız sağlık kliniklerine başvurmak-

tadır. Şimdi köyde, çağdaş sağlık yöntemleri konusunda eğitim görmüş beş ebe var. Köylülerin uzun yaşamasının nedeni (Meksika kırsal kesiminde yüzde 9.9 olan elli yaş üstü insan oranı, Tepoztlán'da yüzde 15.5), belki de sağlıklı ikliminin yanı sıra köydeki yaşam standardının giderek artmasına bağlanabilir.

Dil ve Okur-Yazarlık

Tepoztlán'da biri İspanyolca, diğeri ise yerli dili Nahuatl olmak üzere iki dil konuşulmakta. 1920'de hemen hemen bütün köy halkı Nahuatl dili konuşuyordu ama o günden bu güne kullanımı göze görünür biçimde azaldı, buna karşılık İspanyolca kullanımı arttı. Köylülerin yarısı, hâlâ iki dil konuşuyor, ama 1944'te, Nahuatl'dan başka dil konuşmayan beş kişi vardı. Bölge toplantılarında ve bazı bayramlardaki resmî konuşmalarda Nahuatl dili yeğleniyor. Otobüs şirketlerinin adları gene yerli dilinde, spor karşılaşmalarında da taraflar bazen Nahuatl dilinde adlar alıyorlar.

Genç kuşak, Nahuatl diline karşı olumsuz bir tutum benimsemiş; otuz beş yaşın altındakiler dışardan gelenlerin yanında konuşmaktan utanıyor, çoğu kez de bildiklerini yadıyorlar. Çoğu evde, eski kuşağın insanları da İspanyolca konuşuyor ama gizlerini anlattıklarında, şaka yaptıklarında, ya da kavga sırasında kendilerini daha iyi ifade edebilmek için Nahuatl diline başvuruyorlar. Bunun sonucu olarak çocukların çoğu Nahuatl denince kavga ya da azarlama sözcükleri düşünür hale gelmiş.

Köyde İspanyolca'nın yaygınlaşması, okuma yazma bilenlerin oranında buna eşit bir artışa yol açmamış. 1942'de, köylülerin yüzde 42'si okuma yazma bilmiyordu. Genelde orta-ekonomik gruba ait olmakla okur-yazar olmak arasında büyük bir bağlantı var; üst-ekonomik gruptakilerin çoğu okur-

yazar değil. Son yıllarda gazete okuma oranı bir hayli arttı. 1920'de köye düzenli olarak gelen gazete yoktu, 1944'de, elli altı kişi, haftada ortalama iki kez gazete alıyordu. Bu insanlar yerel, ulusal ve uluslararası konularda köyün görüşünü saptamada önemli rol oynadılar.

İletişim Araçları

Çağdaş bir karayolu, otobüs servisi, posta servisi, birkaç telefon, telgraf ve yakınlarda bulunan demiryolu sayesinde Tepoztlán görece olarak iyi iletişim araçlarına sahip bir köy. 1900 dolaylarında inşa edilen demiryolu, doğal kaynakların ticari olarak sömürölmesini desteklemişti, ancak şimdi daha çok Mexico'ya odun ve kömür taşımada kullanılıyor. Anayol yapılmadan önce köyle çevre bölgeler arasında ulaşım eşeklerle ve yayan yapılıyordu, çoğu ticari ve toplumsal temaslar, köyün yakınındaki Yautepec kasabasıyla sınırlıydı. Yolun ve otobüsün gelmesiyle Yautepec'in yerini Cuernavaca aldı, burası önem kazandı. Cuernavaca daha gelişmiş bir kültür düzeyine sahip olduğundan, bu değişiklik Tepoztlán'daki değişim oranını yükseltti. Köyde 1926'dan beri posta servisi var, posta her gün geliyor. Devrim öncesinden beri telefon ve telgraf var, ama yakınlara kadar ya bozuktular ya da çok seyrek kullanılıyorlardı.

Evler ve Ev Eşyaları

Tepoztlán'da belli başlı üç tip ev var: Çok yalın saz damlı *jacal* denen barınaklar, kerpiç evler ve köyün merkezinde bulunan daha düzgün yapılar. *Jacal* ve kerpiç evler temelde Amerika Yerlilerinin geleneğini, merkezdeki evlerse İspanyol etkisini yansıtıyor.

En dayanıksız ev tipi olan ve köylülerin büyük çoğunluğu tarafından ilkel sayılan, yeğlenmeyen *jacal*, mısır sapları ya

da Meksika bambusundan (*otate*) yapılmış, saz damla toprak zeminden oluşuyor. Evlerin yalnızca yüzde 5'i bu tip evler, bunlar köyün eteklerinde, özellikle de köyün üst kısmında küçük alanlarda bulunuyor. 1939 Meksika Ev Sayımına göre, *jacal* tipi, Tepoztlán'ın yer aldığı orta Mesa bölgesindeki bütün barınakların yüzde 38.7'sini, bütün Mexico'ki evlerinse yüzde 44.9'unu oluşturunuyordu. Bu rakamlar, Tepoztlán'da ev standardının görece olarak yüksek olduğunu gösteriyor.

Tepoztlán ailelerinin büyük çoğunluğu, (aşağı yukarı yüzde 90'ı) daha sağlam, çatıları kiremit kaplı evlerde oturuyorlar. Bunlarda bazen döşemeler pişmiş toprakla kaplanıyor ama çoğunluğu toprak, her birinin genellikle yalnızca tek kapısı olan, penceresiz bir ya da daha fazla dikdörtgen odası var. Daha yenice kerpiç evlerde ahşap panjurlu pencereler de var. Oda kapıları, evin içindeki başka odalara değil de, doğrudan bahçeye ya da bir verandaya açılıyor. Aileler büyüdükçe evlere uyuma odaları ekleniyor ama çoğu aile, bir oda duvarından uzattığı bambularla kiremit damlı mutfaklar ekliyorlar.

Jacal ve kerpiç evlerle büyük bir zıtlık oluşturan birkaç zengin evi, gayet belirgin bir İspanyol ya da çağdaş kent yapısı etkisi gösteriyor, hatta birkaçı şıklık sınırına bile dayanıyor. Bunlar tuğla ya da taştan yapılmış, betonla sıvanmış ve iç ve dış duvarları kireçle badanalanmış evler. Büyük ve heybetli olan bu yapılar tam sokak hizasından yükselen, camlı pencerelerin, demir parmaklıklı küçük balkonların yer aldığı duvarlarla çevrili.

Jacallarda yalnızca en yoksulların yaşamasına karşın, en zengin en güzel evde oturduğu hiçbir şekilde söylenemez. Zenginliğin her derecesinden birçok aile, yalın kerpiç evlerde oturuyor, tutucu eski kuşağı temsil eden en zengin birkaç kişi de görece olarak geliştirilmemiş evlerde oturmayı sürdürüyor. Yeni zengin olmuş aileler de içerde bir ölçüde süse baş-

vursalar da dışları yalın evler yapmayı yeğliyorlar. Devrim sırasında başkanların ya da *caciqueler*in evlerine yöneltilen hıncı dolu saldırılar unutulmamış, hatta, Tepoztlán halkı, zengin nitelemesiyle tanınmaktan hâlâ korkuyor bile denebilir.

Tepoztlán'daki evlerin büyük çoğunluğunda musluk suyu, ya da herhangi bir sağlık koruma olanağı yok. Merkeze yakın birkaç aile, verandalarına ya da mutfaklarına boruyla su getirtmiş, bu ayrıcalık karşılığında *municipio*'ya küçük bir vergi ödüyorlar. Kamu suyunun bu özel kullanımını denetim altına almak yolunda bir girişimde bulunulmamış, ancak evlerinde su olan bazı kişiler, akrabalarının, dostlarının ya da *compadre*lerinin istedikleri kadar su almasına izin veriyor, ya da hatta, komşunun vergiden kaçmak için kendisinininkine bir boru eklemesine göz yumuyor. Evlerinde su olan bütün ailelerin bahçeleri çiçek içinde, meyve ağaçları verimli. Zaman zaman, özellikle de kuru mevsimde, denetimsiz özel su kullanımı, en yakın çeşmeye gelen suyu azaltıyor. Bunun sonucu olarak da anlaşmazlıklar çıkıyor. Özel su borularının daha az şanslı komşular tarafından özellikle tıkandığı ya da kesildiği, hatta bazen başlarında bir siyasal liderle bir grup köylünün, kamu kuyusunu kurutan özel su hattını kesmek üzere evlere yürüdüğü görülüyor.

Tuvaletlerin nasıl kullanılacağı genelde bilinmiyor: yalnızca tek bir evde ve iki turist evinde rezervuarlı tuvalet var. Ama yeni okul binasında tuvalet de var, duş da; yeni kuşak onlara alışıyor. Gerçi kadınların çoğu ırmakta ya da genel çamaşır yıkama yerinde çamaşırlarını yıkarken saçlarını yıkıyorlar ama genel olarak kadınlarla çocukların yıkanma aracı evde kullanılan küçük bir seramik ya da teneke leğen; erkeklerle büyük erkek çocuklar nehirde yıkanıyorlar.

Hiçbir Tepoztlán evinde mutfaktaki ocaktan başka ısınma aracı yok. Mutfaktaki ocak da pek ısı vermiyor, üstelik, yakıt

harcanmasın diye pişirme işi tamamlandığında ocak söndürüyor. Kışın köylüler ısınmak için genellikle erken yatıyorlar, ama çoğu ailede az sayıda battaniye bulunduğundan, kış geceleri üşüyorlar. Hava karardıktan sonra evleri aydınlatmada kullanılabilecek çeşitli aydınlatma araçları arasında en bilinen ve en ucuz olanı mum. Bazı evlerde gaz lambası var, dükkânlarda ve merkezdeki birkaç evde, Coleman marka gaz lambası yakılıyor. Tek bir evde kendi jeneratörüyle üretilen elektrik kullanılıyor.

Ev eşyaları arasındaki farklılıklar, ev tipleri arasındaki farklılıklardan da çarpıcı. Çağdaş aygıtlarla ve ilkel eşyaların ya da aygıtların bir arada kullanıldığına örnek olarak bir pilli radyo, yalnız pişirme aracı olarak kullanılan Ispanyol- öncesi bir ocak, kahve öğütmek için el değirmeni ve mısır öğütmede kullanılan Kızılderili taş *metatesinin* tek bir çatı altında görüldüğünü söyleyebilirim. Gençlerden bazıları, az-çok eğitim görmüş olanlar ve orta ekonomik gruptan olanlar, daha iyi yaşamayı şiddetle arzuluyorlar, evdeki işleri kolaylaştıran çağdaş yemek pişirme, uyuma ve ışıklandırma araçlarını almak istiyorlar. Ancak yaşlı kuşağın çoğu üyesi, -hatta hali vakti yerinde olanlar bile- yenilikleri istemiyor, paralarını toprağa ve hayvana yatırmayı, yaşantılarını, eskiden olduğu gibi sürdürmeyi yeğliyor. Dolayısıyla çağdaş ev aygıtlarının kullanımı servetten çok yaşla ve eğitimle bağlantılı, bu tür aygıtlarsa, orta gelirli ailelerin evlerinde bulunuyor. Ama hali vakti yerinde olanların evlerinde, nerdeyse hepsinde, ilkel olsun, çağdaş olsun daha çok ev eşyası ve aygıt var.

Hemen hemen her evde, ya yerde, ya da beton bir yükseliyle masa düzeyine yerleştirilmiş bir ocak var. Tortilla ya da sac ekmegi pişirmede kullanılan *comal*, seramik ya da demirden yapılma; ama ekmek tüketimi arttıkça bu aygıt eskiye göre daha az kullanılır hale geliyor. Aynı şey *metate* (değirmen

taşı) için de geçerli, çünkü kadınların çoğu artık mısırlarını değirmende öğütüyor. Ama gene de, hiçbir Tepoztlán kadını mısırını ikinci kez öğütmek, kahve çekmek, şölenler ya da acil durumlar için büyük miktarlarda kırmızı biber çekmek için kendi *metatesi* olmadan ev açmaz.

Geri kalan ev eşyaları, görece olarak pek az –uyuma araçları, dinsel malzemeler ve birkaç saklama kabı. Yataklar üç çeşit: Yere yerleştirilmiş *petate* ya da ot minder; birbirine bağlanmış bambu çubuklarla yükseltilmiş, bir tahta çeçeveye yerleştirilmiş *tepexco*; üzerine genelde yatak değil de bir *petate* konulmuş, metal yaylı pirinç ya da demir karyola. Köylülerin büyük çoğunluğu yerde ya da *tepexcoda* yatıyorlar; ancak yüzde yirmi kadarı yatakta ya da yüksek yerde yatıyor. Meksika'nın bütününde, yatakta uyuyanların oranı (yüzde 61) çok daha yüksektir, hatta on bin ya da daha az nüfuslu topluluklarda bu oran yüzde 53'tür. Tepoztlán köylülerinin çoğu yatak alamadıkları için yerde yatmakta, ama yaşlılar, bunu daha güvenli bulduklarından, *los aires* dedikleri kötü rüzgârlardan daha iyi korunmak ya da daha rahat olduğu için yerde yatmayı yeğlemekte. Yastık, şilte, çarşaf ve yatak örtüsü sadece birkaç Tepoztlán evinde var. Çoğu kişi her yerde şal ya da palto olarak kullandıkları renkli yün *serapeden* başka yatma eşyası bilmiyor.

Uyuma düzeni, aileden aileye değişiyor, ama en yaygın gelenek iki ile altı yaş arasındaki çocukların *petatede* anne babalarının arasında yatması. Meme emen bebek, başka yerde, annesinin yanında yatıyor. Beşikler yalnız gündüz kullanılıyor. Daha büyük çocuklar, kızlar bir *petatede*, erkekler bir başkasında olmak üzere ayrı yatıyorlar. İki odalı evlerde anne babalarla küçük çocuklar bir odada, büyük çocuklar diğer odada yatıyorlar. Birkaç evde büyük ağabey ya da ablaların ayrı yatmasını olanaklı kılacak sayıda oda var. Bazen anne baba-

lar çocuklarının yanında yatmaktan utanıyorlar; bu durumda anne kızlarla, baba oğullarla aynı odada yatıyor.

Çoğu evde, evin esas odasında mihrap diye kullanılan bir yer var. Bu genellikle üzeri kâğıtla kaplanmış, mum, çiçek, tutsü ve aziz heykelleriyle süslenmiş bir masa. Masanın ardındaki duvara da dinsel resimler asılıyor.

Köylülerde, on-on iki pilli radyo ve kırk dört kadar kurmal plakçalar var. 1943'te Tepoztlán'da 215 dikiş makinesi vardı. Bu makinelerin sahipleri ailelerin yüzde yirmi beşini oluşturuyor ama bunları akrabalara ya da komşulara ödünç vermek ya da kiralamak âdeti olduğundan makineler çok daha fazla sayıda aileye hizmet ediyordu. Makinelerin çoğu sürekli kullanımda. Hatta, denebilir ki, dikiş makinelerinin önemsiz olmamakla birlikte ikincil etkilerinden biri, kadınlara birbirlerini ziyaret bahanesi vermesi, böylece de toplumsal yaşantılarını zenginleştirmesi olmuştur.

Beslenme

Meksika kırsal kesiminin bütününde olduğu gibi Tepoztlán'da da halkın temel gıdası diğer besin maddelerine oranı mevsime, gelire ve yeme alışkanlıklarına uygun olarak aileden aileye büyük değişiklikler gösteren mısır, fasulye ve biberden oluşmaktadır. Genelde, aile ne kadar yoksulsa, bu üç gıdanın et, süt, ekmek, peynir ve diğer yiyeceklere kıyasla tüketimi daha fazladır. Mısır bir ailenin beslenmesinde yüzde ondan yüzde yetmişe dek değişebilen oranda, en belli başlı gıda maddesidir.

Mısır, daha çok tortilla şeklinde, zaman zaman da *atole* (lapa) yapılarak yenir. Bazı bayramlarda, mısır unundan yapılmış *tamale* diye anılan bir tür içli köfte yenir. Tepoztlán'da çok çeşitli fasulye yetişir, en yaygın tür, yağ, biber, bazen de domates ve soğanla pişirilen barbunya fasulyesidir. Yeşil acı

biber, soğan ve domatesle birlikte öğütölerek tortilla ile ya da diğer yiyeceklerin yanında sos olarak tüketilir. Bu sos her gün taze yapılır.

Bu temel yiyecek maddeleri yerel olarak yetiştirilen, kırlardan toplanan ya da dükkânlardan ve pazardan alınan diğer yiyeceklerle desteklenir. Yerel olarak yetiştirilen ürünler arasında, muz, portakal, limon, yeşil limon, greypfrut, mürdüm, papaya, mango, armut, avokado, kabak, domates, '*zapote*, '*çayote*, '*manzanillo*, '*pito*, akasya tohumu, şeker kamışı, '*çirimoya*, '*mamey*, yer fıstığı, kahve, bal, baharat kokulu otlar, sığır, domuz, tavuk, hindi, süt, yumurta, peynir ve krema sayılabilir. Kırlarda, ortanlarda ve dağ eteklerinde yıl boyunca yetişen çeşitli yenilebilir otlar toplanır. Bunlar pek makbul sayılmaz, ama önemlidirler, çünkü Tepoztlán yiyeceklerinde bulunmayan besinleri sağlarlar. Kıtık dönemlerinde, ailelerin çoğu haftada birkaç kez bu otlardan yer; oldum olası yoksul aileler de düzenli olarak yıl boyunca her gün bu yabani otlarla beslenirler.

Tepoztlán, Yuatepec, Cuernavaca ya da Mexico'daki dükkânlardan alınan yiyecekler, ekmek, şeker, tuz, pirinç, bazı biber ve fasulye türleri, makarna ve kurutulmuş balıktır. Çikolata da kullanılır ama lüks tüketim maddesi sayılır. Sıvı krema ve süt tozu, sardalya konservesi, domatesli balık konservesi ve diğer balıklar küçük bir azınlık tarafından tüketilmekte, ancak giderek daha popüler olmaktadır.

Beyaz undan yapılmış beyaz ekmek, Meksika'da çok makbuldür, çünkü görece olarak yeni bir üründür ve hem bireylerin hem de grupların kültürel gelişme düzeylerinin göstergesi olarak kabul edilir. Tepoztlán'da ekmek çok tüketilir, hatta, bir ailenin sosyal ve ekonomik konumu, sıklıkla tükettiği ekmekle ölçülür. 1940'ta, köylülerin yüzde 31'i düzenli olarak ekmek yiyordu; üç yıl sonra ayda bir ya da iki kez bile olsa, ekmek yemeyen aile yok gibiydi. Ekmek özellikle küçük

çocuklar için yeğlenen bir yiyecek; en yoksul aile bile en küçük çocuğuna her gün bir parça ekmek yedirmeye çalışır. Ancak ekmeğin tortillanın yerini alacağını gösteren bir belirti yok, çünkü hali vakti yerinde ailelerde bile ekmek tüketme, toplam yiyecek harcamaları arasında en fazla yüzde onluk bir yer tutuyor.

Kuşkusuz, yiyecek tüketimi, büyük bir çeşitlilik gösteriyor. Varsıl aileler dışında kimsenin yıl boyunca düzenli yemek yemediği görülüyor; birkaç aile yerel ölçütlere göre de olsa, iyi bir beslenme düzenine bağlı kalıyor. Hasattan önceki üç, dört ay, yiyeceğin en kıt olduğu dönem, çünkü evlerde tortilla, fasulye ve *chile* çok az kalmış oluyor. Bayramlardan önce yeni giysiler, şölen yemeği ve diğer masraflar için para gerekiyor. Çoğu aile bu dönemlerde kemerleri sıkıyor, mısırlarını, fasulye, yumurta ve tavuklarını satıp para sağlamak için az yiyor. Köylüler hasattan sonraki dönemlerde, bir de tavuk ve hindiyle yapılmış *mole* ile fasulye ve pilavın pişirildiği bayram günlerinde çok iyi besleniyorlar. Meyve ve sebzelerin mevsimlere göre verimleri de tüketimdeki diğer düzensizliklerin nedeni olabiliyor. Ailenin ağaçları meyve vermemişse, meyvesiz idare ediliyor.

Et tüketimi, çayırların elverişsiz olduğu kuru kış aylarında artıyor, çünkü böyle durumlarda hayvanlar kesiliyor. Özellikle işlerin ağır olduğu ekim mevsiminde yumurta yalnız erkeklere ayrılıyor. Tavuk ve hindi, yalnızca bayramlarda, düğünlerde, vaftiz ve doğumgünü törenlerinde hazırlanan nadir yiyecekler sayılıyor. Toplumsal bir zorunluluk olan ve zengin de yoksulun da yerine getirmek durumunda olduğu düğün yemeklerini saymazsak, çoğu aile, bazen yıllarca bayram şöleni hazırlamıyor, ancak başka aileler çağırırsa şölene katılıyorlar. Av etleri yaygın değil; avlanan birkaç erkek, bu işi ancak kuru mevsimde, başka iş olmadığında yapıyor.

Yoksulla varsılın beslenme düzeni arasındaki ayrım, temelde, yenilen yiyeceğin miktarları arasındaki ayrımla ailelerin sevilen ya da makbul yiyecekleri hangi sıklıkta yediği olgusuyla belirleniyor. Yiyeceğin niteliği, çeşidi ve yemeklerin hazırlanması ya da yemek türleri söz konusu olduğunda, sınıf ayrımı yok. Tepoztlán'da zenginleri, yoksullardan daha iyi yiymeyecek denli cimri olduğu söylenir. Şimdi şimdi, beslenmedeki gerçek farkları bu türden servet değil de, eğitim, ya da kültürel değişim ölçüsü yaratmaya başladı.

Devrimden önce ve devrim sürecinde günde iki kez yemek yendiğini anımsayan çok kişi var gerçi ama, Tepoztlán ailelerinin normalde günde üç öğün yemek yedikleri söylenebilir. Aile nadiren hep birlikte sofraya oturur, genellikle belli yemek saatleri de yoktur. Babayla büyük erkek çocuklar, sabahları tarlaya gitmeden birlikte kahvaltı ederler; tarla çok uzaktaysa, kahvaltılarını daha sonra ısıtıp yemek üzere yanlarında götürürler. Tarlada gene öğle saatinde yiyebilirler, saat beş ile dokuz arasında herhangi bir saatte eve geldiklerinde de, akşam yemeği yerler. Evde yediklerinde genellikle önce onlara yemek verilir. Anne yemeği dağıtır, herkesin yemeğini bir çanak içinde ya da tortillaya sarılmış şekilde eline verir.

Kadınlarla çocuklar, sabah 7 ya da 8'de kahvaltı, saat birde öğle yemeği, hava kararınca da akşam yemeği yerler. Genellikle anne ve büyük kız çocuklar yemeye oturmadan önce küçük çocuklar doyurulur. Çoğu evde erkekler küçük iskemlelere, kadınlarla çocuklarsa yere oturur. Bayram dışında masada yemek yiyen aile çok az, böyle özel günlerde bile masa yalnızca erkekler ve konuklar için kullanılıyor. Zaman zaman kaşık kullanıldığı oluyor ama genellikle tortilla kaşık olarak kullanılarak yemek yeniyor.

Tepoztlán halkı da çoğu Meksikalı gibi, yiyeceklerin “sıcak” ve “soğuk” olarak ikiye ayrıldığını kabul ederler, ancak

bu sınıflandırmanın yiyeceklerin ısıları ya da tatları ile ilişkisi yoktur. (Örneğin dondurma, “sıcak”, etlerse “soğuk” yiyecek sayılır.) Genelde, “soğuk” yiyeceklerin ishale neden olduğuna ve “sıcak” yiyeceklerle göre daha güç hazmedildiğine inanılır. Dolayısıyla sıcak denilen yiyecekler çok küçük çocuklara ya da henüz doğum yapmış kadınlara verilmez. Belli hastalıklarda, yalnızca “sıcak” yiyecekler yenmelidir; bazı hastalıklarda da yalnızca “soğuk” yiyecekler yenir. Bazı “sıcak” yiyecekler, belli “soğuk” yiyeceklerle karıştırılarak etkisiz –yani tehlikesiz– hale getirilir. Ancak Tepoztlán köylüleri, kurallara uymak konusunda titiz olmadıkları gibi kuralların ne olduğu ya da bir yiyeceğin, özellikle de yeni bir yiyeceğin nasıl sınıflandırılacağı konusunda kolaylıkla görüş birliğine varamazlar.

Giyim

Tepoztlán’da hem yeni, hem de eski tip giysiler giyilir –burada belirleyici etmen, yaş, uğraş ve sınırlı ölçüde de ekonomik durumdur. Eski tip giysiler İspanyol kökenlidir, bunlarda, İspanya-öncesi dönemlerden kalma bir iki ek ya da uyarılama da görülür. Kadınların kıyafetleri, uzun, koyu renkli etek, beyaz gömlek, yakasız fanila, boyunlu bluz, yarım önlük, kemer ve *rebozo*, ya da başa ve omza atılan şaldan oluşur. Erkeklerin eski tip giysileriye, beyaz bez pantolon (*calzones*) uzun beyaz pamuklu çamaşır, beyaz iç gömleği, beyaz yakasız gömlek, beyaz pamuklu ceket, deri sandal ve geniş kenarlı hasır şapka ya da *sombrero* ile tamamlanır. Önemli bir giyim ögesi olan *serape* ya da battaniye-şal (ya da panço), soğuktan ve yağmurdan korunmak için kullanılır.

Yeni tip giysiyi, 1920’de, zengin Tepoztlán köylüsü giyiyordu, ama o günden bu yana, bütün sosyal-ekonomik düzeyden kişilerce giyilmeye başlandı. Yeni tip giysi, kadınlar için bir entari, uzun etek, uzun önlükten oluşuyor. Evlenmemiş

kızlar paçalı don giyiyorlar, bazı genç kadınların da önemli günlerde giydikleri ayakkabıları ve çorapları bulunuyor. Başa ve omuza örtülen şal ya da *rebozo* hâlâ yaygın, ama kazak ve ceketler de yavaş yavaş kullanılmaya başlandı. Değişikliklerin çoğu kırk yaşın altındaki kadınların giysilerine yansıyor, kırkın üstündekiler daha tutucu, eski giyinme biçimlerinden vazgeçmiyorlar.

Genelde tüccar ve zenaatkârlarla merkezdeki öğretmenlerin giydiği çağdaş erkek giysileri, koyu renkli, fabrika üretimi pantolon (*pantalones*), yakalı, önden düğmeli gömlek ile yakalı ceket ve ayakkabıdan oluşuyor. Zaman zaman *sombrero*'nun yerini kenarları daha dar, fötr şapka alabilir ama Tepoztlán'da ancak ve ancak çok fazla "kentlileşmiş" erkekler kravat takar. Erkek çocukların çağdaş giysileri tulum ya da pantolon, düğmeli gömlek ve hasır şapka olabilir. *Serape* yerine şimdi sıklıkla kazak ya da ceket giyiliyor, ayakkabı giyen çocukların sayısı da kabarık. Köylüler daha serin tuttuğunu, daha ucuz olduğunu ve tarlada çalışmaya daha elverişli bulduklarını söyledikleri eski tip entariyi yeğliyorlar.

Giyim, toplumsal konumun belirleyicisi olarak önem kazanıyor gerçi ama, zenginliğin göstergesi olmayabiliyor. Üst gelir grubundan çok orta gelirli grup, çağdaş giysi ve ayakkabı giyme eğiliminde. Hatta, ayakkabı giyenler arasında zenginlerin oranı, yaşlı kuşaktan olmaları nedeniyle çok düşük.

Bayramlar ve Eğlenceler

Dinsel olsun, dünyasal olsun bayram ya da *fiestalar*, Tepoztlán halkının yerli davulları, flüt ve çağdaş bando eşliğinde müzik yaptıkları, dans ettikleri, özel yemekler hazırladıkları, rodeo düzenledikleri, azizler için mum yaktıkları, havai fişek gösterileri, çiçeklerle süsleme, dua ve ayin yaptıkları özel günlerdir. *Fiestalar* köylülerin birlik ve beraberlik duygusunu

güçlendirir; bazı kutlamalar sevinçli, bazıları da üzüntülü, yaşlıdır. Dinsel *fiestalar*ın büyük çoğunluğu azizler onuruna düzenlenen kutlamalardır; İsa ya da Meryem onuruna düzenlenen kutlamalar görece olarak azdır.

Dinsel *fiestalar* takvimi, Aralıkta, İsa'nın doğumunu içine alan bir aylık dönemle başlayan ve tarihleri değiştirilebilir bayramlarla sabit bayram günlerinden oluşan tipik Katolik takvimidir. Tepoztlán halkının katıldığı dinsel *fiestalar* dörde ayrılır: (1) Her mahallenin kendi azizini kutladığı mahalle bayramları, (2) Merkez kilisedeki kutsal günlerin kutlandığı genel *fiestalar*, (3) İlçe çevresindeki diğer köylerin *fiestaları*, (4) İlçe dışındaki köy ve kasabaların *fiestaları*. Tepoztlán halkının katıldığı elli üç *fiestadan* yirmi yedisi genel *fiesta*, yedisi ilçeye bağlı çevre köylerin *fiestası*, yedisi de ilçe dışındaki köylerin *fiestalarıdır*. Genel *fiestalar* arasında en önemlileri, *karnaval*, Paskalya Perhizinden önceki *çarşamba*, Kutsal Hafta *fiestaları*, *San Isidro* günü, (yerel kültür kahramanı) El Tepozteco ve María *fiestası*, 28 Eylül *pericón* kutsaması, Ölüler Günü, Yusuf'la Meryem'in kalacak yer aramalarını dramatize eden Posadas Günleridir.

Köylülerin yılın kaç gününü *fiestalar*a ayırdığını saptamak kolay değil. Elli üç *fiestadan* bazısı üç dört gün sürüyor, ama en az yüz günün bu kutlamalara ayrıldığı söylenebilir. Ancak Tepoztlán halkının çoğunun yılın üçte birini *fiestalar*da geçirdiği sonucuna varmak çok yanlış olur, çünkü çoğu *fiestay*a nüfusun küçük bir bölümü katılır. Kuşkusuz çevre köylerle kasabalardaki on dört *fiestay*a katılanların oranı yüzde beşten, kendi mahallelerinin dışındaki mahallelerde kutlanan bayramlara katılanların oranıysa yüzde ondan azdır. Köy halkının tamamının katıldığı *fiesta* sayısı sanıyorum yılda bir düzineyi bulmaz.

Hiç kimse bütün *fiestalar*a katılmaz, ama bazı *fiestalar*a herkes katılır. Dullarla yaşlı kadınların *fiestacı* oldukları ve el-den geldiğince çok *fiestaya* katıldıkları söylenir. Çok yoksullar, sadece Tepoztlán ile başka köylerin festivallerine katılırken, hali vakti yerinde olanlar, merkez kilisede düzenlenen dinsel ayinlere katılmaya özen gösterirler. Özellikle çocuklar *fiestalar*a katılmaktan hoşlanır. Belli bayram dönemlerinde, öğrencilerin devamsızlığı okulun hep yakındığı bir olgudur. Tepoztlán halkı Chalma, Jiutepec, Tepalzingo, Tlayacapan ve Mazatepec panayırlarına da sık giderler. Bazıları almaya ya da satmaya, bazıları da belli bir azize duyduğu dinsel saygıdan, ama bazıları da salt eğlenmek için giderler.

Pek çok yeni ulusal bayramın ilan edilmesi ve çoğunun popüler oluşu köyde yeni bir toplumsal ilişki fırsatı yaratıyor. Geleneksel *fiestaların* tersine bu bayramlardaki toplantılar okul personeli tarafından düzenleniyor ve çocukların gösterilerini içeriyor. Danslar, oyunlar, şiirler, konuşmalar, ulusal marşlar, geçit törenleri birbirini izliyor. Zaman zaman okul dansları ve *kermeseler* düzenleniyor, burada okulun çeşitli gereksinimlerini karşılamak üzere para sağlamak amacıyla yiyecek, içecek satılıyor, oyunlar oynanıyor, ancak eski kuşağın bu tür dansları ayıp sayması nedeniyle kermeselere katılım genellikle az oluyor.

Bir başka yaygın eğlence de Cuernavaca'ya gitmek. Pazar günleri delikanlı grupları otobüsle gidiyor, orada dolaşıyor, bilardo oynuyor, *cantinalarda* içki içiyor ve fahişelere uğruyorlar. Burası, radevular için, vitrin seyretmek, alışveriş ve sinema için gidilecek yer. Kısacası, Cuernavaca'ya gitmek, Tepoztlán gençlerine geçici bir kişisel özgürlük yaşıyor.

Dinlenme yöntemi olarak spora pek başvurulmuyor. Geleneksel horoz dövüşleri artık eskilerde kaldı, köy rodeoları da gençlerin ilgisizliği ve yetersizliği nedeniyle yavaş yavaş

kayıp oluyor. Avlanma, pek spordan sayılmıyor, ya da nadiren spor olarak yapılıyor. Geceleri şarkı söylemek, serenat yapmak gençlerin hâlâ bırakmadığı bir etkinlik, ayrıca da çoğu köylü için haz kaynağı oluyor. Örgütlü sporlar ya da oyunlar Tepoztlán'da ilk kez 1922'de Eğitim Bakanlığınca başlatılmıştı. Okullarda beysbol, futbol, voleybol ve basketbol dersleri kondu ve hemen kendini gösterdi. Futbol hemen popüler oldu, hatta bir dönem, on beş takım bile vardı. Şimdi birbirleriyle ve Cuernavaca ile yakın kasaba takımlarıyla karşılaşma yapan beş futbol takımı var.

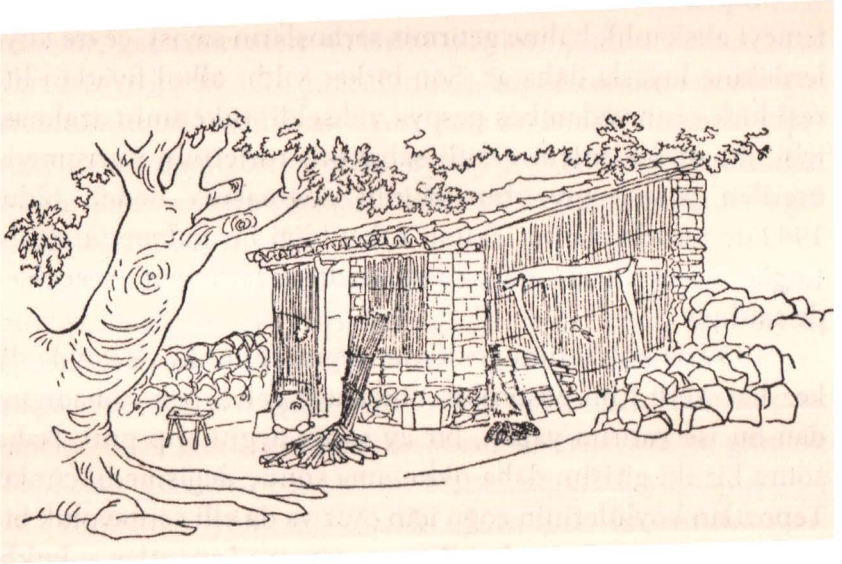
Bir başka dinlenme ve eğlenme biçimi de köyde iki bilar-do salonunun açılmasıyla gelişti. Yaşlıların kötümser beklentilerine karşın, bilar-do salonlarının kötü etkileri görülmedi, kötü alışkanlıkların gelişmesine katkısı olmadı; hatta gençler için çok gereksinim duyulan zararsız birer eğlenme aracı oldukları söylenebilir.

Tepoztlán halkı oldum olası çok içki içer, ama aralarında içmeyi alışkanlık haline getirmiş sarhoşların sayısı, çevre köylerdekine kıyasla daha az. Son birkaç yıldır alkol fiyatları litresi kırk centavodan beş pesoya yükseldi; tüketicimin azalması için alınan bu önlem çeşitli sabır otu türlerinin karışımıyla üretilen *pulque* diye bir içkinin doğmasına neden oldu. 1942'de meydana bu içkinin tüketildiği bir *pulquería* açıldı. Köyde ayrıca Coca-Cola, gazoz ve diğer karbonatlı içecekler de satılıyor.

1939'da okula film gösterme aygıtı konuldu ve köyde ilk kez hareketli film gösterildi. Sinemaya gelen pek olmadığından bu işe yatırım yapan, bir ay sonra aygıtı alıp gitti. Daha sonra bir iki girişim daha oldu, ama sonuç değişmedi, çünkü Tepoztlán köylülerinin çoğu için otuz ya da elli centavoluk biletler caydırıcı oluyordu. Zaman zaman Tepoztlán'a kukla göstericileri gelir, bir hafta kadar kalır. İşte bu ve yılda birkaç

kez düzenlenen okul oyunları, köyün tiyatro eğlencesini oluşturur.

Son iki yıl içinde kilise Tepoztlán halkı için daha çok boş vakit etkinliği sağlama çabalarına katkıda bulunmaya çalışıyor. Bunlar arasında şarkı söylemek, dinsel piyesler ve oyunlar, azi günleri kutlamaları, dinsel geziler düzenlemek ve para sağlayıcı etkinlikler var. Yeni eğlenme biçimleri, köydeki çeşitli ekonomik gruplar arasında daha büyük farkların oluşmasına yol açmış görünüyor, çünkü bu etkinliklerin hepsi de paralı, ayrıca malzeme, otobüs parası, giysi ya da yemek parası da gerektiriyor. Dolayısıyla yoksullar bunlara katılamıyor ve fiestalarla panayır eğlenceleriyle sınırlı kalıyorlar.

Bir yoksul köylü evi.

İkinci Bölüm

Köyün Tarihçesi

Tepoztlán'daki kültürel değişikliğin tarihi, Meksika tarihinin belli başlı dönüm noktalarını yakından izler; bunlar, (1) İspanyolların yöreye gelmesinden önceki İspanyol-öncesi Dönem, (2) İspanyol Kuşatması ve Sömürge Dönemi (1521) ile 1810 yılındaki Bağımsızlık, (3) 1810'dan Díaz Yönetimi sonuna dek olan dönem, (4) 1910-20 Devrimi ve (5) Devrim-Sonrası, yani 1920'den* günümüze uzanan Dönem.

İspanyol-Öncesi Dönem

Tepoztlán'ın tarihi, tıpkı Meksika'nınki gibi halkların ve kültürlerin birbirine karıştığı uzun ve karmaşık bir tarihtir; Tepoztlán, hiçbir zaman gerçek anlamda soyutlanmış bir köy olmamıştır. Kuzeyde yüksek yayla bölgesiyle güneyde alçak vadiler arasında yer almasının yanı sıra, belli başlı kara yollarına yakın oluşu da İspanyol-öncesi dönemlerde bile pek çok bölgeden etkilenmesine olanak tanımıştır. Köyde kazılarak ortaya çıkarılan çeşitli seramik tabakalar, Olmec, Toltec ve Aztec etkilerini göstermektedir. Köyde, birkaç kuşatma yaşan-

mış, İspanyolların gelmesinden önce bile, uzun süre siyasal egemenlik ve yetkeci yönetimler hüküm sürmüştür.

Meksika efsanevi tarihine göre Toltec İmparatorluğunun kurucusu Mixcoatl, onuncu yüzyılın başlarında, bir Nahua sürüsüyle Morelos vadisini kuşatmış ve daha önce Tepoztlán'da yaşamış olan, Nahuatl dili konuşan Tlahuica halkını yenmiştir. Ondan sonra Tepoztlán halkı, Tolteklerin merhametli tanrılarına tapmaya başlamış, onlara adak olarak kâğıt, bıldırcın ve *copal* tütsüsü sunmuşlardır. Meksikalı bilim adamı Jimenez Moreno, köy tanrısı El Tepozteco'nun, Mixcoatl ile Tepoztlán'lı bir kadının oğlu olan Topiltzin tanrılaştırılmış figürü olduğunu saptamıştır. Mixcoatl, oğlunun doğumundan önce öldürüldüğü, anne de doğum sırasında öldüğü için, Topiltzin Tepoztlán'da büyütülmüştür. Daha sonra babasının öcünü almak üzere, kabilesinden Ihuitimal'i öldürmek üzere kuzeye gitmiştir.

Toltec İmparatorluğu 1246'da, Aztekler tarafından yıkılmıştır, ancak Tepoztlán'a Moctezuma Ilhuicomina'nın köyü kuşattığı 1437 yılına dek dokunulmamıştır. Köy, bir yüzyıl kadar büyük olasılıkla Cuernavaca ve Yautepec gibi yarı-özerk beylik olarak Aztec egemenliği altında yaşamıştır. Tepoztlán, Aztek yöneticilere haraç olarak pamuklu örtü, bez, kâğıt, çömlek, kalkan, savaşçı giysileri ve fasulye vermişlerdir. Tarım ürünleri haracın büyük bölümünü oluşturmamıştır.

Bu İspanyol-öncesi dönemde, Tepoztlán toplumsal piramidinin tepesinde birkaç yönetici aile (*principales*) ile birkaç toprak ağası, altında ise halk kitlesinin (*maceguales*) bulunduğu, katmanların kesin çizgilerle ayrıldığı tabakalı bir toplumdur. Halk, bu yöneticilerin topraklarında çalışır, onların evlerini inşa eder, giysilerini yapar ve istedikleri her şeyi verir. Kendilerini yöneten büyük toprak ağalarıyla dolaysız ilişkiye

giremez, yargıç konumunda olan *principales* aracılığıyla işleri yürütürlerdi. Sınıf ayrımı önemliydi, geniş kapsamlıydı, beslenmeyi, giyimi, evlenme geleneklerini ve yaşamın diğer yönlerini etkiliyordu.

İspanyol-öncesi ekonomi, çeşitlilik gösteriyordu. Mısır üretiminden başka birkaç yerel sanayi ve etkinlik de vardı: Pamuk yetiştirme, dokumacılık, kâğıt üretimi, kireç üretimi ve dikensiz kaktüsün çeşitli amaçlarla kullanılması bunların başında geliyordu. Bu değerli bitkiden yakıt elde ediliyordu, çit malzemesi, ayakkabı ya da sandalet yapımında kullanılan lif, ip ve kumaş elde ediliyordu; su kanallarının yapımında, törpü, çivi, iğne yapımında, bal, şeker, sirke ve *pulque* içkisi yapımında kullanılıyordu.

Eski söylencelere göre *pulque* ilk kez Tepoztlán'da ya da bu köyün yakınlarında yapılmıştı, ilçenin köyleri de kutlamaları ve sarhoşları ile ünlüydü. Ünü Aztek İmparatorluğuna yayılan ve köyü önemli bir din merkezi haline getiren *pulque* tanrısı Ometochtli (İki Tavşan) kültü de Tepoztlán'daydı. Ta Chiapas ve Guatemala krallıklarından buraya hacca gelirlerdi, yılın belli dönemlerinde Ometochtli kültü toplu orgy niteliğinde, katılanların kendinden geçtiği dinsel törenler düzenlerlerdi. Tepoztlán halkı, Aztek yönetimi altında Aztek tanrılarına taptılar ve yağmur tanrısına çocuk kurban etmek, savaş tanrısına tutsak yüreği sunmak gibi Aztek kuttörenleri uyguladılar.

İspanyol Kuşatması,

Sömürge Dönemi ve Bağımsızlık (1521-1810)

Tepoztlán 1521'de, Yautepec'ten Cuernavaca'ya giderken köylerinden geçen Cortés birliklerine boyun eğdiler. Yautepec'ten bazı reislerin orada saklanması nedeniyle yörede bir gün kalan Cortés köyün yarısını ateşe verdi. Adamları orada

“güzel kadınlarla bol bol ganimet” bulduklarını bildirdiler. 1529 kararıyla Tepoztlán, Cortés’e verilen pek çok köyden biri oldu. Cortés, Cuernavaca’yı büyük topraklarının başkenti yapmaya karar verince Tepoztlán, Cuernavaca’nın *Corredor*’u, ya da valiliği ile İspanyolların kurduğu karmaşık yönetim çarkına uymak durumunda kaldı.

Kuşatmadan önce köy çok geniş bir alana yayılmıştı. Suyun yeterli olduğu *cerros* yakınlarındaki vadi boyunca küme küme yerleşim birimleri vardı. Halkı denetleyebilmek ve vergi toplamayı kolaylaştırmak için bu birimleri Tepoztlán’da bir araya getirdiler. Ama kültürün diğer yönlerinde olduğu gibi yönetimde de köy yavaş yavaş değişmekte, Kuşatma-öncesi kurumları yok etmek yerine onları değiştirmekteydi. Toplumsal yapıdaki eski astlık üstlük düzeni korundu; siyasal ve dinsel güç İspanyolların temsil ettiği yeni yönetici gruba aktarıldı. Üstüne üstlük, İspanyol yöneticiler, eski *principales* ya da yöneticilerin çoğunu görevden almadı. On altıncı yüzyıl belgeleri, birçok kilise görevlisinin de içinde bulunduğu büyük bir yönetim bürokrasinin varlığını ortaya koymakta.

Kuşatmadan sonra yerli sanayilerinin bazıları, özellikle de kâğıt ve pamuklu bez üretimi yapanlar, İspanyolların varlığıyla ortaya çıkan yeni pazarın taleplerini karşılamak üzere geçici olarak geliştirildi. 1575’te, köy, “kâğıt yapan işçilerle kaynıyor” diye anlatılıyordu. Ama genelde, Kuşatma yerel sanayilerde karmaşa ve parçalanma etkisi yarattı ve Tepoztlán’ın giderek daha fazla mısıra bağımlı olmasına yol açtı. Yıkıcı etmenlerden biri Tepoztlán köylülerinin Taxco’daki maden ocaklarında, plantasyonlarda, Cuernavaca’da ve hatta Tepoztlán’daki inşaatlarda ya da ev hizmetinde çalışmak üzere her yıl belli bir insangücü sağlamasını zorunlu kılan *repartimiento* sistemiydi. Örneğin bir keresinde, büyük çiftliklerden biri, zenci köleler yetmediği için şekerkamışı hasadında çalışmak

üzere “400 Kızılderili” talebinde bulunmuştu. Köylüler aşırı emek talebinden sürekli yakınmakta ve biraz nefes almak istemekte, ancak isteklerine yanıt alamamaktaydılar. Kilise ve büyük toprak sahipleri Kızılderili emeğini sömürmede el ele vermişti.

Tepoztlán’da vergi uygulaması da vardı. Kuşatmadan sonraki ilk yıllarda Cortés, Aztek politikasına bağlı kalarak vergiyi mal olarak topluyordu. Ancak on altıncı yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Tepoztlán halkı aynı ödemededen yakındı ve vergilerini para olarak ödemelerine izin verilmesini istedi. Bunun nedeni, topraksız köylülerin vergilerini mal olarak ödeyebilmek için çok yüksek fiyatla mısır almak zorunda kalmasıydı. 1567’den başlayarak vergiler hem mısır olarak hem de para olarak toplanmaya başlandı, bu da köyde bir para ekonomisinin başladığının belirtisiydi. Vergi alınmasında üç amaç vardı: Krallığa ödeme yapmakk, yönetimin yerel görevlilerinin maaşlarını ödemek ve kilise ile köy *fiestalarını* finanse etmek.

Nüfus açısından Kuşatma ve onu izleyen Sömürge dönemi, tam bir felaket oldu. Belediyenin nüfusu Kuşatma sırasında 15.000 kadardı, bu bugüne, ya da Kuşatmadan sonraki herhangi bir döneme göre hayli yüksek bir sayıydı. On altıncı yüzyıl kayıtlarına göre, hızlı bir nüfus azalması yaşandı; 1579’a gelindiğinde, köyün nüfusu 5.824, tüm *municipio* nunkiyse, 7.572 olarak görülüyor. Bu düşüşün en önemli nedenleri salgın hastalıklar, Taxco ve Cuautla maden ocaklarındaki ölümler ve Tepoztlán halkının yüksek vergi ödememek için bölgeden kaçmasıydı. Düşüş, sömürge dönemi boyunca devam etti; 1807’ye gelindiğinde köyün nüfusu 2.540 olmuştu, 228 yıllık bir süre içinde yüzde 56 oranında bir eksilme söz konusuydu.

Hristiyanlığın Tepoztlán’a getirilmesi güç olmadı, eski dinin çoktanrılı oluşu eski tanrılardan yenisine geçmeyi görece

olarak kolaylaştırmıştı. Yerel bir söylenceye göre, kral Tepoztecatl, yeni inancın üstünlüğünü kabul ederek Hristiyan oldu ve kendisine Natividad adı verildi, sonra da Kızılderililere yeni dini barışçıl bir şekilde kabul ettirmede Dominik rahiplerle el ele verdi. Ancak Katolikliğin yayılması ve Tepoztlán'daki kilisenin büyümesi hızlı olsa da, İspanyol-öncesi pek çok dinsel öge, yeni dine aktarıldı. Tepoztecatl figürü, Natividad'ın yanı sıra El Tepozteco adını da korudu, böylece eski Aztek kavramlarını Katolik kilisesininkilerle silinmeyecek şekilde kaynaştırdı. El Tepozteco figürü, ayrıca tanrı Ometochtli figürüyle de karıştırılır, öyle ki, bugün hem rüzgâr tanrısı hem de Bakire Meryem'in oğlu olarak kabul edilir.

Kuşatmadan sonra Tepoztlán'daki Dominikler daha çok valinin ya da yöneticinin yasalarını uygulama işini üstlendiler. Bunlar ayrıca bütün İspanyol-öncesi kültürleri yok etmeye giriştiler; özellikle de on altıncı yüzyılda, yerel rahiplere cadı suçlamasıyla saldırıp eski idolleri, şeytan aracı olarak lanetlediklerinde bu etkinliklerinde hayli ileri gitmiş oldular. Yavaş da olsa, tıpkı İspanyol Amerikasındaki diğer din kurumlarının yaptığı gibi yerlileri dinsel derneklerde toplamada başarılı oldular; onların bu başarısı sömürge'deki yönetsel ve siyasal işlevleri kolaylaştırdı. Böylece devletle birleştirilen kilise çok güçlü hale geldi. Kilise çalışanları çoktu, aylıkları kamu fonundan ödeniyordu, yetkileri büyük devlet memurları, bütün dinsel törenlere başkanlık etmekle yükümlüydüler. Dinsel *fiestalar*, Sömürge döneminde arttı, bu da kilisenin gelirini büyük ölçüde arttırdı ve yerel ticareti özendirdi.

Bağımsızlık ve Díaz Rejimi, 1810-1910

Meksika'nın bağımsızlığını kazandığı ilk yıllar, Tepoztlán'da neredeyse farkına varılmadan geçip gitti ve sömürge yaşam tarzı devam etti. Yine de kuşatma sonrasında ilk kez nü-

fusta artış yaşandı. 1890 yılında köy nüfusu 4,163'e çıkarken, *municipio* nüfusu 8,589 olmuştı.

Bu dönemde Tepoztlán'da yaşanan ilk büyük değişim, 1857 yılında Juarez Reformları gerçekleştiğinde kilise ile devletin ayrılması ve kilisenin mal varlığının kamulaştırılmasıyla yaşanmıştı. Köy kilisesine ait topraklar nüfusun küçük bir kesimine dağıtılınca yeni yerel aristokrasi, yani *caciqueler* oluştu. *Caciqueler* yerel yönetimi denetleyen, yetkilileri belirleyen, siyasi parti kurulmasını ve seçimi yasaklayan elit bir kesimdi.

Öküzler kullanıp, günde on sekiz centavo karşılığında amele kiralayan *caciqueler* topraklarından büyük hasatlar elde ettiler. Kendilerine ucuz işgücü sağlayabilmek için *tlacolol* yani kamu topraklarının ekilmesini yasakladılar. Yoksul ve toprağı olmayan halkın acı çektiğı, sömürüldüğü zamanlardı; yiyecek ve diğer mallar ucuzdu ama iş azdı, insanlar açtı. Yoksullar ot, mantar ve yabani yeşillik yiyerek yaşamlarını sürdürmek durumunda kaldı. Pek çoğı oğullarını, bir mevsimi beş ile on pezodan uşak olarak çalışması için kiralamaya başladı. Borçlar arttı, babadan oğula geçer oldu. Büyük çiftlikler işçi için yerel *caciqueler* ile rekabet etmeye başlayınca ücretler arttı, bazı durumlarda günlüğü otuz yedi centavoya kadar çıktığı oluyordu. İş bulma büroları ve ustabaşılar, kurallara uymayanları, hızlı çalışmayanları ve protestocu ameleleri düzenli olarak dövüyordu, bu insanların çoğunluğu orduya katıldı.

Kilise, Reform yasalarına saldırgan bir tavırla tepki vermeye ve Meksika hükümetinin liberal eğilimine karşı koyarak savaşımaya başladı. 1877'de Díaz yönetime geldiğinde ise kilise önceki görkemine tekrar kavuştu. Tepoztlán'da *caciqueler* tutucu bir güç odağı olan kiliseyi destekledi, kilise ile devlet işleri yeniden birleştirildi. Bir kez daha, köyde görkemli dini bayram kutlamaları başladı, kutlamalara katılım hayli fazlaydı.

Tepoztlán tarihindeki bir başka dönüm noktası ise, 1897 yılında *municipionun* yukarısına inşa edilen demiryolu oldu. Tepoztlán halkının çoğu demiryolunun gelmesine karşı çıkmış, *caciqueleri* kamu topraklarını *gringolara* ya da yabancılara satmakla suçlamış olsa da halk demiryolundan çok faydalanmıştır. Pek çok köylü günlük işçi olarak büyük çiftliklerde aldıkları ücretin neredeyse üç katı ücretle kiralanmıştır, ticaret artmış ve demiryolu şirketine, köye ve *municipioya* Tepoztlán toprakları üzerinde inşaat izni vermeleri karşılığında yapılan ödemeler sayesinde birçok kamu hizmeti gerçekleştirilmiştir. Bu işlerin arasında belediye binası ve park inşaatı, ana caddelerin kandillerle aydınlatılması ve köye su borularının döşenmesi de yer almaktadır. Demiryolu ile köye ilk kez dikenli tel ve çit, çelik saban gelmiş, yük katarlarının ortaya çıkmasıyla da odun kömürü üretimi için ormanların ticari sömürsü dönemi başlamıştır. Bu dönemde ekonomide yaşanan büyüme başka değişikliklere de yol açmıştır. Eski dönemlere ait kalıntıların sergilendiği küçük bir müze kurulmuş, halk kütüphanesi açılmış, yetişkinler için gece okulları hizmete girmiştir. Bu hizmet kısa süreli olmuş ve hali vakti yerindeki kimselerle aydınlar arasında sınırlı kalmış olsa da, yaşanan bu kültürel aydınlanma dönemi Tepoztlán'a Morelos'un Atina'sı sıfatını kazandırmıştır.

Devrim, 1910-20

Meksika'da devrim sırasında Tepoztlán'dan daha çok acı çeken köy sayısı pek azdır. 1911 yılında, Zapata'nın Morelos'ta ayaklanma için yaptığı çağrıdan bir yıl önce Tepoztlán güç kullanarak yerel *caciquelerin* yönetiminden kendini kurtarmıştı. Daha sonra köy önce isyancı birlikler, sonra da hükümet güçleri tarafından tekrar tekrar kuşatılmış, her iki kuvvetin yağmasına sahne olmuştur. Sığırlar öldürülmüş, mısır ve

diğer ürünlere el konulmuş, kadınlara tecavüz edilmiş ya da kadınlar rehine olarak tutulmuş ve köydeki büyük alanlar yakılmıştı. Durum daha da tehlikeli hale gelmeye başlayınca, köylüler civar tepelere kaçarak bazen altı ay kadar dağlarda yaşadılar, sadece meyve toplamak ya da ölen yakınlarını gömmek için arada bir gizlice köye dönüyorlardı.

Köylüler, daha baştan isyancılara sempati duydu ama sadece birkaç kişi Zapata hareketinin ideallerini anlayıp hareket geçmiştir. Toprak vaadi hayli çekiciydi ama Tepoztlán halkının çoğu tarafsız kalmayı yeğledi ve ancak olaylar ölüm kalım savaşına dönüştüğünde çatışmalara katılmak durumunda kaldı. İsyanın ilk günlerinde Tepoztlán liderlerinin güç kazanmak için giriştikleri korkunç rekabet sonucu birbirlerini öldürmeleri köylüler arasında birlik ve beraberliğin olmadığını gösterdi.

Bu acı dolu yıllar boyunca köydeki dinsel yaşantı neredeyse yerinde saydı. Papazlar ve *cacique*ler canlarını kurtarmak için kaçtı, kilise ve küçük şapeller terk edilip unutuldu, eski manastır binası birliklerin üssü ya da ahır olarak kullanılmaya başlandı. Giden papazların görevlerini ise duaları ezber bilen, ölüm, zor doğumlar ve buna benzer şeyler için okuduğu dualar karşılığında belli bir ücret alan ve rahip sınıfından olmayan *rezanderolar* üstlendi.

1919 sonunda Morelos eyaleti yeniden huzura kavuştu, Tepoztlán köyü de normal hayata geri dönme çabasına girdi. Dağlara çıkıp civar köylere dağılmış olan köylüler kendi köyllerine döndüklerinde evsiz ve yoksul kaldılar. Savaşdaki can kaybı, açlık ve hastalıklar nüfusta yeniden hızlı bir düşüşe yol açtı; 1921'de köyde sadece 2,156 kişi, *municipioda* ise toplam 3,000 kişi yaşıyordu.

Devrim Sonrası Dönem, 1920-40

Devrim ile Tepoztlán'ın sosyal yapısı değişti. Bazı *caciqueler* ya da onların oğulları yağmalanmış, yakılmış evlerine geri döndü ama varlıklarının çoğunu, özellikle de sığırlarını ve dükkânlarını yitirmişlerdi. Zengin-yoksul, herkesin yeniden işe girişip köyü kurması gerekliydi. Fakat bu kurma işi yeni bir sosyal çerçeve ve anlayış içinde gerçekleşti. Köylülerin Zapatista güçlerine katılımı halkın ruhsal durumu üzerinde etkili olmuş ve önemli bir denge ve birlik anlayışı oluşturmuştu. Zapatistaların devrimci sloganları; “toprak ve özgürlük”, “*caciquelere son*” herkesin özlemini dile getiriyordu. Artık *caciquelerin* siyasi iktidarı ortadan kalkmıştı.

Kökten bir ekonomik değişim de yaşandı, Devrimin en büyük etkisi de bu ekonomik değişim oldu: Tüm toprağın neredeyse yüzde seksenini oluşturan *municipio*ya ait kamu toprakları yeniden köylülerin kullanımına sunuldu. 1929 yılında Milli *Ejido* Programı çerçevesinde köye ek toprak verildi; çevredeki büyük bir çiftliğin toprakları köye verildi, böylece, topraksız ailelere de toprak dağıtılması sağlandı. Bu köyün topraklarının artmasının yanı sıra üretimin artmasına da katkıda bulundu.

Devrim sonrasındaki yirmi beş yıllık döneme ait köy siyasi tarihi ise olaylarla dolu, dramatik hatta çoğu durumda trajik olarak nitelenebilir. Bu tarihin odak noktasını ormanların ve diğer ticari kaynakların korunması oluşturuyordu. Komşu büyük çiftlikler yıkılıp ortadan kalktığından iş azalmıştı, köylüler satmak için odun kömürü üretimine girişip ormanları kesmeye başladılar. Böylece iki grup oluştu: Biri eski Zapatistalardı ve ormanların korunmasını istiyorlardı, diğer grup ise eski *caciquelerin* oğullarının lider olduğu gruplardı ve sürdürdükleri sömürüyü savunuyorlardı. Biri önce *Bolsheviki* daha sonra da *Fraternales* yani Kardeşlik olarak, diğeri de *Centrales*

yani Merkezçiler olarak bilinen bu iki kesim yirmili ve otuzlu yıllar boyunca köyün siyasi kontrolünü ele geçirme savaşı verdiler, suikastler, hapse girmeler ve katliamlarla çatışmalarını sürdürdüler. 1930 yılında odun kömürü üretimi için bir kooperatif kuruldu. Bir ara beş yüzün üzerinde üyeye sahip olan bu kooperatif, 1937 yılında pek çok şiddetli siyasi çekişme sonunda iflas etti ve kapandı.

Hem devlet hem de milli sermayeye yakınlığı nedeniyle Tepoztlán, özellikle dışarıdan gelen siyasi etkilerin altında kaldı, bu dönem içinde ülkede önemli sayılmaya başlanan neredeyse her siyasi akım köyde yansımaları buldu. 1920'de Mexico City'de yaşayan Tepoztlán halkı tarafından cahilliği ortadan kaldırmak ve köyde Nahuatl dilinin kullanımını korumak amacıyla *Colonia Tepozteco* adlı bir dernek kuruldu. Bu dernek köyde oldukça önemli bir dış siyasi güç haline geldi, kentleşme yolunda kalıcı ve etkin bir işleve sahip oldu.

Devrim'in ardından Tepoztlán'da kilisenin durumunda çeşitli değişimler yaşandı. Barış ve huzur sağlandıktan hemen sonra papaz köye geri döndü ve eski görkemini yitiren dinsel yaşam yeniden başladı. Meksika Başpiskoposu 1926'da hükümetle işbirliği yapılmayacağını duyurunca yeni sağlanan dinsel barış darmadağın oldu. Tüm papazlar kiliselerini terk edip kamusal dinî hizmetleri durdurdular. Tepoztlán papazı da köyü terk etti ve bir süre sadece *rezanderolar* gizlice dinî konularda hizmet verir oldular. Sonunda 1929 yılında düzenli kili-se ayinleri ve törenleri yeniden yapılmaya başlandı.

Otuzlu yılların başında Tepoztlán'a Protestanlık inancı geldiğinde, çoğu yoksul olan on beş kadar aile, din değiştirdi. Bu aileler dışlandı, evleri taşlandı, çocukları her türlü alay konusu oldu. Böylesi bir düşmanlıkla karşılaştıklarından sayıları yavaş yavaş azaldı. Katolik Kilisesi diğer Protestan girişimlerine karşı hazırlanan başarılı propaganda kampanyalarını

ödüllendirmeye başladı, köylüler, Katolik olmayan yabancılara kuşkuyla bakıyordu.

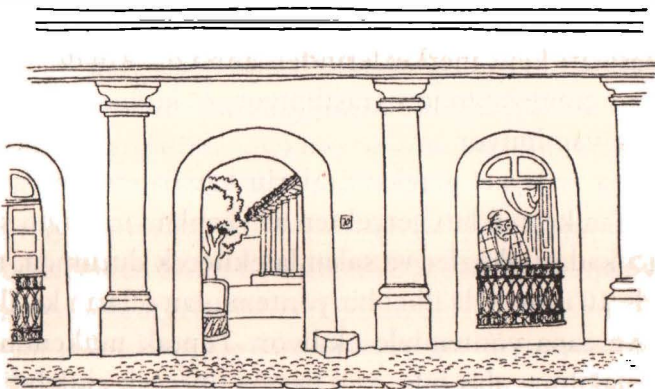
Tepoztlán'a 1920'lerde ulaşan iki teknolojik buluş kadınların yaşamında büyük değişimler yarattı. 1925 yılında mısır öğütmek için ilk ticari değirmen açıldı ama erkeklerin karşı çıkmasıyla kısa süre içinde kapandı. Yine de 1927'de "erkeklerin otoritesine karşı kadınların devrimi" sloganıyla açılan yeni bir değirmen, büyük bir ticari başarı kazandı, 1942'de köyde hepsi de kadınların işletmesinde bulunan dört değirmen bulunuyordu. Değirmenler sayesinde her gün taşla öğütmek için harcadıkları altı ya da sekiz saat kadınlara kalıyordu, yeni uygulama meyve yetiştirmek ya da pazara hayvanları götürmek gibi yeni ticari girişimlerde bulunmalarına da olanak tanıyordu. Yine aynı dönemde köye giren dikiş makinesi de kadınların işlerini hafifletti.

Köyün tarihindeki bir başka önemli olay da Tepoztlán'ı Mexico'ya Cuernavaca üzerinden bağlayan asfalt otoyolun 1936 yılında tamamlanmasıdır. Yapılan yol ile daha sık ve çeşitli sosyal iletişim kurulmaya başlandı, turist ticareti başladı ve yetiştirilen meyvelerle üretilen malların yeni pazarlara ulaştırılabilmesi için köye bir başka olanak tanınmış oldu. İki otobüs şirketi kuruldu, ikisi de Tepoztlán halkının kurduğu kooperatife aitti ve onların denetimindeydi. Otobüs hatları sadece iletişimin gelişmesine yardımcı olmakla kalmadı, aynı zamanda köyde yeni ekonomik ve siyasi unsurların oluşumunu da destekledi. Ancak iki şirket arasındaki sert rekabet, köyü iki farklı gruba böldü. Söz konusu grupların liderleri siyasi kontrolü köylülerin elinden aldı, işverenler Tepoztlán'da çiftçilikle uğraşmayan ilk grup oldular.

Köydeki kültürel değişimin gerçekleşmesinde önem taşıyan bir başka unsur da okul olmuştur. 1926 yılında okula kayıtlı öğrenci 100'ün altındayken 1944'te 611'e ulaştı. Okul

okur-yazarlık oranını arttırdı, çocuklara kişisel sağlık ve temizlik kurallarını öğretti ve en önemlisi Tepoztlán'da yeninin simgesi haline geldi.

Yirmi yıllık Devrim sonrası dönemde ise köydeki yaşamı değiştiren sayısız etken bulunuyordu. Ejido topraklarının bağışlanması, mısır değirmenlerinin açılması, yeni yapılan yol, okul binası sayısının artması değişimi en çok etkileyen olaylardı. Neredeyse aynı zamanda gerçekleştirmeleri ise iki taraf için de destek görevi görmüş ve değişimin temposu da bu yüzden ivme kazanmıştır. Sonuçta gerçekleşen kültürel değişim, ulaşılması zor sonuçlar verdi: Nüfusun hızla artması, sağlık hizmetlerinde yaşanan gelişme, yaşam düzeyinde ve insanların bir amaca sahip olması anlamında belirgin bir iyileşme, küçük toprak sahiplerinin oluşturduğu bir sınıfın doğması, mesleklerde çeşitlilik ve uzmanlaşmanın gelişimi, Nahuatl dilinin kullanımında azalma, buna bağlantılı olarak İspanyolca kullanımının artması, okur yazarlık oranının artması, düzenli olarak gazete okuma alışkanlığının oturması ve köyün ülke genelindeki yaşamın akışına daha fazla katılmaya başlaması yaşanan sonuçlar oldu.

Eski bir cacique evi.

Üçüncü Bölüm

Ekonomi

Tepoztlán'da ekonomi temelde yaşamı sürdürmek için çalışan küçük üreticiler, köylüler, esnaf ve tüccarların etkinliklerine dayalı bir günlük ev ekonomisidir. Fakat bağımsız, kendine yeter bir ekonomi değildir, kuşatma öncesi dönemlerde bile kendine yeterli olamamıştır. Köyde ağırlıklı olarak tuz, şeker, pirinç ve acı biber gibi günlük temel besin maddelerinin yakın bölgelerde alınıp satılmasıyla geçinilmektedir. Kumaş, tarım araçları, dikiş makineleri, Coleman lambaları, gaz yağı, silah, hazır ilaçlar, su boruları, otobüs ve birlardo masaları kent merkezlerinden alınıyor. Köyde birkaç el sanatı var, çömlekçilikle uğraşılmıyor, dokumacılık ve sepet üretimi de yapılmıyor.

Tarıma ve temel gereksinimlerin karşılanmasına gelince, Tepoztlán'ın kaynakları gerçekten az. Toplam toprağın sadece yüzde 15 kadarı öküzler ve sabanla ekilecek durumda, toprağın yüzde 10'u ise hâlâ ilkel bir yöntem olan otların kesilip yakılması ve çapa yöntemiyle ekiliyor. Toprak mükemmel bir eşitlikle dağılmış olsa bile, kişi başına düşecek ekilebilir toprak ancak 0,5 hektar, kişi başına düşecek ormanlık ve otlaklar

ise ancak 3,2 hektar olacaktır. Hatta daha önce de belirtildiği gibi sulama olanağı bulunmadığından yılda bir kez ürün alınabilmektedir. Köy sadece tarımla kendine yeterli olamayacağı için Tepoztlán halkı başka gelir kaynağı arayışı içine girmiştir, yılın farklı dönemlerinde farklı işlerde çalışmaktadırlar.

Tepoztlán ekonomisi, her ne kadar çiftçilik ekonomisi olsa da, basit ve ilkel bir ekonomi değildir. Çok gelişmiş bir özel mülkiyet anlayışı, yüksek düzeyde bir bireycilik, serbest pazar, toprak, sığır ve diğer mülkler cinsinden zenginlik tanımı, görece olarak geniş bir yelpazeye yayılmış servet farklılıkları, para kullanımı, gelişmiş bir pazarlama ve ticaret sistemi, anapara faiz uygulaması, aylık ücretle çalışma, mülkün rehin verilmesi, toprağın kiralanması, saban ve öküzün kullanılması ve yarım zamanlı işlerde uzmanlaşma gibi pek çok etmen ekonomiyi biçimlendirmektedir.

Bize tanıdık gelebilecek özellikler bir liste oluştursa da Tepoztlán ekonomik sistemi epey sıra dışıdır, kapitalist ya da feodal gibi geleneksel sınıflandırmalar açısından kolay bir tanımlamaya şiddetle karşı koymaktadır. Çünkü yukarıda sözü edilenlerin yanı sıra Tepoztlán'da başka özellikler de bulunmakta, halka ait toprakların varlığı, kolektif işgücünün kullanılması, çapalama kültürünün uygulanması, öncelikli olarak geçim için üretim yapılması, takasın geçerli olması, kredi kurumlarının olmayışı, sermayenin bulunmayışı, törenler dışında zenginliği gösterme korkusu yaşanması, dinî ayin ve törenlerin ticari girişimlerde önemini koruması gibi farklı etmenler de belirleyici olmaktadır. Tepoztlán'daki ekonomi ve teknolojinin birbirinden farklı üç tarihsel düzeyin yani İspanya-öncesi, İspanya sömürgeci dönemi ve modern batı Avrupa dönemlerine ait unsurların karışımını içermesi de durumu karmaşık kılmaktadır.

İşgücü Dağılımı

Cinsiyete göre işgücü dağılımı çok belirgin olarak kendini gösterir. Erkeklerin tarlalarda işin çoğunu yaparak ailelerine bakmaları, sığır, at, öküz, katırlarla ilgilenmeleri, odun kesip odun kömürü üretiminde çalışmaları, alım satım işiyle uğraşarak daha büyük çaplı işlere girişmeleri beklenir. Buna ek olarak marangozluk, duvarcılık, kunduracılık gibi pek çok uzmanlık gerektiren meslekte boşluğu erkekler doldurmaktadır. Evde ise erkekler odunu ve suyu getirir, eşyaları yapar ya da onarır, aletlerle uğraşır, evi onarır, meyve toplanmasına yardım eder. Ayrıca eğer soyulacak mısır çoksa mısır kabuklarının soyulmasına yardımcı olur. Dinî ve milli bayramların düzenlenmesi ve yönetiminin yanı sıra politika ve yerel yönetim işleri de erkeklerin elinde bulunmaktadır.

Kadınlar aile ve evin bakımı ile ilgili merkezlerde çalışır. Kadınlar yemek ve temizlik yapar, çamaşırı yıkar, ütü ve günlük alışverişi yapar, günlük tüketim için gerekli mısırın kabuklarını soyar ve çocukların bakımını üstlenir. Anneler kadın işlerini kızlarına öğretir ve evleninceye dek onlarla ilgilenir. Pek çok kadın tavuk, hindi ve domuz besleyerek evin gelirlere katkıda bulunur, bazıları meyve, sebze ve çiçek de yetiştirir. Küçük çaplı da olsa kadınlar da alım satım işleriyle uğraşır ve aile bütçesini denetler. Tepoztlánlı kadınların tarlalarda çalışması gerekmez, komşu köylerde tarlada çalışan kadınlar ise hor görülür.

Genel olarak kadınların işi erkeklerinki kadar kesin sınırlarla belirlenmiş değildir. Pek çok kadın, özellikle de dul kadınlar hiçbir şekilde kınanmadan erkeklerin işlerine karışabilirler. Öte yandan erkekler neredeyse hiçbir zaman kadınların yaptığı işleri yapmaz; yapan kişi de alay konusu oluverir. Sadece tarlada, kadınların olmadığı yerde erkekler ateş yakıp yemeklerini ısıtırmaktan gocunmazlar. Kadınlar hasta olursa ya

da çalışamaz duruma gelirse kocası yardım edecek bir kadın akrabaya başvurur ya da kendisi yoksul olsa bile hizmetçi tutar. Bazen dul veya bekâr birinin yemek yapıp evi temizlediği de görülür ama hiçbir erkek çamaşır yıkayıp ütü yapmaz veya *tortilla* pişirmek için mısır unu öğütmeye yanaşmaz. Bir erkek için değirmene mısır taşırken görülmek büyük bir utanç kaynağıdır.

Kendilerine bakacak kimsesi olmayan kadınlar hizmetçi, çamaşırcı ya da terzi olarak başka evlerde çalışır ya da seyyar satıcılık yaparlar. Köyde eğitilmiş bir kadının yapabileceği tek meslek, okulda öğretmenlik olacaktır. Kural olarak kadınlar kamu işlerinde çok küçük bir role sahip olabilir. Kadınların mesleklerine ilişkin tanımlamaların yeterince katı olmaması kısa süre önce farklı olaylarla sonuçlandı, bir kadın geleneksel olarak erkeklerin çalıştırıldığı yerel yönetimde sekreterlik görevi üstlendi. Ayrıca kadınlar okul aile birlikleri ve dinî nitelikli derneklerde üye olarak çalışıyorlar.

Çalışanların yaklaşık yüzde 90'ı kârlı bir şekilde tarımcılıkla uğraşsa, çiftçilik geçerli bir uğraş sayılsa da daha önce belirttiğimiz gibi çiftçilik tek meslek değil ama çeşitli yollardan diğer işlerle bir arada yürütülüyor. Tepoztlánlıların bazıları yakındaki büyük ekim alanlarında çalışıyor, kimileri ticaretle uğraşıyor hayvan yetiştiriyor. 1948 yılında yaklaşık yirmi altı tarım dışı meslekte 273 kişi çalışıyordu. Çalışan sayısı en fazla olan meslekler arasında dükkân sahipleri (20), öğretmenler (21), duvarcılar (25), fırıncılar (23), *curanderolar* yani çıkıkçılar ile ebeler (28) ve ip üreticileri (42) bulunuyor. İkinci büyük grupta ise kasaplar (15), berberler (15), mısır tüccarları (13), odun kömürü üreticileri (13), tuğla ve seramik imalatçıları (12) ve otobüs işletmesi çalışanları (17) vardı. Bunun yanı sıra ayakkabıcılar (5), marangozlar (9), demirci işçileri (3), *chirimiterolar* yani azizlerle ilgili kutlamalarda kilise damla-

rında çalan müzisyenler (6), *huehuechiqueler* -bazı bayramlarda Nahuatl dilinde geleneksel ayinleri yöneten kimseler (2), havai fişek imalatçıları (6), maske imalatçıları (6), *mágicoslar* -büyücüler (1), gümüşçüler (2), değirmenciler (3), eczacılar (2), şöförler (6) ve su tesisatçıları (2) da diğer meslek sahipleri arasında yer alıyor. Saydığımız meslek sahibi 273 kişiden elli üçü kadındı ama yirmi altı meslek içinde, ağırlıklı olarak öğretmenlik ve sağlık hizmeti alanında olmak üzere sadece altı meslekte çalıştıkları görüldü.

Yukarıda sayılan yirmi altı meslek eski ve yeninin oldukça tuhaf bir karışımını sergiler. *Chirimiterolar*, *huehuechiqueler*, *curanderolar* duvarcılar, maske imalatçıları, odun kömürü imalatçıları, ip üreticileri gibi bazı meslekler, belki de İspanya-öncesi dönemden beri varolan mesleklerdir. Dükkan sahipleri, ayakkabı imalatçıları ve marangozlar gibi diğer işlerler uğraşanlar ise sömürge döneminden beri köyde görülür. Geri kalan öğretmenlik, fırıncılık, değirmencilik, eczacılık, şöförlük ve otobüs şirketindeki işler ise açıkça daha modern işlerdir; bu grupta yer alan mesleklerin pek çoğu 1936 yılında yol yapıldıktan sonra ortaya çıkmıştır.

Toprak Mülkiyeti

Tepoztlán'da üç tür toprak mülkiyeti bulunmaktadır: Kamuya ait topraklar, *ejido* toprakları ve şahsa ait topraklar. Kamuya ait topraklar, *municipioda* yer alan toprakların yaklaşık yüzde 80'ine ve siyah kayalıklarla kaplı *texcal*, *monte* -ormanlık alan, *cerros* yani tepe ve *terrenos cerrilles* olmak üzere genel olarak beşe ayrılan arazi türünden dördünü de bünyesinde barındırır. Halka açık topraklar geleneksel olarak *municipio*ya aittir ve *municipio* denetimi altındadır. Arsalara ayrılmıştır.

Ejido toprakları *municipio* dahilindeki toprakların nere-

deyse yüzde 5'inden daha az bir alana sahiptir ve sabanla tarımın yapıldığı, sürölüp ekilebilir topraklardan oluşmaktadır. *Ejido* toprakları *municipio* içindeki kamuya ait topraklar olsa da, yasal olarak belediye yetkililerinin değil de yerel olarak seçilmiş *ejido* yetkililerinin denetimi altındadır. *Ejido* toprakları küçük arsalara bölünmüş ve Milli *Ejido* Programı kapsamında belirlenen yeterlilik koşullarına uygun bireylere verilmiştir, bu yönüyle diğer kamu topraklarından farklıdır. Tıpkı şehre ya da belediyeye ait toprakların *municipio* elinde olması gibi *ejido* topraklarına sahip olma hakkı da devletin elindedir.

Ejido ve şahsa ait topraklar kullanım açısından benzerlik gösterir ama şahsa ait topraklar alınıp satılabilir; *ejido* topraklarının mülkiyeti ise yıllarca bir ailede kalabilir, gereksinim kanıtlandığında mülkiyet hakkı babadan oğula geçebilir. Ayrıca şahsa ait toprakların çoğu sabanla tarımcılık için kullanılmakta, *municipiodaki* toprakların yaklaşık yüzde 15'ini oluşturmaktadır. Şahsa ait toprakların mükellefiyeti yoktur ve mülkiyet tapuyla kanıtlanır. Tepoztlán'da bu üç tür toprak ortaklaşa değil bireysel olarak işlenmektedir.

Kamuya ait topraklar toprak mülkiyetinin en eski türüdür, bu dizge Tepoztlán'da yürürlükte bulunduğu yıllar boyunca olağanüstü bir denge ve kararlılıkla uygulanmıştır. Yani kamuya ait toprak mülkiyeti sistemi Aztek ve İspanyol istilalarından da elde değmeden geçip günümüze kadar gelebilmiştir. Aslında Tepoztlán köyündeki ilkelerle İspanyol ve Aztek istilacılarının halka ait toprak mülkiyetine ilişkin politikaları arasındaki benzerlik dikkate değer niteliktedir.

Municipioya ait halka açık toprakların tapuları köylüler için çok değerlidir, bu hakkın korunmasına ilişkin sorumluluk Tepoztlán'daki yerel yönetim üyelerinden birine verilir. Verilen haklar genellikle komşu *municipiolar* ile çıkan sınır tartışmalarında belirleyici olmaktadır. Bu anlaşmazlıklar yüz-

yıllardır sürmektedir, *municipio* tarihinde toprak haklarının kazanılması ve kaybı tekrar tekrar söz konusu olmuştur.

Teorik olarak *municipioda* yer alan sekiz köyde yaşayan herkes, belediye yetkililerinden veya şimdi olduğu gibi ormancılık ve *ejido* yetkililerinden izin almak kaydıyla *municipio* dahilindeki herhangi bir halka açık toprağın kullanım hakkına sahiptir. Uygulamada ise sekiz köyün hepsi, komşu *municipio* ile sınırı oluşturan toprakların kendisine ait olduğunu varsayar. Bu yüzden ahlaki sınırlar çizilmiş ve herkes tarafından da kabul edilmiştir.

Tepoztlán *municipiosundaki* halka açık topraklar komşu büyük çiftlikler tecavüze yeltense bile el değmeden, olduğu gibi kalabilmeyi başarmış, yine de 1910-20 Devrim öncesinde *caciqueler* yani köyün yöneticisi olan elit kesim, kendilerine ucuz işgücü kaynağı yaratabilmek amacıyla köyün geri kalanının halka açık toprakları kullanmasını yasaklamıştır. Devrim'in en önemli sonuçlarından biri de kamu topraklarının tüm Tepoztlán halkına tekrar açılmış olmasıdır.

Ejido toprakları Devrim'den sonra ortaya çıkan, göreceli olarak daha yeni bir olgudur. 1929 yılında Tepoztlán'a Oacalco Büyük Çiftliği'nin 2100 hektarlık toprağı iade edilmiştir. Artık iki yüz altmış yedi yani toplamın yaklaşık yüzde 31'i kadar Tepoztlánlı aile, hepsi de üç hektardan daha küçük olan birer *ejido* parseline sahiptir. Bu ailelerden 109'unun ayrıca şahsi toprak mülkiyeti bulunmaktadır; geri kalanlar ise sadece *ejido* sahibi kişilerdir.

Köydeki 853 ailenin sadece 311'i ya da yüzde 36 kadarı şahsi toprak mülkiyeti sahibidir. Ailelerin idealinin toprak sahipliği olduğu bir köyde, nüfusun yüzde 64'ü toprak sahibi değildir. Yani toprak mülkiyeti aşırı derecede düşüktür: Tüm toprak sahiplerinin yüzde 90'ından fazlası dokuz dönümden daha az toprak sahibidir, yüzde 68 ise dört dönümden küçük

alana sahiptir. On beş dönüm ya da daha çok toprağa sahip bir köylü geniş topraklara sahip demektir, sadece iki toprak sahibinin yirmi beş ile yirmi dokuz dönüm arası toprağı bulunmaktadır. Mısır tarlalarının boyutları ise her nasılsa çok küçüktür çünkü toprakların çoğı farklı yerlerde bulunan parsellere ayrılarak bölünmüştür. Toprak sahibi olmayanların çokluğu ve sahip olunan toprakların küçüklüğü esas olarak birkaç bireyin elindeki toprak mülkiyetinin yoğunluğundan çok, kaynakların kıtlığına bağlıdır.

Tepoztlán'daki toprak sorunu yeni bir sorun değildir. En azından *ejido* dağıtımından önce yirmili yıllarda daha ciddi, Devrim'den önce ise kesinlikle çok daha vahim bir sorundu. Otuz yıl önce şimdi *ejido* parseli bulunan 158 ailenin hiç toprağı yoktu. Yani Tepoztlán'da uygulanan *ejido* programı en azından iki konuda yararlı olmuştur. Topraksız ailelerin sayısını azaltmıştır ve mülkiyetlerini arttırmak için toprağı yetersiz olan bazı ailelere de yardımcı olmuştur. Fakat hâlâ 384 aile topraksız olduğundan, mülk sahibi olmaları için pek ümit de bulunmadığından *ejido* programı toprak sorununu tam anlamıyla çözmüş değildir. Ayrıca Tepoztlán, hidroelektrik projeleri ve makineleşme sayesinde Meksika'nın diğer bölgelerinde tarım alanında gerçekleşen olumlu ilerlemelerin hiçbirinden yararlanamadı. Köyde hâlâ bir tane bile traktör yok ve pek çok aile geçimlerini sağladıkları küçük mülklerinde ilkel yöntemlerle çalışmaya devam ediyor.

Tarım Sistemleri

Farklı tarihsel ve teknolojik düzeyi temsil eden iki zıt karakterli tarım türü Tepoztlán'da yan yana varlık gösteriyor. Bunlardan biri İspanya-öncesi dönemden kalan ilkel çapa kültürüne ait kesme ve yakma sistemi, diğeri ise daha modern İspanya sonrası döneme ait tarımcılık türü olan saban ve

öküzlerin kullanıldığı tarımcılık. Yerel adıyla *tlacolol* yani çapa kültürü ile saban kültürü arasındaki farklar sadece farklı araç gereç kullanımıyla kalmıyor, her sistemin farklı alanlara uzanan sosyal ve ekonomik açıdan saklı anlamları da bulunuyor.

Tepoztlán'da hem çapa kültürü, hem de saban kültürü İspanyol İstilasından beri bilinmekte. Çapa kültüründe ekilen toprak dik ve kayalık, saban kültüründe ise daha az eğime sahip, daha az ağaçlıklı ve *municipionun* aşağısında yani güneyinde bulunan geniş vadideki topraklar ekiliyor. Çapa kültürü halka ait topraklarda uygulanıyor, aşırı zaman ve işgücünün yanı sıra pek az bir sermaye gerekiyor. Saban kültürü ise şahsa ait topraklarda daha az zaman ve işgücü harcanarak yüklüce bir sermayeyle uygulanabiliyor. Çapa kültürü neredeyse tamamen ailedeki işgücüne dayalıyken, saban kültürü daha çok kiralık işgücü ile gerçekleştiriliyor. Çapa kültüründen elde edilen mahsul saban kültürüne göre çok daha bol olurken, her bir aile tarafından ekilen mısır miktarı görece olarak daha az ve saban kültürüyle ekim yapan büyük çaplı birkaç çiftçinin ekim miktarına asla ulaşamıyor. Çapa kültüründe toprağın dönüşümlü kullanımı, tarlalarda ilk birkaç yıldan sonra ürün azaldığından neredeyse zorunlu. Saban kültüründe ise aynı tarlalar toprak iyice yoruluncaya kadar her yıl peş peşe ekilebiliyor.

Çapa kültürü aslında yaşamı sürdürmek için gerekli üretime bağlı olarak yapılırken, saban kültürü pazar için üretimi amaçlamaktadır. Çapaya giden ailelerin toprak sahibi olmayışı ve çapacılığın yoksulun son çaresi olarak görülmesi olgusu önemlidir. Küçük arsalar halinde toprak sahibi olan çiftçiler de yetersiz gelirlerini destek sağlayabilmek için biraz çapaya gitmek zorunda kalabiliyor. Gerçekte, birkaç yıldır enflasyon köye yeni bir eğilimi de beraberinde getirdi. Büyük toprak sa-

hibi olan Tepoztlánlılar artık topraklarını kir alıyor veya dindendirip çapaya gidiyor. Şahsi toprak mülkiyetinin yanı sıra ejido toprağı da bulunan yirmi aileden on ikisi artık çapaya gidiyor; bu on iki kişi aynı zamanda büyük toprak sahipleri arasında. Halka açık toprakların toprağı olmayan kişilerce kullanılması gerektiğine inanan pek çok *tlacololero* yani çapacı ise bu duruma içerliyor.

Çalışma döngüleri, aletler, mısır türleri, çalışma yöntemleri hatta terminoloji bile çapa ekimi ile saban ekimi arasındaki diğerk farklar arasında sayılabilir. Genel olarak, *tlacololda* kullanılan aletler ve yöntemler hâlâ Nahuatl dilindeki adlarıyla anılıyor, saban ekiminde ise İspanyolca adlar hâkim. Bir başka fark ise yöntemlerin kullanıldığı toprakların konumundan kaynaklanıyor. Birkaç istisna dışında saban kültürü için kullanılan şahsa ait topraklar köye *tlacolol* topraklarından çok daha yakında. *Tlacololero*lar genellikle sabah 04:00'te kalkıyor, tarlalara varmak için iki, üç saat yürüyor ve evlerine saban ile çalışan çiftçilerden birkaç saat sonra dönüyorlar.

Saban ekiminde üretim için kullanılan temel aletler saban, büyük bir bıçak, çapa ve küçük bir baltadan ibaret. İki çeşit saban kullanılıyor: *Arado criollo* yani tahta saban ve *Arado polco* yani çelik saban. Tahta sabanı İstila'dan kısa bir süre sonra İspanyollar getirmiş. 1910-20 Devrimi'nden kısa bir süre önce de çelik sabanı kullanan pek az sayıda aile vardı, 1926-27'de bile Redfield'in da sözünü ettiği üzere çelik saban kullanan azdı. Otuzlu yılların başında her nasılsa çelik saban daha yaygın kullanılmaya başlandı, 1943 yılında tahta sabanın yanı sıra her biri farklı işlemde kullanılmak üzere çoğu çiftçide çelik saban da bulunuyordu. 1943 yılında köydeki yaklaşık 213 ailenin yani yüzde nüfusun 48'inin sabanı vardı.

Öküz ise köyde sömürge döneminden beri kullanılıyor. 1944'te sadece 179 çift öküz, vardı, öküzü olan toprak sahibi

oranı ise yüzde 57 idi. Bölgede nadiren öküz alınır veya satılır; uzun yıllar yolculuk tehlikeli olsa da öküzler komşu eyalet Guerrero'dan alınırdı. Pek az sayıda köylü tehlikeyi göze alarak Guerrero'ya gidip öküz almış veya satmış, sonuçta kârlı çıkmıştır.

Saban tarımında çalışma döngüleri dört aşamalıdır: toprağın hazırlanması, ekim, tarlanın sürülmesi ve hasat. Toprağın son kez sürülmesine *barbecho*, daha önceden sürülmüş toprağın çapalanmasına da *los tres arados* denir. Her bir işlem için toprağın sabanla sürülüş şekli birbirinden büyük farklılık gösterir. Çoğu çiftçi toprağı bir sonraki yılda gerçekleşecek ekime hazırlamak için son kez yağmurlu mevsimde, yani ağustos ayında sürmeyi tercih eder. *Barbecho* işleminde çelik saban kullanılır ve eşmerkezli bir dikdörtgen oluşturması için devamlı bir saban izi üzerinden tarla sürülür. Tepoztlán halkı düzgün mısır dizilerine sahip olmakla övünür ve kimin tarlasını sabanla en düzgün şekilde süreceğı konusunda birbirleriyle yarışır.

Bir çift öküzü olan biri, bir günde ortalama yaklaşık 0,16 dönüm toprak sürebilir. Zaman yeterse iki *barbecho* yapılır. Bir önceki yıl ekili olan tarlayı hazırlarken çelik saban da kullanılır ve tarla sabanla üç kez sürülür. Üçüncü sabanla sürme işlemi ekim işleminin de bir parçasıdır.

Ekim işlemine genellikle yağmurlar başladıktan sonra, haziran ayının ilk günlerinde girilir. Genellikle ocak ayında yapılan hasadın hemen ardından ekilecek tohum seçilir; hasat sırasında yani mayıs-haziran aylarında ekim işleminden hemen önce kabukları soyulmak üzere en iyi mısır koçanları kenara ayrılır. Tepoztlán'da kimileri hâlâ 15 Mayıs'ta San Isidro gününde tohumları kutsaması için papaza götürür. Kadınlar en iyi mısır koçanlarından on tane seçip yanında en iyi fasulye ve kabaklarla birlikte kiliseye taşır. Bazen kadınların yanla-

rında biraz kopal yani vernik reçinesi ve buhurdanlık g t r d kleri de olur. T ts y  kilisede yaktıklarında papaz gelir ve tohumları kutsal suyla kutsar. Kutsanan mısır tarlalara götürülüp   r y nceye dek beklenir; mısır yakılmaz -yoksa tohumlar artık büyümez.

Tohumlar artık Nahuatl dilindeki adlarıyla pek anılmıyor ama elli yaşın üzerindeki erkekler hâlâ o günleri hatırlıyor. Tarlalara ekilmeden hemen önce usule uygun kısa bir ayın düzenlenerek mısıra seslenilirdi ve genellikle bu tören büyük bir duygulanma anıydı, hatta ağlamayla sona erdiği olurdu. Mısıra adanan s ylevlerden biri şöyle başlıyor: “*Sevgili beden ve g  , git, soğuğa, tüm mevsimlerin fırtınalarına diren; her şey bizim için*”. Birkaç Tepoztl nlı hâlâ benzer bir ayini bugün bile düzenliyor ama artık ezberlenen söylevler İspanyolca dilinde ve Hristiyanların Tanrısına göndermeler yapılıyor: “*Tanrı seni korusun. Seni g m yorum, ben yaşarken dönersen bu beni sevindirir; dönmezsen torunlarım sevinecek*”.

Mısır tarlaları genelde yirmi günlük aralıklarla, iki veya    kez s r l p ekilir.    nc  sürme işleminden sonra, ağustos ayının ortalarında milpanın birinci ve son iki sırasında bulunan mısır bitkilerinin etrafı toprakla örtülür. Toprakla  rtme işlemi tarlanın sürülmesinin bittiğini gösterir, hatta tarlanın s r l p ekilmesi işini tamamlayan bir süsleme gibi düşünülür. Ayrıca dıştaki mısır sıralarının r zg ra karşı direncini arttırır, Tepoztl n halkı bu yöntemle mısır tarlasının da k runduğuna inanır.

Tarlaların sürülmesi ve ekim işleminin bitişi tarlalarda ve evlerde yapılan bayram kutlamalarıyla ilan edilir. Toprakla  rtme işleminin de bitmesiyle bazı köylüler tarlanın etrafında dolaşarak tarlaya şöyle seslenir: “*Artık sana hak ettiğin şekilde kulak verdim, sürüp, ekerek üstüme düşen görevleri yerine getirdim. şimdi eğer ürün vermek istemezsen bu senin suçun. Ben şim-*

dilik işimi bitirdim, kenara çekiliyorum”. Son mısır sırası da sürülüp ekildikten sonra *milpan*ın ortasına tahtadan bir haç yerleştirildiği, tarla sahibinin dualar okuyup ilahiler söylediği de olur. Havai fişekler atılır, işçilere ekmek, peynir, tekila ve panç ikram edilir. Öküzlere çiçek ve San Isidro resimleri asılır. Sonra öküzler evlere götürülür, yiyip içmeye devam edilir, evlerin teraslarında torpiller, fişekler atılır.

Eylül ayı sonuna doğru ilk mısırlar olgunlaşmaya başladığında köylüler tarlalara gider, mısır kızartıp panç içerek bir kutlama daha yaparlar. San Miguel günü olan 28 Eylül’de papazın kutsadığı ve *pericó*ndan yani Meksika tarhunundan yapılan haçlar taşınır, bu haçlar güçlü rüzgârlara karşı tarlaları koruması için *milpan*ın her iki yanına yerleştirilir.

Eski bir inanişâ göre eğer rüzgâr mısırlara zarar verirse, 8 Eylül bayramında El Tepozteco’yu canlandıran dansçılar iyi dans edememişlerdir. Eylül sonu ile kasım başı arasındaki dönemde tarlalarda yapacak pek az iş olur. Bu dönemde köylüler yerel bir meyve olan *ciruela* ağaçlarından erik toplar, hayvanlara bakar, evde çeşitli işler yaparlar.

Kasım başında koçanların yaprakları soyulur, aralık ayı başında mısır toplanır ve hasat tamamlanır. Her aile bazen kiralık işgücünün de yardımıyla kendi tarlalarında hasat yapar. Ocak ayı başında çoğu tarlada hasat biter, Tepoztlán halkı için büyük bir sorun oluşturan mısır kurtlarına daha dayanıklı olması amacıyla mısır genellikle kabukları soyulmadan depolara kaldırılır. Çoğu aile nisan veya mayıs ayına kadar mısırı koçanından ayırmaz, kadınlar günlük ihtiyaçları için gerekli olan kadarının veya satmak için küçük bir miktar mısırın kabuklarını soyar. Daha sonra erkekler depolanan mısırın büyük bir kısmını soyar, soymak için siyah renkli volkanik bir taş ya da mısırın üstüne sürülerek kabuklarının çıkartıldığı düz bir disk şeklinde birbirine bağlanmış mısır, koçanları kul-

lanırlar. Birkaç aile eski yöntemi kullanarak mısırı kilden yapılmış depolarda yani *cuescomat*da saklamayı tercih etse de genellikle kabuklarından ayrılan mısır çuvallarda saklanır. Kimi zaman bir köpek kafatasının, bir çam dalı ve misket limonunun mısır bozulmasını diye çuvallara konduğu da görülür. Eski bir inanca göre evde biri ölürse mısırların böceklenmesi olasılığı da artar.

Mısır mahsulü tarladan tarlaya, aynı tarlada da yıldan yıla değişkenlik gösterir. Tepoztlán değerlendirmelerine göre birinci sınıf toprak, ekilen her *cuartillo* birimi mısır tohumu için, koçan üzerinde olmak üzere ortalama iki *carga* kadar mısır elde edilen topraktır. İkinci sınıf toprak, ekilen her bir *cuartillo* için ortalama bir *carga* ürün veren topraktır, üçüncü sınıf toprak ise yaklaşık yarım *carga* ürün verebilir. Yani en verimli topraktan en verimsiz toprakla kıyaslandığında neredeyse dört katı daha iyi ürün alınabilir. Tepoztlán halkının çoğu gübre kullanmaz; faydalı olduğunu bilseler de gübrenin kıt olması ve ticari gübrenin yüksek fiyatla satılması halkın gübre kullanmasını engellemektedir.

Bir mısır tarlasının temizlenmesi, ekilmesi, sürülüp biçilmesi ve tarlada hasadın yapılması için gerekli çalışma günü sayısı herkes için çok farklıdır. En önemli belirleyici değişkenler arazinin doğal durumu, toprağın kalitesi, öküz ile işçilerin hızı ve kullanılan tohum cinsidir. Bir dönüm mısır tarlasında ürün alabilmek için harcanması gereken toplam işgünü sayısı ortalama 50 gün olmak üzere 35 ile 65 arasında değişir. Bu yaklaşık saptamaya köylünün tarlasına sığır ve yabancılardan girmemesi için gözcülük yaptığı günler dahil değildir. 50 gün içinde en uzun zaman harcanan iş tarlanın sürülüp ekildiği ve hasadın yapıldığı dönemlerdir. Tarlaların hazırlanması ve ekim işlemi diğerlerine kıyasla daha kısa sürer.

Çapa kültürünün yaygın olduğu topraklar iki çeşittir ve

municipionun farklı bölgelerinde bulunmaktadır. Birinci çeşit toprak, *texcal* olarak bilinen, siyah volkanik kayalarla ve kurak mevsimde yaprakların toprağa dökülüp çürüyerek kayalar arasındaki küçük ceplerin içinde kalın bir toprak üstü örtüsü oluşturduğu, yarı yaprak döken bodur ağaçlıklı ormanlarla kaplı topraklardır. İkinci toprak çeşidi ise *cerro* olarak bilinen, dik bayırlık alanlarda ve dağ yamaçlarında bulunan topraklardır. Çapa kültürünün uygulandığı *cerroların* çoğu kayalıkların düzlüklerde topraktan fırlayıp çıktığı kireç kayalık arazidir. Her iki toprak türü de köyün biraz dışındadır.

1944'te *tlacolol* topraklarda bir veya daha fazla üyesi çalışan 189 aile vardı, yani nüfusun yüzde 21'i bu tarlalarda çalışıyordu. Bu *tlacololerların* yüzde 50'den fazlası Tepoztlán'daki üç büyük mahallede yaşıyordu ama yaşadıkları mahalledeki toplama oranlandığında sayılarının pek fazla olduğu söylenemezdi. Öte yandan daha küçük ve yoksul mahallelerde bir aile içindeki *tlacololero* yüzdesi daha fazlaydı. Tüm *tlacololerların* yüzde 50'si veya yaklaşık 96 aile, geçimini sadece *tlacolol* çalışarak ya da çapaya giderek sağlayabilmekteydi, yani kendilerine ait toprakları veya *ejidoları* yoktu. Otuz dokuz *tlacololeronun* küçük boyutta şahsi arsası, 34'ünün *ejidosu*, 20 kadarının da hem şahsa ait toprağı hem de *ejidosu* bulunuyordu.

Tlacolollarda açılıp temizlenen alanların çoğu küçüktür, ortalama sekiz ile on iki *cuartillo* kadar tohum gerekir, en büyüğüne otuz beş *cuartillo* kadar tohum ekilir. *Tlacolollarda* istenen alanı temizlemek için gerekli olan işgücünün büyüklüğü ve toprağın az oluşu *tlacolol* topraklarının genelde az olmasının iki temel nedenidir. Dahası, *tlacolol* tarımcılık anlamında geçim kaynağı olduğundan aşırı geniş boyutlara sahip toprak temizlemeye çalışan kişi, geri kalan köylülerin gazabına uğrayacaktır.

Saban ve öküzlerin *tlacololda* kullanılması yüzeyin dik ve kayalık olması nedeniyle olası değildir. *Tlacololda* çalışma dönemi Ocak ayında başlar, bir köylünün on iki *cuartillo* kadar mısır tohumu ekebilmesi için yaklaşık 50 gün çalışarak ekilecek alanı temizlemesi gerekmektedir. Ağaçlar baltayla kesilir, çalılar da uzun bir bıçak yardımıyla temizlenir. Çoğu *tlacolol* alanı üst üste iki yıl bile kullanılabilir. Kesilen ağaç ve çalılar Nisan ayına kadar kurutulup yakılır, küller de gübre olarak kullanılır. Temizlenen alanın çevresi, vahşi hayvanların girmesini engellemek için kaya ve çalılarla çevrilir. Ekim işlemi yağmurlardan önce mayıs ayında yapılır. Yeterli toprağın bulunduğu noktalarda derinliği 10 ile 15 cm arasında değişen küçük çukurlar kazılır, tohumlar içine atılır. Düzgün sıralı ekim yapılamaz ve çapa kültürünün tersine tarla sürülmez. Genellikle bir kez, o da mısırın büyümesi beklenirken yabancı otlar temizlenir fakat toprağı kontrol etmek için bu ekili alanlar arada bir ziyaret edilir. Hasat süreci ise aşağı yukarı çapa kültüründeki sürece benzer.

Çapa ve saban kültürleri arasındaki en çarpıcı farklardan biri de çapa kültüründe çok daha fazla zamanın gerekli oluşudur. Bir *tlacolol* ekili alanında çapa kültürüyle ekim yapılarak bir dönüm mısır alabilmek için, saban kültürü ile harcanacak zamanın yaklaşık üç katı zaman gerekmekte, yani 50 gün yerine 150 gün çalışılmaktadır. Sadece elle yabancı otların toplanması işlemi bile sabanla üç kez tarla sürmek kadar zaman gerektirir. Ayrıca toprağın hazırlanması için harcanan toplam zaman açısından da iki çalışma şekli arasında büyük farklar bulunmakta, *tlacolol* tarlaları köyden çok daha uzak olduğundan hasadın yapılması ve nakliyat işlerinde *tlacololda* saban kültürüne oranla daha çok zaman harcanmaktadır. *Tlacololun* çitle çevrilmesi işi de zaman kaybettirici ve her yeni *tlacolol* temizlenip açıldığında da yeniden yapılması

gereken bir iştir. Şahsi milpa ve ejidolar ise aksine taştan sabit çitlerle çevrilidir.

Harcanan zaman farkının yanı sıra işin doğasına ilişkin bir başka fark daha bulunmaktadır. *Tlacololda* iş bitip tükenmediğinden saban kültürüyle yapılan işe göre çok daha yorucudur. Elle yabancı otların yolunması işi en dayanıklı *tlacolole*ronun bile ellerinde günler boyunca geçmeyen izler bırakır, hatta bir *tlacolole*royu ellerinden tanıyabileceğiniz söylenir. Fakat *tlacololda* zaman baskısı daha azdır. Ocak ile nisan ayları arasında ne zaman istenirse toprak temizlenebilir. Köylü birkaç gün temizlik yapıp, birkaç gün başka bir işle ilgilenebilir, tekrar temizleme işine dönebilir. Ekim işinden sonra bir kez yapılan yabancı otların toplanıp temizlenmesi işine kadar bolca zaman vardır. Oysa saban kültüründe durum farklıdır, tarla ekildikten sonra tarlanın sürülmesi düzenli aralıklarla tekrarlanmalıdır, aksi takdirde mahsul önemli miktarda azalır. İki sistemin çalışma döngüleri arasındaki farklar aşağıdaki tabloda görülebilir:

<i>Saban Kültürü</i>	<i>Ay</i>	<i>Çapa Kültürü</i>
	Ocak	Uzun bıçak ve baltalarla
	Şubat	alanın temizlenmesi
Tarlada iş yok	Mart	İş yok
	Nisan	Çalıların yakılması,
	Mayıs	Çit çakılması, tohumlama
Tarlaların temizlenmesi,		
sabanla sürülmesi, tohumlama	Haziran	
Tarlanın sürülüp ekilmesi	Temmuz	Yeniden tohumlama
Tarlanın ikinci kez sürülmesi		
Tarlanın üçüncü kez sürülmesi	Ağustos	Yabancı otların temizlenmesi
Tarlaların kontrolü	Eylül	
Yabancı otların temizlenmesi	Ekim	Tarlaların kontrolü
Mısır koçanlarının soyulması	Kasım	
Hasat ve mısırın nakliyesi	Aralık	Hasat ve mısırın nakliyesi

Çapa kültüründen elde edilen ortalama mahsul, saban kültüründen elde edilen mahsulün yaklaşık iki katı kadardır. Bu yüzden çapa kültürü daha çekici gelebilir fakat daha çok sayıda köylünün *tlacolol* çalışmamasının nedenleri vardır. İşin heves kırıcı yanlarının çok olmasının yanı sıra *tlacolol* işinin genelde yoksulların ve Kızılderililerin yaptığı bir iş olarak görülmesi de bir başka zorluk çıkaran unsurdur. Hatta amele olarak çalışan pek çok aile hasatta hiç mısır alamaz ve kendilerini geçindirmek için nakit paraya gereksinim duyar. Diğer bir deyişle, çok az sermaye gerektiren *tlacolol*da bile köylünün bodur ağaçlıklı bir alanın temizlenmesi için gerekli uzun dönemde kendisini çekip çevirecek miktarda mısıra (sermayeye) sahip olması gereklidir. En önemli neden *tlacolol* alanlarının sınırlı oluşu ve *tlacololer*lerin sayısı arttıkça daha da çok hissedilmeye başlanan bu tür alanların eksikliğidir. Doğası yüzünden ağaçların kesilip yakıldığı *tlacolol* sistemi büyük yedek ormanlıkların da varlığını zorunlu kılar. Çünkü temizlenen bir alanın yeniden bodur ağaçlıklı bir ormanlığa sonra yeniden temizlenmeye değer bir arsaya dönüştürülebilmesi için on yıl kadar sürenin geçmesi beklenir. Eğer köylülerin tümü aynı yıl ormanlık alan temizlemeye karar verseydi yeni temizlenen ve açılan topraklarda en az on yıl kadar bir süre ekim yapılamazdı.

Tepoztlán'ın hayati önem taşıyan sorunlarından biri bu durumun temelinde yatmaktadır. Yani kaynaklarda artış yaşanmadığı, üretim yöntemlerinde bir gelişme olmadığı halde nüfus hızla artmaktadır. *Tlacololer*lerin sayısındaki artış, enflasyon dönemi sırasında para ekonomisinin yıkıcı etkilerden kaçmak çabasıyla daha ilkel bir üretim yöntemine dönüşü temsil eder bir durum söz konusudur. *Tlacolol* o anda geçerli olan sorunların çözümüne yardımcı olmakta ama uzun dönemde hiçbir şekilde çözüm önerememektedir. Eğer

Tepoztlán az nüfuslu ilkel bir kültüre sahip olsaydı, kayıplara yol açan, verimsiz bir yöntem olsa da *tlacolol* sistemi bu kez uygun olabilirdi. Fakat artan bir nüfus ve yüksek yaşam standartları karşısında ilkel *tlacolol* sistemi artık uygun değildir. Her iki veya üç yılda bir yeni ekim alanların temizlenmesi ve açılması gereksinimi, toprağın ve orman kaynaklarının hızla tüketilmesi, bunun sonucunda oluşan erozyon tehlikesi pek yakında hesaba katılması gereken sorunlar arasında yerlerini alacaktır.

Çiftlik Hayvanları, Sanayi ve Ticaret

Tepoztlán'da benzer yerleşimlere kıyasla daha az çiftlik hayvanı bulunmaktadır, bu hayvanların çoğu da kötü cins hayvandır. 1910-20 Devrimi sürülerin çoğunu yok etmiş, bugünkü hayvan sayısına ise o günden beri zaman içinde yavaş yavaş ve büyük zorluklarla ulaşılmıştır. Sığır yetiştirmek Tepoztlán'da hiç bir zaman önemli bir sanayi türü olmamış, hiç bir zaman da yerel ekonomiye yeterli entegrasyonu sağlayamamıştır. Arazi dik, kayalık ve ormanlık alanlarla dolu olduğu için ve az miktardaki düz toprak da tarım için kullanıldığından *municipionun* iklimi ve topografisine ilişkin koşullar büyük çaplı çiftlik hayvanı yetiştiriciliğini destekleyen koşullar değildir. Aralık ayında başlamak üzere meraların sayısı gittikçe azalır, mart ayında sığırlar aşırı derecede zayıflamış olur. Geçen bu süre içerisinde sürülerde genellikle yüzde 15 ile 20 oranında azalma görülür.

Hayvanlara olabildiğince az bakılmakta, söz konusu bakım da sadece çalınmaya veya kaybolmaya karşı tetikte bulunmaktan ibaret kalmaktadır. Bir ailede bir veya iki hayvan olması ya da birden fazla sürüye sahip olunması bir şeyi değiştirmez; daha çok zaman harcanarak sürülerin gözetlenmesinin nedeni sığır hırsızlığının sığır yetiştiricileri için en önem-

li tehlikeyi oluşturmasından kaynaklanmaktadır. Bazı aileler son birkaç yılda yirmi beşten fazla sığır yitirmiş. Sığır hırsızlığının özellikle önemli bayramlar öncesinde arttığı belirtilmektedir. Sığır sahipleri genellikle para karşılığında papazdan sığırlarını koruyacak bir ekmek-şarap ayını düzenlemesini isterler.

Hayvan sahiplerinin sayısı pek fazla değıldir ve köyün küçük bir oranını oluştururlar. Köyde toplam sadece 179 aile ya da köyün yüzde 21'i sığır sahibidir. Bu ailelerin yüzde 50'sinden fazlasının bir veya üç ineğı bulunurken yüzde 40 kadarı da üç ile on arasında inek sahibidir. 1943 yılında en büyük sürü yetmiş baş hayvandan fazlayken yapılan yaklaşık hesaplamalara göre 1947'de yüz elli baştan fazla hayvanın bulunduğı iki sürü olmalıydı. Sığır sahiplerinin dinî bayram kutlamalarına cömertce bağışta bulunmaları beklenir. Köyden biri bir inek veya öküz satarsa genellikle *El Señor de Ixcatepec* için bir mum yakar. Rodeo ve boğa güreşlerinde daha büyük sürülerin sahipleri boğalara katkıda bulunur ve ayrıca *ponche* yani panç içkisi ile havai fişekler için de para yardımı yapar. Sığır sahiplerinin çoğunun evinde sığırların koruyucu azizi San Antonio'nun bir resmî bulunur. Sığırların ortalarda dolanmasını önlemek için ineğin veya öküzün kulağındaki kıllardan birkaçını kesip ocağın altına gömmek âdettir.

Öküz sahibi aile sayısı 177'dir yani köy nüfusunun yüzde 20'sini oluşturur. Bu düşük oran bize ne kadar az sayıda Tepoztlánlı çiftçinin üretim için temel gereksinimlerden birine sahip olabildiğini gösterir. İş hayvanlarının yerel bir değıerlendirmesi yapıldığında at, eřek ve katırların ailelere dağılımı ise sırasıyla yüzde 28, yüzde 11 ve yüzde 14'tür. Bugün artık katırlar eşeklere yeğlenmektedir, en değıerli hayvansa attır. Atları çalıştırmak yerine ata binmek lüks sayılır. At sahibi olmanın ayrıcalık sağılaması büyük olasılıkla köyde sadece lider kişilerin ata binmelerine izin verildiğı sömürge dönemine

kadar uzanır. Köyde daha çok domuz beslenir, Tepoztlán ailelerinin yaklaşık yüzde 40'ı en az bir domuz, bazıları ise iki veya üç domuz besler.

Yiyecek için beslenen hayvanların çoğu köyde kesilir çünkü *municipio* dışındaki yerlerde sığır veya domuz alım satımı pek azdır. Köyün içinde de sığır ve öküzlerin alım satımı da görece olarak daha az görülen bir ticarettir çünkü hayvanların çoğu genellikle fiyatların daha düşük olduğu Guerrero'dan alınır veya orada satılır. Çiftlik hayvanlarının fiyatı birçok alım satım maddesinde olduğu gibi yüzyıl başından bu yana hızla arttı fakat en büyük artış 1940 yılından beri yaşanan artış oldu.

Köydeki bir düzine kadar aile de süt satar, köy pazarındaki küçük fakat sayısı artan alıcı grubunu ise okul öğretmenleri ve Meksikalı turistler oluşturmaktadır. Üretilen sütün çoğundan peynir yapıp köyde satılır. Süt ürünleri tıbbi amaçlarla da kullanılır. Kesilmiş süt suyu, peynir ve tereyağ tahriş olmuş ciltler için kullanılır, peynir yılan ısırmalarında bandaj gibi ısırığın etrafına sarılır. Bazı aileler ise, içine inek kuyruğu bırakılmış sütü müshil olarak kullanır.

Odun kömürü üretimi pek çok aile, özellikle de yoksul olanlar için en önemli gelir kaynaklarından biridir. Genellikle çiftçilerin boş kaldıkları dönemlerde yarım zamanlı olarak yaptıkları bir iş olsa da, San Sebastian, San Pedro ve Los Reys gibi küçük mahallelerde pek çoklarının devamlı yaptığı bir iş tir. 1947 yılına kadar üretilen odun kömürünün çoğunluğu merkeplerle Yautepec'e taşınırdı fakat artık otobüs şirketi taşımayı kabul ettiğinden odun kömürünün çoğu Cuernavaca'ya gönderilir.

Çiftçiler için bir başka önemli ek gelir kaynağı *ciruelanın* yani bölgeye özel bir tür erik çeşidinin satış ıdır. Demiryolu yapıldığında nakit karşılığı perakende satılan bir ürün olsa da,

ancak otuzlu yıllarda otoyol inşa edilinceye kadar erik ticareti tam bir büyüme yaşayamadı. Mexico City ve Cuernavacalı tüccarlar artık kamyonlarını Tepoztlán'a hasat zamanı gönderip birkaç Tepoztlánlı komisyoncunun topladığı meyveleri aldırıyorlar.

İp imalatı ise San Sebastian mahallesinde yaşayan daha yoksul aileler arasında bir başka önemli ev tipi üretim şeklidir. Aile işidir ve burma işlemi için iki veya üç kişiye gereksinim duyulur. Kullanılan *ixtle* yani sabır otu lifi halka açık topraklarda yetişen sarı sabır otu bitkisinden elde edilir. İp imalatıyla uğraşanların sadece yarısı *ixtle* liflerini kendi topluyor; diğerleri ise satın alıyor.

Malların Dolaşım ve Dağıtımı

Malların *municipio* içinde dolaşımı yerel pazarlar, dükkânlar, seyyar tüccarlar, köyler arası ticaret, Cuernavaca ile diğer büyük kasabalar arasında malların alım satımı ve malların köydeki aileler arasında takas dilmesi aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Son yirmi yılda iletişimde yaşanan değişimler ise saydığımız bu dolaşım yollarından bazılarını diğerlerine göre daha da önemli hale getirmiştir. Genel olarak bakıldığında otoyolun etkisi yerel pazarların gücünü azalttı, Cuernavaca ile yapılan ticari ilişkilerin ve dükkânların önemini arttırdı, *municipio* dahilindeki köyler arası ticaretin kapsamını daralttı ve bölgedeki diğer köylerle daha önceden varolan ticari ilişkileri tamamen bitirdi.

Tepoztlán'da yerel pazar, çarşamba ve pazar günleri kurulur. Redfield'in zamanında olduğu gibi çevredeki köylerden ve daha uzaktaki yerleşimlerden satıcılar gelip köy merkezindeki meydana tezgâh açar, mallarını satarlar. *Municipiodaki* yedi köyden her birinin pazar yerinde belli bir yeri var fakat nadi-ren tüm köylerden satıcılar pazar yerine aynı gün gelir. Aynı

boyutlardaki bir Oaxaca kasabasındaki köylerarası pazarlarla kıyaslandığında Tepoztlán pazarı oldukça fakir bir pazardır. Diğerlerine göre yiyeceklerin sergilenişine o kadar özen gösterilmez, sergilenen mallar da pek çeşitli değildir.

Tepoztlán'da ne iyi düzenlenmiş bir kredi kurumu ne de *ejido* kredisi bulunur. Ayda yüzde 10 ile 12 arasında değişen faiz oranlarıyla borç veren birkaç kişi bulunur. Borç para verilirken sözlü ya da yazılı bir anlaşma yapılır ama çoğu kez borç almak için mülk rehin bırakmak gereklidir. Borç almak için malın rehin bırakılması yaygın bir uygulamadır. Genellikle bu mülk toprak, öküz ya da *ciruela* ağaçlarıdır ama ütü ya da bir kadın *rebozosu* bile komşulardan alınan küçük borçlar için bırakılan rehin olabilir. Ödünç para almak ancak yiyecek almak, doktor, ilaç, cenaze ya da düğünlerde harcamak için yani sadece acil durumlarda söz konusu olabilir. Sermaye amaçlı mala yatırım yapmak ya da iş kurmak amacıyla borç alanların sayısı da azdır. Borç almak günlük bir işin yapılmasından çok çaresizlik durumunda başvurulmuş bir yol olarak kabul edilir. Cuernavaca'daki bankadan kredi alma düşüncesi ise birkaç kültürlü köy sakini dışında genelde herkes için yabancı bir düşüncedir.

Varlık Farkları

Zengin ve yoksul kavramları köylülerin sık sık ama göreceli olarak kolay tanımlanamayan, gruplardan çok bireyler için kullandıkları kavramlardır. Tüm Tepoztlán halkı kendisini yoksul olarak tanımlar, zenginler ise varlıkları konusunda pek göstermeci değiller. Daha önce bahsedildiği gibi varsıllığın gizlenmesi kökleşmiş bir tavidir, nedeni ise kıskançlığı, arkadaşların taleplerini engellemek, vergileri, kiliseye bağışları ve kamu işleri için gerekli harcama katkılarını ödememektir. Böyle bir tavır alarak varsıllığın sosyal tabakalaşmada

işlevsel etkinliği sınırlanmaya çalışılır. Yine de bu durum bir yoksulluk kültü bulunduğu ya da yoksulluğun arzulanır bir konum olarak kabul edildiği anlamına gelmemelidir.

Genel olarak bakıldığında zengini yoksuldan kolaylıkla ayırmak olası değildir. İki kesim de tarlada çalışırken aynı beyaz *calzone* yani kumaş pantolon ve *huarache* yani sandalet giyerler; ikisi de gerekli olduğunda günlük işçi kiralar. Mülk sahibi erkekler mülk sahibi olmayanlar gibi nakit gereksinimi duyduklarında günlük işçi olarak kendilerini kiralarlar. İşçiler sıklıkla akraba, *compadre* yani manevi aileler ya da işverenin yardım, işgücü anlamında karşılıklı ilişkisinin bulunduğu arkadaşlardan oluşur. Tepoztlán'da çok fazla sayıda işçi kirala-yan kimse yok; üç ya da dört amele yeterli sayılıyor ve zaten en sıkışık tarımcılık çalışma döneminde kısa süreler için işçi kiralanıyor. İşveren ile işçi arasındaki ilişkiler bir durum eşitliği tanınarak karşılıklı işbirliği anlayışı içinde yürütülüyor. İşveren işçileriyle yan yana çalışıyor, aynı yaşta iseler *tu* yani sen diye sesleniyor, daha yaşlıysa *Usted* yani siz diye sesleniyor. Çoğu kez bir amele ancak kendisine iyi davranılırsa o işvereni için çalışmayı kabul ediyor; genellikle de çalışarak işverenine iyilik yapıyormuş gibi bir tavır takınıyor. Tepoztlán'da evlerde hizmetçi olarak tam zamanlı ve sürekli çalışan kişi sayısı az, çünkü kadınlar hizmetçi olmayı utanç kaynağı olarak görüyorlar. Çok yoksul ailelerin yetim ya da öksüz çocukları bu tür işler yapıyor ama kendi köylerinde çalışmak yerine Cuernavaca veya Mexico City'de çalışmayı yeğliyorlar.

Köyde işsiz ve boş zaman geçiren bir sınıf yok ya da fiziksel işgücüne bağlı başkaları üzerinde yaratılan sosyal bir etki bulunmuyor. Zengin ailelerin çoğu bir zamanlar yoksuldu, çok çalışıp tutumlu olmak gibi eski alışkanlıklarını hâlâ koruyorlar. Zengin bir adam komşusunun yoksulluğunu açıklarken bu durumu onun yavaş oluşuna, tembelliğine, cahilliğine

bağlayacaktır ama çoğu durumda gerekli saygıyı da gösterir. Ekonomik konumlardaki farklılıklara duyarlılık düzeyi yüksek olsa da sosyal etkileşimin önünde yer alan engeller de var. Köylüler kendilerine denk gördükleri ya da altlarındaki kişilerin dostluğunu ekonomik durumu daha iyi olup da bir üst sınıfta yer alan kişilere tercih ediyorlar.

Düzen belirlemeye ilişkin kendine has özelliklere rağmen, sahip olunan servetteki farklılıklar da çarpıcıdır. Zenginler az da olsa yoksullardan daha yüksek yaşam standardına sahiptir, daha iyi beslenmekte, giyinmektedir, daha rahat ve konforlu evlerde yaşar. Bilgi almak üzere köyde konuştuğumuz kişiler köyde zenginliği gösteren on iki özellik saydılar. Bunlar *ejido* arsaları, şahsa ait arsalar, öküz çiftleri, sabanlar, sığırlar, merkepler, katırlar, atlar, domuzlar, dikiş makineleri, erik ağaçları ve kentte mülk sahibi olmak yani birden fazla yerde ev sahibi olmak şeklinde sıralanabilir. Tütünün ortak özelliği ise üretim araçları ve gelir kaynağı türleri olmalarıdır.

Zenginliğine göre aileleri sınıflandırmak için her yüz pezo değeri için bir puan vermek üzere bir puan ölçeği geliştirdik. Puanlar verilirken yukarıda sayılan on iki birim veya aracın yaklaşık satış değeri, yaklaşık üretim değeri ya da her ikisi birden hesaplandı. Seçilen bir aile için her bir birime gerekli puan verilerek bir sonuç elde edildi. Daha sonra aileler farklı gruplara ayrıldılar. Yüzde 81 oranında ailenin en düşük gruba dahil olduğu görüldü (puanı 0-39 arası). Yüzde 13.9 kadar aile orta gruba dahil oldu (puanı 40-99 arası). Yüzde 4.4 oranında ailenin de üst grubu oluşturduğu görüldü (puanı 100-407.4 arası). En düşük grubu da üç alt gruba ayırdık: 0 puan alanlar, 1-19 arası puan alanlar, 20-39 arası puan alanlar. Bu gruplara sırasıyla I-A, I-B ve I-C diyeceğiz. Orta grubu II olarak belirledik, üst grup da III-A yani 100-159 arası puan alanlar ve III-B yani 160 ve üstü puan alanlar olarak ayrıldı.

Sıfır puan alan aileler çoğunlukla genç, yeni evli erkeklerin ailelerinden oluşuyor, çoğu yine düşük puan alan babalarının evinde yaşıyor. Ayrıca dul kadınlar veya tek başına yaşayan yaşlı erkekler de sıfır puan alan aileler grubunda yer alıyor. Grubun üçte birini küçük çaplı ticaret ve ufak tefek işler yapan kadınlar oluşturuyor. 0-19 arası puan alan 511 ailenin oluşturduğu 1-A ve 1-B gruplarına köyde toprak sahibi olmayan ailelerin yüzde 97'si de dahil, 354 aile yani grubun yüzde 70'ini oluşturan aile ise toprak için sıfır puan almış. Bu insanların yaklaşık üçte biri *tlacololer*olar fakat hepsi de *tlacolol* ile beraber düşünüldüğünde hâlâ yetersiz bir gelire sahip olduğundan başka işlerle de uğraşıyorlar. Çoğu odun kömürü imal ediyor, odun satıyor, amele olarak çalışıyor, küçük çaplı ticaret yapıyor ya da yarı zamanlı işlerde çalışıyor. Bir ölçüde de olsa güvenlik duygusu veren bir mülkleri, kendilerine ait evleri var ya da miras olarak bir ev devralacaklar. Üçte birinin domuzu var. Üçte birinden daha azının da bir katırı, atı veya eşiği var.

Grup II'deki 119 aile çoğunlukla esnaf ve tüccarların yanı sıra daha iyi durumdaki çiftçilerden oluşuyor. Esnaf ve tüccarlar köydeki en kültürlü grup. Hazır dikilmiş giysiler giyip çocuklarını köyün dışındaki liseye gönderiyorlar ve genellikle yaşam standartları daha yüksek.

Grup III, hepsi de toprak, sığır ya da her ikisinden yüksek puanlar almış 38 aileden oluşuyor. Bu ailelerin yarısı sahip oldukları toprakları Devrim'den önce *cacique* sıfatı taşıyan ve köye egemen sınıftan olan zengin akrabalarından miras yoluyla devralmış. Grubun diğer yarısı ise bugünkü konumuna çalışarak gelmiş. Grup III üyeleri modern giysiler giymeyen ve gösterişçi harcamalar yapmayan kişilerdir. Çalışkanlar, işsiz gezen bir sınıf değiller. Diğer gruplardan onları farklı kılan en önemli özelliklerinden biri tüm yıl boyunca kiralık

işçi çalıştırmaları ama yine de ameleleriyle yan yana çalışmalarıdır.

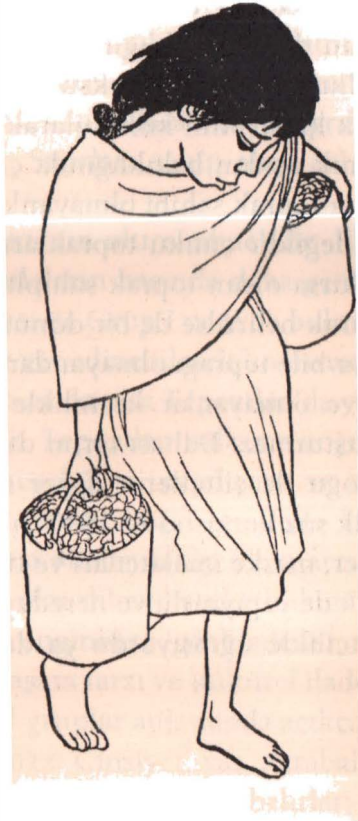
Tepoztlán'da dikey hareketliliği durduracak kurumsal engeller bulunmaz. Üretim araçları veya servet kaynakları tekel gibi tek bir grubun elinde değildir. Herhangi bir grup yeterli miktarda sermaye ya da işgücünü kullanmak ya da sömürmek için kontrolü altında tutmaz. Sermaye birikim hızı sınırlı kaynaklar, yetersiz teknoloji, düşük verimlilik ve ayrıca başta bayram harcamaları olmak üzere harcama örüntülerinden dolayı çok düşüktür. Yine de varsılığa odaklanma yönünde bir eğilim olduğu, özellikle de toprak sahibi olma bağlamında eğilim yaşandığı ortadadır. Ekonomik açıdan üst grup tüm ailelerin sadece yüzde 4'ünü oluştursa da toprağın yaklaşık yüzde 25'ine sahiptir ve bu topraklara en iyi toprakların bulunduğu arsalar da dahildir. Sığırlara sahip olma çabası ise benzer bir başka eğilimdir.

Burada iki noktanın altı çizilmelidir: İlki ekonomik açıdan üst gruptaki ailelerin başında daha genç erkekler bulunmamaktadır, ikincisi de Grup I ve II'de bulunan genç erkeklerin çoğu tepede bir yer edinebilmek konusunda pek ümitli değildir. Bu bağlamda az da olsa Tepoztlán'da yukarıya doğru bir hareketlilik olasıdır. Tepoztlán halkının çoğu kendilerini zengin olmanın imkansızlığına inandırmış ve buna bağlı olarak da yaşamlarını zenginlik amacı etrafında kurmamıştır. Esas olarak Grup II üyesi aileler sahip olma arzusu duymaktadır, bu grupta biraz da olsa dikey hareketlilik gözlenmektedir.

Tepoztlán'da zenginlikte gözlemlenen farklara rağmen, kendine özgü bir yaşam tarzı ve kültürel ifadelerle birbirinden ayrılan geniş sosyal gruplar anlamında açıkça betimlenen sınıf farklılıkları bulunmaz. Cinsiyet, yaş, akrabalık ve meslek gibi temel unsurlar sosyal farklılaşmayı belirler; varlık, eğitim ve yaşam standartlarındaki farklar bireyleri birbirinden ayırsa da

sosyal grup adını vermeye yeterli olmaz. Daha önce de belirtildiği gibi sınıfsal tabakalaşma için gerekli ekonomik ve sosyal tabanlar 1910-20 Meksika Devrimi sırasında büyük ölçüde silinip gitmiştir. 1943 itibarıyla Tepoztlán en iyi tanımla dışarıyla olan temasın, zenginliğin ve mesleki uzmanlığın çok daha artması ile daha da yoğunlaşacak olan bir sosyal tabakalaşma sürecinin henüz başlangıcını yaşayan bir topluluktur.

Tepoztlán, ulusal Meksika sınıf kültürüne ait çeşitliliğin tam bir yelpazesini sunmaz. Sanayiciler, bankacılar, fabrika sahipleri hatta büyük topraklara sahip kişilerden oluşan bir üst sınıf yoktur. Halka açık topraklar toprak sahibi olmayan kimseler tarafından da kullanıldığından kırsal bir proleterya da bulunmaz. Halkın çoğunluğu yoksul çiftçilerdir ve Meksika'nın daha düşük kırsal sınıf kesiti olarak sınıflandırılabilir. Sosyal ve ekonomik açıdan bakıldığında çiftçiler içinde toprak sahibi olanlarla toprak sahibi olmayanlar arasındaki zıtlık keskin bir zıtlık değildir çünkü toprakların çoğu küçüktür, her ne boyutta olursa olsun toprak sahipliği oldukça arzulanır bir durum olarak belirtilse de bir dönüm toprağı olan Tepoztlánlı, bu kadar bile toprağı olmayandan daha iyi yaşamaz. Toprağı olanlar ve olmayanlar kesinlikle birbirinden ayrık sosyal sınıflar oluşturmaz. Dahası tarım dışındaki mesleklerde çalışanların çoğu ile çiftçilerin değer sistemleri arasında genel bir benzerlik söz konusudur. 1943 yılında marangozlar, fırıncılar, berberler, maske imalatçıları ve tüccarların çoğu yarı zamanlı çiftçilik de yapıyordu ve neredeyse hepsinin aileleri de ya hâlâ çiftçilikle uğraşıyordu ya da önceden çiftçilik yapmışlardı.

Değirmene mısır taşıırken.

Dördüncü Bölüm

Sosyal Yapı

Tepoztlán'ın sosyal yapısını anlamak için bu toplumu çeşitli örgütlenme düzeyleri açısından ele almak belki de en iyi yaklaşım olacaktır: Bu düzeylerden ilki okul, kilise, pazar yeri ve bunun gibi köy çapında etkin kurumlarıyla köyün kendi varlığı, ikincisi köyde bulunan mahalle, aile gibi kendisinden küçük diğer birimlerle ilişkisi açısından köy, üçüncüsü *municipio*, bölge, eyalet ve devlet gibi köyün parçası olduğu, kendisinden büyük birimlerle olan ilişkisi açısından köy. Köy yaşamının bu içsel ve dışsal yönleri birbirleriyle çok yakından ilişkilidir ve hepsi bir araya geldiğinde toplumsal-ekonomik bir örgütün sürekliliğini oluşturur. Yine de köylüler açısından *municipio* çeşitli düzeyler arasında yaşamsal önem taşıyan ana hattı oluşturmaktadır. Köylünün çekirdek ailesinden ayrılıp mahalle, köy ve *municipio*ya doğru gidildiğinde ilişkilerin daha mesafeli ve resmî ama gene de sosyal, ekonomik, siyasal ve kişisel bağlarının daha güçlü olduğu temel topluluğunun bir parçası olan köylü tablosuyla karşılaşırız. Köylü Tepoztlán *municipiosu* dışına çıktığında bir başka dünyaya adımını atmış olur. Burada coğrafya bilgisi belir-

sizleşir, köylü ile kentli, *paisano* yani sivil ile yabancı, *gente humilde* yani alçak gönüllü insanlar ile *gente de cultura* kültür-lü insanlar arasındaki farklar da gittikçe keskinleşir.

Tüm sosyal örgütlenme düzeylerinde belli temel kavram-lar ya da ilkeler vardır. Bunlardan biri aile, mahalle gibi her-hangi bir birim içindeki üyeler arasındaki ait olma duygusu-nun aynı düzeydeki diğer birimlerle olan ilişkiye göre daha güçlü olmasıdır. Mahalle sakinleri kendilerini mahalleleriyle, köyleriyle özdeşleştirir, diğer mahalle ya da köydekilere üstün tutar, kıskançlık duygusuyla kendi haklarını savunmaya çalışır. Bu yaklaşımda az da olsa bir gurur ve rekabet duygusu bulunmaktadır. Grup içinde olma duygusu bir eğilim olarak düşünülmelidir, aile düzeyinde en güçlü halini bulur, daha büyük birimlere doğru gidildiğinde zayıflar. Birlik ve dayanış-ma mantığıyla hareket edilen durumlar ise büyük birimlerde daha ender görülmektedir. Örneğin *municipiyo*ya ilişkin bir da-yanışma sınırlarda yaşanacak bir anlaşmazlık sonucu arada bir ortaya çıkar, aile dayanışması ise her gün yaşanır.

İlkinin zıttı yönde olmasa da farklı bir yönde işleyen ikin-ci bir ilke de çekirdekleştirme ilkesidir. Bu kendini en çok bü-yük birimlerin küçükler, merkezin çevre üzerinde kurduğu egemenlikle kendini gösterir. Meksika'nın yüksek bölgelerin-deki yerleşim örüntüsü benzerlerine kıyasla daha bağımsız çe-kirdek gruplaşma ya da cepler olarak tanımlanabilir, bu ceple-ri oluşturan az sayıda köy öylesine merkez yoğunluklu yerle-şime sahiptir ki, merkezden çevreye doğru gidildiğinde nüfus gittikçe azalarak neredeyse sıfıra ulaşır. Bu yüzden Tepoztlán köyü, merkezî bir köy olduğundan siyasi, ekonomik ve sosyal açılardan çevresindeki köylere egemen bir köydür. Tepoztlán halkı, kendisini çevredeki köylerde yaşayanlardan üstün görür ve daha iyi iletişim araçlarına, daha yüksek bir yaşam standar-dına ve daha iyi eğitim kurumlarına sahiptir. Tepoztlán'dan

çevresindeki daha küçük köylere gidildiğinde eski âdetlerin daha çok dayatıldığı, okur yazar sayısının azaldığı ve Yerli dilini konuşanların daha fazla sayıda olduğu görülür. Benzer bir ilişkiyi köyün içinde de, büyük merkez mahalleler ile küçük köy dışına yakın mahalleler arasında kurmak da olasıdır.

Köyün sosyal örgütlenmesine ait üçüncü özellik ailecilik ilkesi olarak tanımlanabilir, bununla anlatılmak istenen bireyin birincil derecede çekirdek aileye bağlı olduğudur. Akrabalık bağları Tepoztlán halkı için en çok güvenilen bağdır, aile dışında nasıl bir sosyal ilişki kurulmuş olursa olsun tüm ilişkilerde kuşkudan çok önlem ön plana çıkar. Çekirdek ailedeki bu geniş çaplı içe çekme, genişleyen ailenin zayıflığı ile birleşince ufukların daralmasına, bencillige ve sosyal yapıda patlamaya hazır bir niteliğe yol açmaktadır. Bu durum ileride değinilecek olan kişiler arasındaki ilişkilerin niteliği konusuna da biraz olsun açıklık getirmektedir. Birbirinden ayrı aileler mahalle, köy ve *municipio* gibi daha büyük birimler halinde düzenlenmiş olsa da, bu örgütsel biçimler görece olarak kişiselikten uzaktır; genişleyen ailenin, kabile ya da kastın bu temeller üzerinde örgütlenmiş toplu üyeleri üzerindeki etkisi türünden bir etki doğrudan bireylere yönelmez. Ayrıca köyle devlet ve federal hükümet arasındaki ilişki, *demarcación* yani sınır belirleme grubu üyesi olarak oy veren, seçimle belirlenmiş, ancak köylüler için pek anlam taşımayan tartışmalı bir siyasal altbölümün yetkilileriyle sınırlıdır. Diğer bir deyişle, daha ilkel toplumların tersine Tepoztlán'da yakın aile dışındaki örgütlü ilişkilerin çoğu akrabalık bağlarından çok sosyal, dinsel veya siyasal etmenlere bağlı olarak gelişmektedir.

Tepoztlán'daki çekirdek ailecilik anlayışı tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmalıdır. Eski Kızılderili *calpulli* veya kabile yerine gelen toprak mülkiyeti anlayışı, diğer işlevleri de yeni kurulan köy hükümetine veren İspanyol İstilasının varolan

örgütlenmeyi yıkıcı etkisine karşı verilmiş savunma amaçlı bir tepki olarak görülebilir. Halka açık topraklar hâlâ var olmaya devam ettiğinden ve Tepoztlánlıların çoğunda şahsa ait toprak bulunmadığından, genişleyen aile toprak mülkiyetine sahip birleşik bir grup olma durumunu geliştirmek için gerekli fırsatı yakalayamadı. Bu da Tepoztlánlıların neden zayıf bir soyağacı anlayışına sahip olduğunu, nüfusun sabit kalmasına, köydeki ortalama yaşın yükselmesine rağmen neden çoğu kişinin dedelerini tanımadığını bir parça olsun açıklamaktadır. Köylülerin bugünkü yönelimi ağırlıklı olarak genişlemiş aile ufkunu kesip atmalarına dayalı olarak gelişmiştir.

Tepoztlán'daki çağdaş sosyal yapı, biri halka açık toprakları ve kolektif işgücü anlayışıyla Kızılderili mirası olan daha paylaşımcı geleneği, diğeri de daha birey odaklı ve soyutlayıcı nitelikteki aileciliği temel alan iki zıt unsurun karşılıklı etkileşimi olarak tanımlanabilir. Göreceğimiz gibi hem İspanya-öncesi biçimlerin hem de savunmacı aileciliğin yerini köyün modern Meksika ulusuyla giderek hızla bütünleşmesi sonucu oluşan yeni biçimler almaya başlamıştır.

Köy ve Ulus

Köy ile ulus arasındaki ilişki üç farklı boyutta ele alınabilir; bunlar köylülerin ulusa ilişkin tarih ve coğrafya bilgileri, köylülerin kendilerini ne derece Meksikalı kabul ettikleri, ulusal kurumların köy düzeyinde ne kadar işlediği ve böylece köylüleri ne kadar etkilediği şeklinde sıralanabilir. Köylüler kendilerini her şeyden önce ve en çok Tepoztlánlı olarak görür fakat aynı zamanda kendilerini Meksikalı olarak da tanıtır. Aslında kullandıkları eski yerli diline de Nahuatl değil Mexicano yani Meksikaca derler.

Bu basit dilbilimsel tanıtıma rağmen yine de bir ulus olarak modern Meksika'ya ilişkin görüşler sınırlıdır. Tepoztlánlı-

ların çoğu birkaç eyalet adını bilse de 1948'de pek azı Morelos eyaletinden daha uzağa veya Mexico, Guerrero ve Puebla gibi komşu eyaletlerin bazı bölgelerine kadar gitmiş olsa da köylülerin çoğu diğer eyaletlerde yaşayanlarla iş ilişkilerinde bulunmuştu. Devrim sırasında ülkenin çeşitli bölgelerinden askerlerle tanıştılar; bir keresinde Coahuila'dan gelen *norteño*lar yani kuzeyliler Tepoztlán'da kamp kurup aylarca kalmıştı, köylüler hâlâ onların garip âdetlerini anlatır. Tepoztlán halkı ayrıca Meksikaya ait pek çok yerel tiptlemeyi de yakından tanıyor. Örneğin Montereylilerin cimri, Yucateca halkının örümcek kafalı olduklarını "biliyorlar". Biraz eğitim almış gençlerin coğrafi ufukları ise elbette çok daha geniş.

Okul, ulusla özdeşleşme duygusunu ve bilincinin gelişmesinde rol oynayan en önemli araçlardan biri olmuştur. Yirmili yıllarda okulların devletleştirilmesiyle okul kitapları ve eğitim araçları belli bir ölçüte uyduruldu. Meksika hükümeti yabancılar tarafından yazılmış kitapların çoğunu kaldırıp yerlerine Meksikalı yazarların kitaplarını getirdi. Meksikalı yazarlar da Meksika milliyetçiliği başlatabilmek için diğer ülkelerdeki çocuklar yerine Meksika Kızılderilileriyle ilgili metinler yazarak Meksikalı ulusal kahramanlara önemli yer verdiler. Dahası, Tepoztlán'daki okul görevlileri daha önce olduğu gibi Morelos'tan değil ülkenin değişik bölgelerinden seçilerek göreve getirildi. Tepoztlán halkının Yucatan, Oaxaca, Jalisco ve Nuevo Leon'dan öğretmenleri olmuş ve onlardan kendi bölgelerindeki âdetleri ve dansları öğrenmişler.

Adını II. Dünya Savaşı'nda Filipinler'de görev yapan Meksikalı hava filosundan alan *Escuadrón 201* adlı yeni büyük ilkokul binası, köylüler için *Mexicanidad* yani Meksikalı olduklarını kanıtlayan bir anıttır. Okul binası Başkan Avila Comacho'nun bizzat verdiği emirler doğrultusunda ulusal fonlar kullanılarak kırklı yılların başında inşa edilmiştir. Okul

sayesinde 15 Eylül gibi milli bağımsızlığın kutlandığı anma törenleri ve milli bayramlar köyde daha fazla önem kazanmış. Kutlama günlerinde anne babalar çocuklarına büyük bir özveriyle yeni üniformalar alıp giydiliyor, yerel yetkililer de törenlere aylar öncesinden hazırlanmaya başlıyor.

Okuldaki çalışmalara paralel olarak federal bir hizmet olan gezici eğitim görevlileri birkaç yıldır Tepoztlán'ı ziyaret ediyor. Heyet Tepoztlán halkına yatak, sandalye ve benzeri mobilyaların nasıl yapılacağını, kızlara dikiş dikmeyi, örgü örmeyi ve dantel yapmayı öğretmiş, sosyal danslar ve voleybol gibi spor karşılaşmalarının düzenlenmesini desteklemiş, kimi kadınlara pahalı olmayan yöntemlerle reçel yapmayı göstermiş, birkaç aileyi de artık kullanılmayan tuvaletleri inşa etmek yönünde ve daha sağlıklı beslenmeleri için ocağın yerden biraz daha yükseltilmesi konusunda ikna ederek evleri düzenlemeye çalışmışlar. Heyetlerden birinde yer alan bir doktor ise aşı yapılmasını sağlamış ve bebek bakımı konusunda halka bilgi vermiş.

Bir başka federal hizmet olan okuma-yazma kampanyası Tepoztlán'a da ulaşmış ve bir bakıma Meksika ulusunu biraz daha bilgilendirebilmiştir. Kullanılan sloganlar arasında "Meksika kültürü kampanya sayesinde büyüyecektir" ve "Baba toprağımız okuyan vatandaşlar ister" gibi sözler yer almaktadır. Tepoztlán'a arada bir ulaşan basılı eserler, siyasi partiler, başbakan ve büyük çaplı işçi sendikalarının propaganda amaçlı bastırdıkları kitapçıklardır. Ancak köyde okuma-yazma bilenlerin sayısı hâlâ çok düşük.

Tepoztlán halkının günlük yaşamını doğrudan veya dolaylı etkileyen diğer federal kurumlar arasında Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Kızılderili İşleri Bakanlığı, Milli Ekonomi Bakanlığı, *Gobernación* ve Federal Yargıtay bulunmaktadır. Tüm bu kurumlarda köye ait yirmili yıllardan kalmış, köy

yaşamında gittikçe artan rolleri gösteren bir dosya bulunmaktadır. Köylüler diğer bölgelere oranla daha düşük vergi ödüyor olsa da pek çok Tepoztlánlıyı doğrudan etkileyen odun kömürü satışı, hayvanların kesimi ve ticareti üzerinden alınan federal vergiler sıklıkla şikâyet konusudur. Federal hükümet yıllardır Cuernavaca'da bir sağlık kliniği işletmekte fakat Tepoztlán halkı hâlâ *curanderoları* yani çıkıkçıları tercih ediyor. *Ejido* programı kapsamındaki toprakları kullanan Tepoztlánlılarla doğrudan Ziraat Kurumu ilgilenir. Halka ait toprakların bir kısmı devletleştirildiğinden yerel denetleme zayıflamış, bu da köylülerin biraz içerlemesine neden olmuştur. Tepoztlán halkı orman kaynaklarının devlet tarafından denetlenmesini -özellikle odun kömürü üretimi örneğinde olduğu gibi yerel çıkarlarla çatıştığından- onaylamaz.

Belki de Tepoztlánlı çiftçi federal hükümetin gücünü en fazla federal birlikler bünyesinde görür. Tepoztlán halkı askerleri sevmez ve onlara şüpheyle yaklaşır, kırklı yıllarda zorunlu askerlik başladığında köylüler uygulamaya karşı koydu. Nazilere sempatisi bilinen ve sağ kanatta yer alan siyasi bir grup olan Sinarquistler, genç erkeklerin Almanlara karşı Amerika emrinde savaşacağı söylentisini yaydığında zorunlu askerliğe karşı yerel tepki en üst noktasına ulaşmıştı.

Meksika Devrimi, Tepoztlán halkında milliyetçilik duygusunu oluşturan en önemli unsurlardan biridir. Köyün çoğu Zapatistalara katıldı ve gerilla kuvvetleriyle uzun süre dolaştı. Zapata ve Obregón gibi Devrim *caudillolarından* ya da liderlerinden bazıları şahsen köylüleri ziyaret etmeyi ve sorunları hakkında konuşmayı âdet haline getirdi. General Lázaro Cárdenas da bu geleneği devam ettirdi, köylüler bu ziyareti gurur duyarak hatırlıyor. 1935 yılında Cárdenas haber vermeden, hazırlık yapılmasını istemeden yürüyerek köye gelmişti. Köylülerin onu ziyaret edebilmesi için kilisenin avlusunda

geçici bir çalışma yeri düzenlendi. Köylülerin genel istekleri Cuernavaca'ya bir yol yapılması yolundaydı. İstekleri yerine getirilip de yol federal maddi yardımı sayesinde yapıldığında, köy halkı başkanı sadece güçlü bir hükümetin temsilcisi olarak değil, ayrıca köylülerin dostu olarak da görmeye başladı. Bugün de Tepoztlán halkının isteklerini ya da şikâyetlerini doğrudan başkana ilettikleri görülür. Aslında köydeki gruplar arasında neredeyse her anlaşmazlık çıktığında, komşu *municipiolarla* sınırla ilgili bir tartışma yaşandığında bu durum tekrarlanmaktadır.

Her altı yılda bir gerçekleşen milli başkanlık seçimleri de Tepoztlán halkına ülke çapında siyasi kişilerle temas olanağı sağlamaktadır. Seçimlerden önce delegeler ve politikacılar köye gelip belli bir grup ya da adayı desteklemeleri amacıyla komitelerin kurulmasını sağlarlar. Kampanyalar süresince köylüler sadece Tepoztlán için değil, Meksika ulusu için de bir şeyler yaptıkları bilinciyle hareket ederler.

Tepoztlánlıların milliyetçilik anlayışına ilişkin bir başka bulgu da Meksika'nın II. Dünya Savaşı'na katılmasına karar verilmesi aşamasında köyün verdiği tepkidir. Tepoztlán halkının çoğu demokrasilerin tarafını tutup Meksika'nın savaşa girmesine karşı çıkmıştı. Sinarquist propagandanın etkisinde kalarak İttifak Kuvvetlerine sempati duyulması, önce küçük fakat sesini duyuran bir kesimle başladı. Zapata'nın aslında ölmediği ve Hitler ile birlikte savaştığı söylentileri yayıldı, Almanlar bu yüzden bu kadar çok zafer kazanıyordu. Gizlice doğan Amerikan karşıtı düşünceler Meksikalılardan "gringoları" kurtarmak için savaşmaları istendiği söylentisi ile iyice alevlendi. Tepoztlán halkı Meksika'nın İttifak Kuvvetlerine karşı savaş açtığını belirten bildiriye kabul etti çünkü bu karar da her şeye gücü yeten federal hükümetin verdiği ve durdurmak için hiçbir şeyin yapılamayacağı kararlardan biriydi.

Tepoztlánlılar tıpkı bir temsilcisi Mexico'da bulunan yönetim hiyerarşisini kabul ettikleri gibi, Mexico'da bulunan başpiskoposun liderliğini yürüttüğü dinsel hiyerarşiyi de kabul etmiştir. Tepoztlán'daki kilise, kilisenin konumuna güç kazandırmak için kısa süre önce gerçekleştirilen ulusal ve uluslararası kilise örgütlerinin kampanyalarının çoğunda görev almıştır. Örneğin tüm Meksika'da Guadalupe Bakiresi dört yüzüncü yıl kutlamaları yapılırken kilisenin yüksek mevkideki yetkilileri köye gelip İstila'dan kısa bir süre sonra Bakire'nin Juan Diego'ya görünmesi mucizesini açıkladılar.

Köy ve Morelos Eyaleti

Sıradan bir Tepoztlánlı, Morelos eyaletinin coğrafyasını bütün ülkenin coğrafyasından daha iyi bilir. Devrim yılları boyunca çok sayıda Tepoztlánlı, eyaletin büyük bir bölümünü gezdi, pek çok kişi de ekonomik amaçlı veya dinî hac ziyaretleri için sık sık seyahatlere çıktı. Kimileri de şeker kamışı çiftliklerinde çalışarak eyaletin güneyi hakkında fikir sahibi olmuştu. Eyalet başkenti olan Cuernavaca'nın köye yakın oluşu, Tepoztlán halkının Moreloslu olmanın ne anlama geldiğini anlamasında önemli rol oynamıştır. Devrimden sonra Morelos eyaletinde yoğun bir siyasi hayat başladı, otuzlu yıllarda anayasal bir hükümet kuruldu. Yani artık vali ile yerel yetkililer zorla değil seçilerek göreve gelecek, siyasi kampanya ve parti lehine yapılacak çalışmalar bir engelle karşılaşmadan yürütülebilecekti. Devlet adayları Tepoztlán'a yakınlaşmak adına köye ilgi gösterdiler. Oy alma girişiminde bulundukları zaman da "Önce Moreloslu, sonra Meksikalı" gibi sloganlar kullanarak eyalete karşı sadakat gösterilmiş olacağını ima ettiler.

Morelos eyaletinde inanılmaz derecede gösterişli kutlamalara sahne olan eyalet bayramları vardır. En önemli bay-

ramlar arasında eyaletin adını da aldığı Peder Morelos'un doğum günü kutlamaları, en popüler kahraman olan Emiliano Zapata'nın doğum ve ölüm yıl dönümü törenleri yer alır. Milli bayramlarda olduğu gibi, bu kutlamaları düzenleme işini okul üstlenir. Örneğin öğretmenler ve okul yöneticisi Zapata'nın büyük başarılarını anlatan konuşmalar yapar ve Zapata'nın beş generalinin Tepoztlánlı olduğunu hatırlatırlar. Tepoztlán halkı ayrıca Zapata'nın doğum gününü kutlarken, yetkili eyalet kutlama ekibine de delegeler gönderir. Cuernavaca'da basılan birkaç küçük çaplı gazete arada sırada Tepoztlán'a ulaşır ama genellikle bu gazeteleri mahkeme yetkilileri ve çalışanları okur. Köylüler, Morelos eyaletini anlatan yerel şarkıları mutlaka bilir.

Tepoztlánlılar eyalet hükümetinin gücü ve otoritesine saygı ve korku duyarlar. Cuernavaca hapisaneleri ve mahkemelerinden, birini tutuklamak için ya da suçluları ararken arada sırada köye gelen polis memurlarından korkup çekinirler. Köydeki toprak vergilerini toplayan eyalet kira dairesinden hoşlanmazlar. Vergi oranı düşük olsa da, Cuernavaca'daki resmî eyalet vergi kayıtlarına göre 1931-1943 arasında on iki yıl içinde tüm eyalette altmış bin pezodan fazla vergi toplanmıştır. Aynı süre içinde köye geri dönen eyalet fonları sadece vergileri toplayan eyalet tahsilatçısının aylığını ödemek için kullanılmış, bu ödeme de toplanan vergi oranı üzerinden yapılmıştır. Eyalet *Procuradías* mülk davalarına bakar, Tepoztlán halkına Cuernavaca'da yapılan duruşmalarda bulunmaları için gerekli celp gönderir. Köylüler bu kurumun tarlalardaki işin en sıkışık olduğu zamanlarda bile diğer zamanlardaki gibi kendilerine celp gönderdiğinden şikâyetçiler. Vali ise önemli biri olarak tanınıyor, köylülerin çoğu valinin adını da biliyor; aslında bazı köylüler Díaz devrindeki valilerin bile adlarını hatırlıyor. Tepoztlánlılar eyaleti federal hükümetten

daha çok eleştiriyor, başkana delege gönderirken de valiye delege gönderirken çekindikleri kadar çekinmiyorlar.

Köy ve Municipio

Municipio köylüler için işlevsel bir kaynak birim olduğundan köyün *municipio* ile ilişkileri, şimdiye kadar sözünü ettiğimiz daha büyük yönetim birimlerinden daha yakın ve kişisel boyutlara sahip. Tepoztlán halkı *municipioyu* yakından tanıyor, coğrafyasını, tarihini, söylencelerini, doğal kaynaklarını, halkını, köylerini tanıyorlar. Küçük çocuklar bile çevredeki yedi köyün adını ve bu köylere nasıl gidileceğini biliyor. *Municipio* sınırları ve komşu *municipiolarla* tekrar tekrar yaşanan pek çok sınır anlaşmazlığına ait ayrıntılar da genellikle bilinen konular arasında. Köy sınırları belirsiz, esas olarak ahlaki sınırlar geçerli ama *municipioya* ait sınırlar açıkça belirtilmiş. İşte bu sınırlar içinde Tepoztlán halkı günlük yaşamını geçiriyor. İşte burada halka açık topraklarda çalışılıyor, halka açık ormanlar kesilip yakılıyor, sığırlar otlatılıp ilaç özelliği olan otların peşine düşülüyor.

Municipio düzensiz dağlar ve sık ormanlık alanlara sahip, kuzeyden başlayıp Ajusco sıradağlarına kadar inen bir eğimle Yautepec yakınındaki düz, verimli şeker ekim alanlarına kadar yaklaşık 28 km uzanıyor. Kuzeydeki sınırdan güneydeki sınıra gidildiğinde rakım yaklaşık 3200 metreden 1310 metreye düşer. Köylerin çoğu *municipio* merkezinde toplanmış olsa da yedi farklı düzeyde kurulmuş. En büyük rakım farkı, kuzeyde yaklaşık 2133 metre yükseklikte olan San Juan ile güneyde 1310 metre yükseklikte bulunan San Andrés arasındadır. Köyler birbirinden 6,5 km kadar uzakta olsa da San Juan köyü Tepoztlán'dan 609 metre daha yüksektir.

Municipionun kuzey bölümü *tierra fría*da yani soğuk topraklarda, orta bölümü *tierra templadada* yani orta topraklarda,

güney bölümü *tierra caliente*de yani sıcak topraklarda bulunur. En yüksek köy olan San Juan *tierra fría*nın en alt sınırı üzerinde, en alçakta kurulmuş köy olan San Andrés ise *tierra caliente*nenin en üst noktasındadır. Tepoztlán başta olmak üzere, Ixcatepec ve Amatlán adlı üç köy orta topraklarda, neredeyse aynı düzeyde yer alır. Köylerin her birinde kendine özgü bir bitki örtüsü bulunmakta, bu da kısmen odun kömürü imalatı kısmen de tarımcılık yapılmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin San Juan'da çok az tarım alanı bulunur, kahve, erik ağacı yoktur, tropik ya da yarı tropik meyveler yetişmez. Diğer köylerin tersine San Juan'da az miktarda buğday, arpa, az miktarda patates yetiştirilmekte, çok fazla miktarda da odun kömürü imal edilmektedir. Ayrıca şeftali, armut, *capulin* yani siyah kuş kirazı ve *tejocote* yani Meksika alıcı bahçeleri de vardır. Bütün köyler ürünlerini Tepoztlán'daki pazar yerine getirir, böylece *municipio* içinde özgürce satış yapılır.

Bugün *municipio* olan bölgesel birim, İspanya-öncesi dönemlerde zaten sosyoekonomik bir birimdi, bu nedenle Morelos eyaletinden ve ülkeden eskidir. Söylenceye göre Tepoztlán merkez köyünün etrafındaki köyler, siyasal denetimi elinde tutan Tepoztlán'ı koruyacak askerî karakol yerleşimler olarak kurulmuşlardır.

Tepoztlán ile çevresindeki *municipio* köyleri arasında çeşitli bağlar bulunur. En sağlam bağlar halka açık toprakların oluşturduğu bağlar ve Tepoztlán'da haftada iki kez kurulan pazardır. Yönetimsel olarak Tepoztlán tüm *municipiodaki* doğumların, evliliklerin ve vefatların kaydedildiği, vergilerin ödendiği ve iyi hal belgesinin alındığı resmî merkezdir. Ayrıca dinî törenler, vaftizler, komünyonlar, ekmek ve şarap ayinleri, günah çıkarmalar için diğer köyler Tepoztlán'a bağımlıdır, çünkü sadece Tepoztlán'da bir rahip yaşamaktadır. Bayram günlerinde köyler arası ziyaretler de epey artar. *Municipio*

dahilindeki evlilik bağları nispeten zayıftır; diğer köylerden sadece bir düzine kadar kişi Tepoztlán'da yaşayanlarla evlenerek buraya taşınmıştır, Tepoztlán halkından diğer köylere taşınan birilerinin olması pek duyulan birşey değildir. *Compadrazgo* yani manevi ailelik bağları *municipio* köyleri arasında bağ kurulmasını sağlamıştır ama diğer köylerde yaşayan halk, çocuklarına vaftiz babası olacak kişileri Tepoztlán'dan seçmeye çalıştığı halde, Tepoztlán halkının buna karşılık vermeyişi Tepoztlán'ın egemen konumunu tekrar ortaya koymaktadır.

Tepoztlán halkının kendilerini üstün görmeleri diğer köylüleri nasıl tanımladıklarına bakılarak da anlaşılabilir. Ocotitlan halkı “tehlikeli”, “vahşi”, “katiller” olarak tanımlanırken, Gabriel Mariaca halkı *tontos* yani zengin fakat kıt anlayışlı Kızilderililerden, aptallardan oluşur. Gabriel Mariaca kadınları tarlalarda çalıştıkları, samandan şapkalar taktıkları ve “erkekler gibi” ağır yükler taşıdıkları için küçük görülür. Çevredeki köylere takılan eski Nahuatl dilindeki lakaplar Tepoztlán halkının takındığı tavırları da gösterir: Gabriel Mariaca halkına *cuatlateme* yani alık kafalı, La Calera halkına da *cuatichtizatin* yani beyaz kafalılar denir çünkü kireç imal ederler.

Tepoztlán'ın çevresindeki köyler üzerinde siyasi bir hâkimiyeti bulunduğu açıktır. Teorik olarak *municipiodaki* sekiz köyde yaşayan herhangi bir yetişkin erkek *municipio* yönetiminin başkanı olma hakkına sahip olsa da, pratikte neredeyse daima bir Tepoztlánlı başkan olmuştur.

Geçtiğimiz yıllarda halka açık topraklar ile ilgili çıkan anlaşmazlıklar bir köyü diğer köye düşürmüştü, *municipio* dahilindeki bağların zayıflamasına neden olmuştur. Halka açık toprakların geçinmek için olmaktan çok ticari amaçlarla sömürülüşü arttıkça, nakit paraya daha çok gereksinim duyulduğundan demiryolu ile otoyolun gelişi ile daha önce yaşanmayan

bir rekabet başlamış. Uzakta bulunan köyler de sonunda halka açık topraklardan kendi bölgelerine bitişik olanları denetlemek için haklar talep etmiştir. Sonuç olarak alışlageldik ahlaki sınırların yasal sınırlar gibi kabul görmesi konusunda ısrar edilmiş, halka açık *municipio*ya ait toprakların köy toprakları olarak tanımlanmasını istenmiştir. En ciddi tartışmalardan biri ise, yirmili yıllarda demiryolunun köyün içinden geçmesi nedeniyle San Juan köyü avantaj yakaladığında patlak vermişti; demiryolu odun kömürü nakliyesinde de kullanıldığından San Juan odun kömürü imalatını daha ticari bir boyuta taşıyiverdi. Tepoztlán yetkilileri hemen müdahale edip San Juan'ın *municipio*ya ait kaynakları tek bir köy yararına kullanma hakkına itiraz etti. Çıkan anlaşmazlıklar sertleşerek şiddet olaylarına yol açtı. Sonunda federal yetkililer araya girmek zorunda kaldılar.

Köy

Köyün fiziksel özellikleri, nüfusu, dili, yerleşimi, beslenme alışkanlıkları, giyim kuşamı ve dinlence anlayışından daha önce söz edilmişti. Bu bölümde Tepoztlán'ın sosyal yapısını inceleyeceğiz, köydeki dayanışmanın boyutlarına ve tanımına, okul, pazar yeri, kilise ve yerel yönetim gibi köy çapında hizmet veren örgütlerin rolüne değineceğiz.

Köy yasal konumunu kullanabilme yeteneğine sahip kolektif bir topluluktur, mahkemelerde dava açabilir ya da dava edilebilir. Çoğu sosyal, ekonomik, dinî etkinliklere bütün köylülerin katıldığı yönetsel bir birimdir. İkamet sabit olduğundan, evliliklerin yüzde 90'ı köy içinde gerçekleştiğinden köy içinde yapılan evliliklerin yaygın oluşu köyün kimliğini daha da çok belirlemiştir. Gelişmiş sınıf farklılığı anlayışı eksik olduğundan bu genel eğilim artmıştır. Yoksul ya da zengin her ailenin bir evi, arsası olduğundan, o köyden olduğu bilin-

diğinden, köylülerin tümü gururla “Bu benim köyüm, atalarım da bu köydendi,” diyebilir. Köyle özdeşlik kurma yaklaşımı, Mexico’da yaşamak için köyü terk edenlerde açıkça görülür. Yirmili yılların başında köyden göçenler köylülerin çıkarlarını savunmak için *Colonia Tepozteca* adlı bir dernek kurmuşlar, bu dernek hâlâ işliyor. Mexico’da yaşayan Tepoztlánlıların çoğu köyle bağlarını hâlâ canlı tutuyor, *Carnaval* ya da diğer bayram zamanlarında köyü ziyaret ediyor, öldüklerinde doğup büyüdükları köylerinde gömülmeyi diliyorlar. Köyde toplum olma çabası önemli boyutlarda dile getiriliyor. Siyasi adaylar daima *mi pueblodan* bahsediyor yani “benim halkım” diyor, köyü geliştireceklerine söz veriyorlar. Görev başına geldiklerinde pek az iş yapıp sık sık köylüler tarafından fonları çalmakla suçlansalar da, bu durum potansiyel olarak birleştirici bir ideolojik unsur işlevine sahip olan köye bağlılık kavramının taşıdığı önemi azaltmıyor.

Yönetim büroları merkezdeki meydanda bulunan yerel yönetim, köyün örgütlü bir birim olduğunun en kesin ifadesidir. *Ayuntamiento* yani belediyenin yönetim bünyesinde bir başkan, *síndico* yani polis, mali konulardan sorumlu bir *regidor* ve bir de sekreter çalışmaktadır. Ek olarak bir veznedar, polis şefi, polis şef yardımcısı, hâkim, hâkim sekreteri ve bir de hamal bulunur. Köyde yönetsel amaçlarla ayrılmış sekiz *demarcaciones* yani sınırlarlara ayrılmış sekiz bölgeyi temsil eden sekiz *ayudante* yani delege vardır. Başkan, *síndico*, *regidor* ve hâkim iki yıl görev yapmak üzere seçilirler. Diğer yetkililer *síndico* ve *regidor* ile beraber başkan tarafından atanır.

Üst düzey yetkililerin görevleri eyalet kanunlarıyla belirlenmiştir. Başkan yürütücü yetkilidir, köyün dışarıyla olan temaslarında köyün resmî temsilcisidir. Yazışma ve resmî işlemlerin çoğunda imzası şarttır, yasalar çiğnendiğinde ödenecek para cezalarını düzenler. Köylülerin bazıları komşularla, karı

koca arasında yaşanan tartışmalar, mülk hakkında görülen davalar gibi şahsi sorunlar yaşadığında başkana başvurur. Tüm bu görevliler arasında en çok iş yapan genellikle yetkililer içinde en çok eğitim almış kişi olan yerel yönetim sekreteridir. 1943 ile 1948 arası dönemde görev alan sekreter, daktiloda çok hızlı yazıyordu, bu durum köyde pek rastlanmayan bir başarıydı.

Yönetim görevlilerine ödenen maaşlar Tepoztlán standartlarına göre çok düşüktür; başkanın günlük ücreti bir amelenin aldığı ortalama günlük ücretten bile azdır. Düşük maaşlar *la mordida* yani rüşveti teşvik etmektedir. Yerel yönetim gelirinin başlıca kaynakları kesilen hayvanlardan alınan vergiler, kamu hizmetine karşılık yapılan ödemeler, kamu kayıtlarında yasaların yayımlanmasıyla doğan muafiyetlerden alınan ödemeler ve halka açık toprakların kullanımı için toplanan vergilerdir. 1940-1943 arası yerel yönetimin ortalama yıllık geliri yaklaşık yedi bin pezo ydu, bununla sadece maaşlar ödenabiliyor, kamuya harcama yapılamıyordu. Yerel yönetimin moralini ve ahlakını en çok bozan etkenlerden biri fonların azlığıdır, Tepoztlán halkı da bu sorunun çözümünde federal hükümetin yardımını beklemektedir. Unutulmamalıdır ki, büyük bir kısmı eyalet yönetiminde toplanan toprak vergilerinden köye ve *municipio*ya hiçbir gelir payı ayrılmamaktadır.

Yolların düzeltilmesi ve kamu binalarının inşası gibi kamu işleri, köydeki *cuatequil* yani imece sayesinde köydeki yetkililer tarafından gerçekleşir. Yirmi bir ile elli bir yaşları arasındaki her sağlıklı erkek, yılda on iki gün yapılan işlere yardım etmek zorundadır. Katılımda bulunmayanlara para ya da hapis cezası verilir. Bunun yanı sıra bazı işlerin kendi itibarlarını zedeleyeceğini düşünen daha iyi durumdaki ailelerden bazıları kendi yerine bir başkasını tutmayı tercih eder. Yerlerine birini tutmaya ya da cezayı ödemeye gücü yetmeyen

yoksullar, köydeki *cuatequiltl* için temel işgücü kaynağını oluşturur. Yapılacak iş nispeten daha hafif olduğunda, iş için gereğinden fazla insan çağırıldığında, kimilerinden işgücü yerine yemek ya da içecek yardımı yapmaları istenir.

Geçtiğimiz birkaç yıldır gerçekten önem taşıyan sadece birkaç *cuatequiltl* çalışması yapılmıştır ama acil durumlarda gelenek daima uygulanmaya hazırdır. 1925-27 arasında sosyalist görüşlü bir yönetim zamanında köye lavabolar inşa edilmiş, 1934 yılında köyün pazar yeri elden geçirilmiştir. Otuzlu yılların başında köy iki düşman siyasal gruba ayrıldığında, Cuernavaca'ya yapılan yol inşaatı sırasında etkileyici bir imce örneği yaşanmıştır. Tepoztlán köyünden olmayan iki girişken okul öğretmeni tarafından başlatılan yol inşaatı *Colonia Tepozteca* tarafından da desteklenince köylüler yolu yapmaya karar verdiler. Bolsheviki ve Centrales olarak bilinen köydeki siyasi gruplar yanyana çalışmayı reddetti. Bu yüzden gruplardan biri Tepoztlán'dan başlayıp Cuernavaca'ya doğru, diğeri de Cuernavaca'da başlayıp Tepoztlán'a doğru ilerleyerek ayrı vardiya grupları oluşturdu.

Köy yetkililerinin hayati önem taşıyan durumlarda köydeki işgücünü örgütleme becerileri inanılmaz derecede etkilicidir. Kısa süre önce Tejalpa *municipiosu* ile sınırlar konusunda yaşanan bir anlaşmazlık sırasında, yetkililer köyün dışındaki tüm yollara, sokaklara sabah erken saatlerde tarlalara giden halka haber vermek için yardım bildirileri astı. Böylece aşırı büyüyen ormanı kesip Tepoztlán ile Tejalpa arasında daha anlaşılır bir sınır çizmeleri için bir günde tam altı yüz kişi toplandı.

Köydeki *cuatequiltl* çalışması, köyün bütününe faydalı olma amacı gütsede, başarıyla işleyebilmesini engelleyen birçok sorun yaşandığından gittikçe daha az uygulanır. Tepoztlán halkının tabiatındaki bireycilik, yerel yönetime karşı takın-

dıkları şüpheli ve eleştirel tavırlar ve köy fonlarının kısıtlı zorluklar yaratmaktadır. Köylüler sık sık *cuatequitl* yani imece çalışmalarının gönüllü değil de zorlayıcı biri kurum olduğundan şikâyet ediyor. Başkan ve *sindico* hangi vatandaşların çalışacağına karar verme yetkisine sahip olduğundan kayırma ile siyasi karşıtlara ve kişisel düşmanlara karşı intikam alma fırsatı da doğmaktadır. Bu bağlamda bir örnek vermenin yararı olabilir: Çocuklar oyun oynarken ceza vermek için *cuatequitl* başvuruyorlar. Belirtilmesi gereken bir başka nokta daha var: Tarihsel açıdan bu tip bir ortak işgücü çalışması İspanyol istilacılara gerekli düzeni kurmada yardımcı olmuş, yerel işgücünü denetlemelerine olanak tanımıştı.

Daha önce değinilen okul da köy çapında birlikler kurmaya yardımcı bir başka önemli araçtır. Farklı mahallelerde oturan çocukların hepsi okulda tanışıp arkadaş olur böylece mahallelere olan bağlılık biraz olsun kırılır, çocukların anne babaları bazen okuldaki komitelerde çalışır. Dükkânlar, mısır değirmenleri ve köy pazarı da benzer bir sosyalleşme işlevi görüyor. Köyün her bölgesinden kadınlar alışveriş yaparlarken yeni haberler öğrenip dedikodu yapmayı dört gözle bekliyorlar.

Köy çapında tek başına örgütlenme ve birleştirme işlevini yürüten belki de en önemli kurum kilisedir. Katolik Kilisesi köy çapında kutlanan bayramları, sembolleri ve ayinleriyle ortak bir çerçeve oluşturuyor, tüm önemli bayramlar ve dinî günlerde köylüler kilisede bir araya geliyor. Özel günlerde papaz yedi mahalledeki her şapeli ziyaret ediyor. Köy çapında yaygın birkaç dinî dernek de var, bunların arasında *Asociación Guadalupeana*, *Cofradia de la Virge del Carmen*, *Sagrado Corazón de Jesús* ve *Acción Católica* yer alıyor. 1948 yılında yukarıda sayılan ilk üç derneğin her birinde yaklaşık otuz kadın üye vardı; *Acción Católica*'da ise seksen erkek çocukla otuz kız çocuğunun bulunduğu birer grup daha oluşmuştu.

Mahalle

Köy yedi ayrı mahalleye ya da yerel gruba ayrılmış, her grubun kendine ait şapeli, koruyucu azizi, dahili örgütü ve her yıl kutlanan bayramı vardır. Mahalle sabit sınırları olan, çok istikrarlı toplumsal-dinsel bir örgütlenme biçimidir, bugünkü mahallelerin çoğu muhtemelen on yedinci veya on sekinci yüzyılda kurulmuştur. İlk kez mahalle mahalle köydeki nüfus sayımını gösteren, her bir mahalledeki meskenleri Nahuatl dilinde adlarıyla kaydeden 1807 tarihli bir belgede çağdaş mahallelerden söz edilmektedir. Belgeler incelendiğinde son yüz elli yıldır mahalle sınırlarının pek az değişim yaşadığı görülmektedir. Günümüzdeki mahallelerin mesken sayıları şöyledir: Santo Domingo – 174, San Miguel – 163, La Santísima – 139, Santa Cruz (büyük) – 67, Los Reyes – 37, San Sebastian – 34, Santa Cruz (küçük) – 29 ve San Pedro – 19. Henüz bağımsız bir mahalle olmayan Santa Cruz (küçük) mahallesi sayılmazsa üç büyük, dört de küçük mahalle bulunur. Santa Domingo, San Miguel ve La Santísima yani büyükler, merkezdeki meydanın çevresinde, küçük mahalleler ise hemen büyüklerin yukarısında, dağın yamacında yer alır. Bütün köy, dağın eğimi üzerinde bulunduğundan yukarıdaki uçta yer alan daha küçük mahallelere genelde *los de arriba* yani yukarıdakiler, aşağıdaki büyük mahallelere de *los de abajo* -aşağıdakiler denir. Bazı Tepoztlánlılar artık asfaltlanmış olan yolu köyün yukarı ve aşağı bölümlerini ikiye ayıran çizgi olarak kabul etmektedir.

Mahalleler sayesinde köy daha küçük topluluklara bölündüğünden yüz yüze ilişki kurabilmek için daha çok fırsat doğar. Mahalle içinde veya yakındaki mahalleler arasında en güçlü bağların akrabalık bağları olduğu görülür. Mahalledeki evliliklerin yüzde 42'si kendi üyeleri arasında gerçekleşir, yüzde 50'si ise birbirine bitişik mahallelerin birbiriyle evlenen

üyelerinden oluşur. San Pedro, San Sebastian ve Los Reyes gibi daha küçük mahallelerde yaşayanların çoğu birbirlerini ilk adlarıyla tanır ve sosyal ilişkileri oldukça fazladır. Diğer mahalleler ise birincil birimler olamayacak kadar büyük. Bunun yanı sıra bütün mahallelere bakıldığında, çoğu mahalleninin kendi mahallelerinde en fazla bir düzine kadar komşusunu evinde ziyaret ettiği görülür.

Mahalleye üyelik, mahallede bir mesken sahibi olunması ve mahalle şapelinin bakımı için vergi ödemeye mümkün olabiliyor. Böylece, ikamette değişiklik olduğunda bile mahalle birleşik bir birim olarak istikrarını koruyabilir. Hangi mahalleye bağlı olunduğunu belirleyen esas ilke meskenin konumu olduğundan, içinde kim yaşarsa yaşasın, evi satın alarak da o mahalleye gelse, miras yoluyla da eve taşınsa artık mahallenin bir üyesi olarak kabul edilir. Önceleri, özellikle daha küçük mahallelerde herhangi bir ev, mahalle üyelerinin onayı olmadan satılamazdı. İnsanlar doğduğu ya da büyüdüğü mahallenin dışında bir ev satın alıp oraya yerleşse de, doğdukları ya da büyüdükları mahalleden sayılır. Yeni taşınan kişi mahalleye vergi ödeyip mahalledeki işlere karışmaya başladığında otomatik olarak artık yaşadığı mahallenin bir üyesi olur. Özellikle de akrabaları hâlâ eski mahallede yaşıyorsa duygusal nedenlerden ötürü geldiği mahalleyi desteklemeye ve yapılan bayram kutlamalarına katılmaya devam eder, yine de bu insanların kendi isteğidir, zorunlu değildir.

Birkaç kişinin iki veya üç farklı mahallede evi var, hepsi için gerekli vergileri de ödüyorlar ama kendilerini yaşadıkları ya da doğdukları, büyüdükları mahallenin bir üyesi olarak kabul etmeye devam ediyorlar. Genç çiftler bazen ikisinin de üyesi bulunmadığı bir mahallede ev satın aldığı anda ikisi için de yeni bir mahallenin üyeliğini kazanmış oluyorlar. Anne babayla yaşamak yaygın olduğundan mahalledeki erkekler bir-

birlerine kadınlardan daha yakınlar. Evlenen kadın kocasının yaşadığı mahallenin üyesi olur. Erkeklerden çok kadınlar ikili mahalle bağılıklarına sahip çıkıyorlar, eski mahallelerinde bayramlarda yemeklere yardım etmek için ailelerinin yaşadıkları evlere gidiyorlar.

Her bir mahallede şapelin bakılması, mahalle üyelerinin bir araya gelip ortak işgücüyü kilise bahçesini temizlemeleri, şapelin ya da sokakların bakımdan geçirilmesi, kiliseye ait arsa üzerindeki mısırın yetiştirilip toplanması gibi işleri yapabilmek için gerekli olan fonları toplayan bir *mayordomo* yani vekilharç bulunur. Her yıl mahalledeki bayram kutlamaları için yapılan hazırlıklar inanılmaz derecede önem taşır. Bayramın nasıl kutlanacağına, ekmek ve şarap ayını ile vaaz arasında bir seçme yapıp yapılmayacağına ya da her ikisinin de yapıp yapılmayacağına, Cuernavaca'dan papaz davet edilip edilmeyeceğine *mayordomo* karar verir. Ayrıca *mayordomo* müzisyen grubunu, havai fişekleri seçer, ayarlar, ailesi de çoğu diğer mahallelerden kadınların oluşturduğu misafir grubuna *mole*, *tamales* ve *ponche* sunar. Başarılı bir bayram kutlaması yapabilmek için *mayordomonun* çoğu kez kendi cebinden ödeme yapması da gerekir. Harcamaların çoğu kilisedeki bağışlardan yani *limosnas* yoluyla mahalle sakinlerinden toplanan paralarla yapılır, söz konusu bağışı yapmak aynı zamanda mahalle azizi adına ölümsüz bir ant içmek anlamına gelmektedir. *Mayordomo* belli bazı görevler için yardımcıları ve komiteler belirler ama kişisel etkilime gücünden başka bir yetkiye sahip değildir.

Mayordomo seçme işi, Ölüler Günü'nden önceki akşam mahalle kilisesinin avlusunda yapılır. Seçmeye sadece erkekler katılır. Şenlik ateşi yakılır, panç servisi yapılır, olası adaylar tartışılır, yaşlı erkekler Nahuatl dilinde konuşmalar yapar. *Mayordomo* genellikle karşılıklı anlaşma yoluyla seçilir, resmi

oylama geleneği bulunmaz. Yine de *mayordomo* seçilmesi köy yetkililerinden çok halkın iradesiyle gerçekleşen bir durumdur. Köy papazı yaşadığı mahalleyi kendi cemaati kabul etse de *mayordomo* seşilmesine karışmaz.

Mayordomo seşilebilmek için bu kişinin köyden olması, mahalle yesi ve evli olması gerekir, yine de evli olmayanların da görev aldığı görülür. Mahallede dürüstçe ve kendi isteğiyle çalışmış olmayla tanınmak da bir başka koşuldur çünkü bu görev sorumluluk ve harcama gerektirir. Kural olarak zengin aileler bu göreve talip olmaz ama kabul etmeleri için bazen baskı uygulandığı da olur. Önceleri, *mayordomo* sadece bir yıl görevde kalıyordu ama geçtiğimiz yıllarda, özellikle daha küçük mahallelerde adayların yetersiz ve az sayıda oluşu bazı *mayordomoların* görevlerine beş yıl kadar devam etmelerini gerektirmiştir. Yakın zaman öncesine kadar *mayordomo* görevini üstlenmek yerel yönetimde görev alabilmenin n koşulu olarak görülmüşse de, 1934 ile 1943 yılları arasında on yıllık bir süre boyunca köy meclisi üyelerine bakıldığında yerel yönetimde görev alan pek çok başkan ve *sindiconun*, *mayordomo* görevinden başlayarak geldikleri konuma ulaştıkları anlaşılır. Bu da bize pek çok Kızılderili köyünde genellikle gözlemlenen özelliklerden biri olan dinsel ve kamusal görevlerin bir bütün halinde işlediğini göstermektedir.

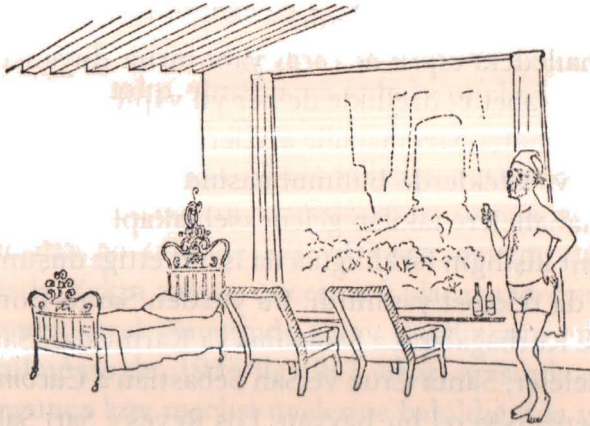
nemli ekonomik ve sosyal özellikler de mahalleleri birbirinden ayırır. Bütün olarak bakıldığında, daha küçük mahallelerin daha yoksul olduğu, bu tip mahallelerde halka açık topraklara bağımlı yaşayan aile oranının arttığı, okur-yazarlık oranının düştüğü ve bu mahallelerde daha fazla sayıda Kızılderili kökenli kişinin yaşadığı gözlenir. San Sebastian en yoksul mahalledir, arkasından San Pedro ve Santa Cruz gelmektedir. Los Reyes ise en fazla sayıda mülk ve geniş toprak sahibinin yaşadığı mahalle olduğundan bir istisnadır. Zenginlik ve

yoksulluk açısından en uç örnekleri barındıran merkezdeki daha büyük mahalleler siyasi açıdan köyü kontrol eden mahallelerdir; uygulamaya bakıldığında 1922 ile 1944 yılları arasında görev alan başkanların hepsi üç büyük mahalleliden çıkan adaylardır, San Pedro ve San Sebastian mahallelerinden başkan seçilmemiştir. Köydeki *ejidal* yetkililerinin çoğu merkez mahallelerden seçilmiştir, ayrıca *ejido* topraklarının aslan payı da yine onların elindedir.

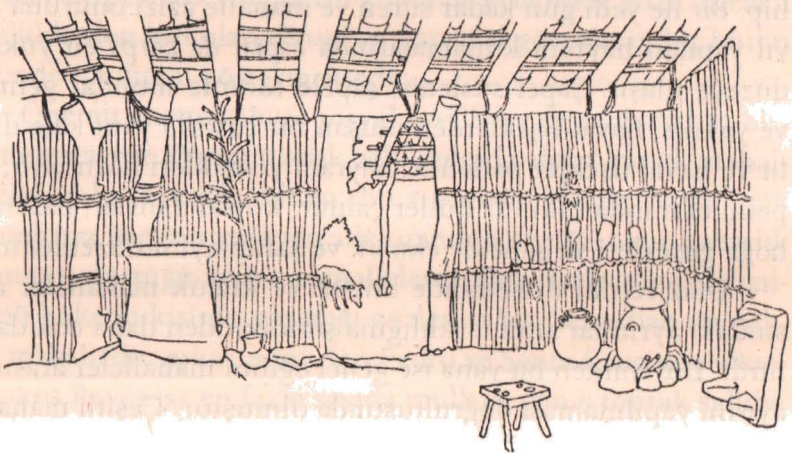
Mahalledeki *esprit de corps* yani birlik duygusu mahalleler arası rekabette, özellikle de her yıl yapılan *Carnaval* kutlamalarında, hatta bazı mahalle azizlerinden daha üstün nitelikli mucizevi isteklerde bulunulmasında da göze çarpar. Geçmişte, mahallelere takılan geleneksel lakapların ayrıca bir mahalleye ait kişiliğin farklılığına da işaret ettiği düşünülür ve bu konuda da rekabet yaşanırdı. Bu yüzden Santo Domingo mahallesine Kurbağalar, La Santísima'ya Karıncalar, San Miguel'e Kertenkeleler, Santa Cruz ve San Sebastian'a *Cacomixtles* yani rakun benzeri yerel bir hayvan, Los Reyes'e Sarı Sabır Kurdu, San Pedro'ya da *Tlacuaches* adı verilmiştir. Bugünlerde bu lakaplar nadiren kullanılıyor ve toplum içinde pek az işleve sahip. Bir ile yedi gün kadar süren ve mahalle azizi onuruna her yıl yapılan bayram kutlamalarında *esprit de corps* en yüksek düzeye ulaşır. Şapel süslenir, şapele törenle mumlar getirilir ve yakılır, havai fişeklerden oluşan bir *castillo* yani kale dikiilir ve havai fişekler patlatılır, bayram yemekleri hazırlanır, şapelin damında eski tür flütler çalınır, kutsal danslar, bazen de boğa güreşleri ve şapelde ekmek ve şarap ayini düzenlenir.

Díaz rejimi döneminde büyük ve küçük mahalleler arasındaki ayrımlar sınıf farklılığına şimdikinden daha çok dayanırdı. Devrimden bu yana ise genel eğilim mahalleler arasında ayırım yapılmaması doğrultusunda olmuştur. Çeşitli mahalleler artık köy yaşamına eşit oranlarda katılımında bulunuyor.

1926'da Redfield'in uzaktaki mahallelere mektupların ulaşmadığını kaydettiği dönemin aksine 1943'te San Pedro ve Los Reyes o zamandan bu yana farklı bir eğilim vurgulandığından mektuplarını zamanında alıyor. Artık bugün merkezden uzaktaki mahalleler ile dış dünya arasındaki temaslar eskiden olduğu gibi köy merkezi aracılığıyla gerçekleşmiyor.

Yukarıda Meksikalı ressam hafta sonunu geçirdiği köy evinde.
Aşağıda, Yoksul bir çiftçinin evindeki mutfak.

Beşinci Bölüm

Aile

Tepoztlán köyü aile merkezli bir topluluktur. Genelde görülen aile tipi biyolojik ailedir, anne, baba, bekâr çocuklardan oluşur ve köyün temel üretim birimini oluşturur. Tepoztlán'daki aileler güçlü ve birleştiricidir, sadakat, ortak ekonomik çıkarlar, karşılıklı birbirine bağımlılık, miras umudu, son olarak da bireyin yönelebileceği bir başka sosyal grubun olmayışı aileyi bir arada tutar. Aile içinde işbirliği önemlidir ve esası oluşturur, çünkü aile olmadan birey korunmasız ve soyutlanmış bir şekilde ortada kalır, Tepoztlán'daki her türlü saldırganlık, sömürü ve aşağılama için neredeyse bir avdır. Tepoztlánlı kişisel güvenliğini küçük biyolojik ailesi içinde bulur.

Genişleyen aile özellikle de acil durumlarda ek güvenliği de beraberinde getirir. Ödünç alma ve işgücü değişimi gibi sınırlı sayıda ve karşılıklı oluşan işbirliği ruhu bu güvenliğe örnek olarak verilebilir. Aile olmalarıyla ilgili olsun ya da olmasın, aileler arasında kurumsallaşmış ve günlük olarak gerçekleşen bir işbirliği çabası yoktur, hatta kural olarak alınan ve yapılan yardım her zaman az tutulur. Akrabalar ise şaşırtıcı

bir biçimde seyrek ziyaret edilir, bu ziyaretlerde her yıl yapılan mahalle bayramları, hastalıklar, doğum, evlilik ve ölümlerle sınırlıdır.

Köydeki 662 hanenin yüzde 70'inden fazlasında tek biyolojik aile yaşar, birden fazla ailenin yaşadığı ev oranı sadece yüzde 16'dır. Birden fazla ailenin yaşadığı evde bekâr çocukları, evlenmiş olan oğlu ve onun ailesiyle birlikte yaşayan bir tek aile bulunur. Evlenen kız çocuklarının anne babasıyla birlikte yaşadığı da görülür. Hane başına düşen kişi sayısı, genellikle dul kadın ve erkekler tek başına yaşadığından 45 evde 1 kişi, 1 evde de 17 kişi olmak üzere değişmektedir, daha küçük evlerde yaşayan insan sayısı büyük evlere göre daha fazladır. Evlerin bulunduğu çoğu arsada bir ev vardır, iki, üç hatta dört evin kurulu olduğu örnekler de mevcuttur.

Aile düzeni içinde ataerkil düzeni vurgulayan çeşitli hususlar arasında erkek üstünlüğü ilkesi (koca kadından, erkek kardeşler kızkardeşlerden üstün), patrilokal yani babanın yaşadığı yerde yaşamamanın sıklıkla tercih edilmesi ve ataerkil miras geleneği sayılabilir. Tepoztlán halkı, kadının ailesiyle yaşaması –ya da içgüveysi olma fikrine yanaşmak istemez, genç bir erkek evlendikten sonra karısının ailesiyle yaşamaya karar verirse “Köpek gibi hediye ettiler” ya da “Erkek gelin gibi gitti” denir. Bununla beraber evli çiftlerin neredeyse yüzde 20'sinden fazlası kadının ailesiyle birlikte yaşamaktadır. Bu evliliklerde koca genellikle yoksul bir gençtir, yetim olabilir, kendinden yaşça büyük bir kadınla ya da daha yüksek bir sosyal ve ekonomik konumda biriyle evlenmiş olabilir. Köyde herkes hem annesinin hem de babasının soyadıyla bilinir fakat annenin soyadı en son, art arda gelen nesillerin adları da atlanarak söylenir.

Aile içindeki bireyler arasındaki ilişkilerin doğası belki de en iyi karı-koca, anne baba-çocuklar, ailedeki kardeşler, çekir-

dek aile-büyüyen aile ve çekirdek aile-*compadres* arasındaki ilişkiler olarak incelendiğinde anlaşılabilir olacaktır.

Karı Koca İlişkileri

Tepoztlán'daki karı-koca ilişkilerine ait ideal kültürel örüntüye göre, koca otoriter ve babaerkil davranışlar içindedir, ev halkının efendisidir ve en üst konuma sahiptir. Aile bireylerinin davranışlarından sorumludur, aileye bakan kişi de odur, bütün önemli kararları koca verir. Kadının ve çocukların ona itaat etmesi, saygı duymaları ve hizmet etmeleri beklenir. Kadının itaatkâr, sadık olması, kocasına kendisini adaması, ufak tefek şeyler dışında her türlü işe kalkıştığında kocasına sorup izin alması gerekir. Kadın çalışkan olmalı, kocasının geliri ne kadar az olursa olsun tasarruf etmeye çalışmalıdır. Kocasının ev dışında yaptıklarını eleştiremez, bu konuda kocasını kıskanamaz, hatta merak edip soramaz.

Pek çok evde dışarıya karşı böyle bir görüntü verilir ama istenen egemen koca konumuna ulaşan pek az koca vardır, az sayıda kadın her şeye boyun eğmektedir. Pek çok evlilikte otorite ve eşlerin rolleri konusunda anlaşmazlık yaşanmaktadır. En ılımlı evliliklerde bile kadın, kocasının otoritesine karşı gelmemeye çalışır, kocası da eşine fazla baskı yapmaz.

Karı-koca arasında yaşanan bu tür anlaşmazlıklar aile düzeni içindeki gerçek roller ve ideal roller arasındaki temel fark ve uyumsuzlıklardan kaynaklanır. Kadın kocasına tabi olsa da evin içinde merkez rol kadındadır. Ev halkı için planları, düzenlemeleri yapan, evi çekip çeviren, çocukların bakımını ve eğitimini üstlenen kadındır. Erkek daima kazandığının tümünü kadına getirip verir. Bu yüzden harcamaların çoğunu kadın yapar, borcu kadın alır, gizlice geri öder, çoğu kez istediğinde kadının kendisine istediği kadar para vermesi koşuluyla erkek kadının parayla ne yaptığına karışmaz. "İyi" bir eş,

kocanın para isteğini geri çevirmez; para vermezse azarlanmayı ve dayacağı hak eder. Kadın az miktarda olmak koşuluyla yetiştirilen mısır, tavuk veya yumurtaları satabilir. Doktora ya da *curanderoya*, birilerini ziyarete gitmeden, mal satın almadan ve satmadan önce kocasının iznini almak zorundadır fakat kocanın genelde ortalıklarda bulunmayışı kadının bu işlerin çoğunu kocasına haber vermeden yapmasına olanak tanır.

Erkeğin aile ve ev halkıyla ilgili konulara gerçek anlamda katılımı olası en alt düzeydedir. İşin evin dışındadır. İşgücü dağılımı kesindir; acil durumlar ve su taşımak, evi onarmak gibi işler dışında erkek evle ya da çocuklarla pek ilgilenmez. Erkekler günün büyük bir bölümünde evin dışındadır, bazen iş ve mevsime bağlı olarak birkaç günden fazla eve gelmezler. Eskiden Tepoztlánlı erkekler uzak maden ocaklarında ya da büyük çiftliklerde çalışırlar, uzun süre köyden evden uzakta kalırlardı; Devrim'den önce kalabalık erkek işçi grupları yakındaki büyük çiftliklerde çalışır, iki haftada bir eve gelirlerdi. Bugünse kurak mevsimde yaklaşık 150 erkek dört ile altı ay boyunca büyük çiftliklerde çalışıyor ve evlerine haftada bir geliyor. Kocasını uzakta olan kadın, ailenin tam anlamıyla reisi olmaz ama bazen hem kendisine hem de çocuklarına bakmak zorunda kalır.

Erkeğin evden uzak kalmasından daha önemlisi, evde olduğu zamanlardaki davranışları ve genel tutumudur. Saygılarını kazanmak amacıyla aile üyeleriyle yakınlaşmaktan kaçınır. Evdekilerle ilgili ufak tefek ayrıntılardan kendini uzak tutar, şikâyet, istek ya da gürültüyle rahatsız edilmekten hoşlanmaz. Kendisine aksi söylenmediği takdirde evde olan bitenin istediği gibi olduğunu varsayar. Evde olan biten her şeyden kadın sorumlu tutulduğu için kendilerine itiraz edilebilecek ya da cezayla sonuçlanabilecek durumları kadınlar kocalarından saklar. Böylece kocanın azametli konumu, kocayı tam da

kontrol etmeye çalıştığı kişilerden ayırır, kocanın hem karısına hem de çocuklarına vermeyi istemediği kadar özgürlük tanımamasına yol açar.

Pek çok ailede erkeğin güvenlik anlayışı, karısı ve çocuklarını denetleyip kendisinden korkmalarını sağlamakla sınırlıdır. Eskiden daha sık görülse de hâlâ pek yaygın olan kadının dayak yemesi zina şüphesinden, iyi yemek hazırlanmadığı iddialarına kadar çeşitli kabahatler yüzünden gerçekleşebilir. Kadının kıskançlık yapması, kocasının yaptıklarına karşı çıkması ya da fikrini bildirmesi de dayakla sonuçlanabilir. Kadınlar verilen cezaya karşı gelemez. Köyde kadının dayak yemesi yasal bir cezadır fakat birkaç kadının kocasını yerel yetkililere şikâyet ettiği de görülmüştür.

Tepoztlánlı kadınların erkeklere karşı düşmanlık beslediği ve bütün erkekleri “kötü” kabul ettikleri genel bir yargıdır. Yaşam öykülerini anlatırken ağlamaya başlayan evli kadınların çoğunda kendine acıma ve bir çeşit şehitlik anlayışı yaygındır. Kadınlar yaşlandıkça daha çok kendilerini öne sürüyor, özgürlüklerini kısıtlamaya ve ticari girişimlerini engellemeye çalışan kocalarına karşı koyar hale geliyorlar. Evin dışında çalışmayı tercih etmeye başlıyor, eve ve çocuklara bağlandıkça kendilerini bir şeylerden mahrum bırakılmış hissediyorlar. Köyde bugünkü eğilim ise genç kadınlar, hatta bekâr kızların kendilerinden büyük kadınların bağımsız davranışlarını benimsemeleri yönünde gelişiyor.

Kadınlar geleneksel olanla erkeklerden daha fazla çelişki yaşıyor. Davranış ölçütleri kendileri için farklı, kocaları için farklı; eski ideal roller ile yeni gereksinim ve deneyimler arasında dönüp duruyorlar. Erkeğin üstünlüğünü kabul ediyor, *macho* veya erkeksi olan erkeğe hayranlık duyuyorlar, öte yandan da “iyi” kocayı üstünlük taslamayan fakat nispeten daha edilgin erkek olarak tanımlıyorlar. Fazla itaatkâr kadını da

idealden çok aptal olarak niteliyorlar. Görünüşe bakıldığında kadınlar ideal kadınsı davranışları göstermediklerinde kendilerini yetersiz hissetmiyor; aslında kendilerini öne sürme konusunda suçluluktan çok gurur duyuyor.

Erkekler ise sık sık kendilerini savunmak durumunda kalıyor. Evin kontrolünü ellerinde tutmak için, erkeklerin eski düzeni koruması gerekiyor, fakat son yirmi yıldır köyde yaşanan değişimler bu amacı zor bir amaç haline getiriyor. Mısır değirmenleri, yolun yapılması ve Cuernavaca'ya işlemeye başlayan otobüs hattı gibi teknolojik gelişmeler kadınları erkekleri etkilediğinden daha fazla etkilemiş. Hayvan besleyen, daha fazla meyve yetiştiren ya da evdeki ürünleri Tepoztlán ve Guernavaca'daki pazarda satan evli ve hırs sahibi kadın sayısı artıyor. Daha becerikli kadınlar kocalarına gerçek anlamda yardımcı oluyor; aslında istisnasız olarak Devrim'den bugüne dek durumu iyileşen her erkek bunu karısı sayesinde başarmış. Her ne kadar gelecek olan fazladan para işe yarayacak olsa da, çoğu erkek karısına Cuernavaca'da satış yapması için izin vermekten kaçınıyor. Eskiden bu tür bir işi ancak dul kadınlar ya da "kendisini denetleyecek erkeği olmayan kadınlar" yapardı, bu kadınların çoğu da rastgele cinsel ilişkide bulunan, fazla itibar görmeyen kadınlardı. Karısını daha özgür kılmaktan korkan ve benimsediği ailesine iyi bakan kişi rolünün tehdit edildiğini düşünen pek çok erkek aslında daha fazla para kazanma konusunda bunu pekâlâ becerebilecek olan karısına fırsat tanımamaktadır.

Genç kocaların çoğu bir ya da iki yıldır evli oldukları karılarına, tek başlarına evi çekip çevirmek için gereksinim duydukları özgürlük ve otoriteyi vermeye hazır sayılmaz. Eskiden evli genç kadınlar kaynanalarıyla uzun yıllar birlikte yaşamışsa kocaları onları kontrol etmekte pek zorluk çekmez ve buna bağlı olarak kendilerini güvende hissederlerdi. Erkekler, ka-

dınların iyi davranışlara sahip olacağından emin olmak için kadınların sıkı gözetim altında tutulmaları gerektiği görüşünde birleşir. Evli kadınların genellikle kadın arkadaşı olamaz çünkü kocaları bu tür arkadaşları karısıyla âşığı arasında potansiyel haberci olarak görür. Kadınların çoğu evlendiklerinde arkadaşlıklarını bitirir, erkekler de evlendikten sonra kendi arkadaşlarından uzaklaşır çünkü karısıyla kendisinin erkek arkadaşları arasında bir yakınlık doğmasından çekinir. Evli erkeklerin çoğunluğu karısının evden çıkmasını gerektiren işlerden şüphelenir. Genç ve evli bir kadın genellikle bir şey alınamaksa kocasını kızdırma riskini göze almak ya da pazar yerine tek başına gittiğinde köyde bir dedikodu başlatmaktansa, bir komşusundan ya da akrabasından alışveriş yapmasını rica eder. Genç ve evli kadınların bazıları artık tek başlarına dışarıya çıkıyor fakat bu kendileri hakkında şüphe doğmasını engellemiyor.

Sosyal ilişkilerde olduğu gibi cinsel ilişkilerde de Tepoztlánlı evli bir erkek insiyatif sahibidir, karısının da erkeğin taleplerine cevap vermesi gerekir. Kadınların daha az *naturaleza* sahibi olduğu, yani cinsel anlamda erkekten daha zayıf oldukları varsayılır. Evli erkekler karılarının cinsel talepte bulunacağını ya da tutkulu olabileceğini düşünmez, bu tür özelliklerin bir kadında bulunması gereken özellikler arasında olmadığını varsayar. Erkeğe “ihtiyacı olan” kadına *loca* yani deli gözüyle bakılır ve kara büyü gibi anormal bir durumun söz konusu olduğu düşünülür. Saygıdeğer kadınlar cinselliğe doğrudan olumsuz tavır alır ve bunu baskı altında kaldığı için yapar. Evli erkeklerin bazıları karılarını cinsel anlamda tahrik etmekten kasten kaçınır çünkü edilgin ya da soğuk bir kadının daha sadık olacağı varsayılır. Genel olarak cinsel anlamda flört, erkeklerin diğer kadınları baştan çıkarmak için başvurdukları bir yöntemdir.

Evli erkeklerin karılarının sadakati hakkındaki endişeleri genellikle birkaç yıldan uzun süre evli kalındığında ortadan kalkar. Çocuklar büyüyüp annelerine yardım etmeye başladıkça, büyüyen ailenin gereksinimleri de arttığından kadınlar ekonomik girişimlerini sürdürebilmek için daha özgür olmayı talep ederler. Bu gerçekleştiğinde kadının evden daha sık dışarı çıkması zorunluluğu doğacağından koca yeniden gerginleşmeye ve şüphe duymaya başlar. Karıları hamile kaldığında ya da bir çocukla ilgilenmeleri gerektiğinde erkekler kendilerini daha güvende hisseder; kadının hemen yanı başında onu takip eden bir çocuğun bulunması erkek açısından tam da istenilen durumdur.

Herkesle cinsel ilişki kurmak Tepoztlán'da erkeklerin sahip olduğu bir ayrıcalıktır, erkekler, bir sürü "ilişki" kurarak erkekliklerini kanıtlamaya kendilerini zorunlu hissederler. Genellikle dul ya da bekâr, az da olsa evli kadınlarla olmak üzere evlilik dışı ilişkiler yaşanır. Artık erkekler Cuernavaca'daki geneleve gidiyor, cinsel yolla bulaşan hastalıklara da köyde daha sık rastlanıyor. Erkeklerin eşlerini aldatması istenmeyen bir davranış olsa da, "doğal" kabul edilir, iyi bir eş kocasının kendisini aldatmasından rahatsız olmamalıdır. Kadınların çoğu eğer işin içine para da karışmışsa gücenir, hatta bazıları açık açık kocasıyla tartışır ve kocasına para da vermez. Bu tür durumlarda kadının olaya karışması erkeği kızdırır ve genellikle de erkeğin karısını dövmesiyle sonuçlanır.

Tepoztlán'da ayyaşlık çevredeki köylerde veya Meksika'nın diğer bölgelerinde olduğu kadar yaygın değildir, hatta daha az onaylanır. Erkeklerin çoğu düzenli olarak az miktarda alkol tüketir, aşırı içki içmek pazar günleri, bayramlar ya da resmî kutlamalarla sınırlı bir durumdur. Yine de Tepoztlánlı erkekler için önemli bir duygusal boşalma yöntemidir; evde yaşanan bir tartışmadan sonra *muinadan* ya da öfkeden

kurtulmak, evdeki karısını cezalandırabilmek için gerekli cesareti toplayabilmek, bir başka kadını baştan çıkarmak ya da düşmanla kavga etmek için içki içilir. Bazen erkekler eve sarhoş geldiklerinde saldırganlaşıp karılarını döverler; bazen de “yargı gücünden yoksun olduklarından” sevecen davranarak aile üyelerini öper, severler. Pek çok evli kadın şiddet doğabileceği düşüncesi ve parayla ilgisi olduğu için kocasının sarhoş olmasına tepki gösterir; sadece en saldırgan tavrılı kadınlar kocalarını bu alışkanlıktan vazgeçirmek için uğraşır.

Tepoztlánlılar dayak yiyen ya da başka bir kaba davranışa maruz kalan evli kadınların intikam almak için büyücülüğe başvuracaklarına inanır, Tepoztlánlı erkekler bu olasılığa karşı tetiktedir. En çok korkulan büyü ise herkesin bildiği *toloache* adlı bir ottan yani tatuladan yapılan bir iksirdir, bu gizlice erkeğin kahvesine ya da içeceğine damlatılır. Bu otun yüksek dozda alındığında beyni etkileyecek bir uyuşturucu içerdiği söylenir. Tepoztlán’da ayrıca insanı *tonto* yani aptal, budala ya da kolayca kanan birine dönüştüreceğine, çok yüksek dozda alanı da ahmağa çevireceğine inanılır. Tepoztlánlılara göre en önemli belirti, bu ilacı alan kişinin artık karısını kontrol edememesi, hatta karısının kendisi üzerinde egemenlik kurmasıdır. Erkeğin annesi ya da kızkardeşi de büyüü bozmak ve erkeği iyileştirmek için kahvesine ters etki yapacak bir başka iksir koymayı dener. Bir erkeğin bir kadına *toloache* içirdiğine ilişkin bilinen tek bir olay bile olmaması ise oldukça ilginçtir.

Anne-Baba ve Çocuklar

Tepoztlánlı çocuklar büyüklerinin sözünü dinlemek, ane ve babasının çatısı altında yaşadığı sürece de onların isteklerine göre hareket etmek üzere yetiştirilirler. Bebeklikten iti-

baren çocuklara edilgen olmaları ve olan bitene karışmamaları söylenir, büyüdükçe kendilerini kontrol edebilmeleri ve çevresine yardımcı olmaları beklenir. Çocukların “iyi” huylu olmaları çok önemlidir çünkü doğru yetiştirilmeyen bir çocuğun büyüdüğünde iyi bir işçi olamayacağından ve başının belaya gireceğinden korkulur. Böyle davranan bir oğul ya da kız çocuğu toplum içinde ailesi için utanç kaynağıdır.

Annelerin çocukların iyi huylar edinmelerinde yardımcı olmaları ve dinî eğitimini gözetmeleri beklerir. Çocuklarla ilgili aile yaşamı öncelikli olarak annenin etrafında döner. Çocuklar küçük yaşta babalarının onlarla ilgilenmesini ya da baba-bayla fiziksel temas içinde olmayı beklememeyi öğrenirler. Pek çok evde baba, anne aracılığıyla çocukları yönetir, böylece anne, çocuklar ve baba arasında bir arabulucu görevi üstlenir, istekleri, emirleri ve uyarıları iletir. Baba ise evde sahip olduğu saygı duyulan konumun korunmasına annenin yardım etmesini bekler, zaten çoğu kadın da bu isteğe uyar. Anne-babalar ve diğer yetişkinler çocukları babalarına saygı duymaları gerektiği konusunda tekrar tekrar uyarır. Çocukların çoğu babalarının yanındayken baskı altındadır, kendilerini bir kenara çekerler, yetişkinliğe adım attıklarında bile bu durum devam eder. Annelerine karşı davranışlarında ise daha az tutarlılık gösterir, böylece kadının değişken davranışlarını da yansıtmış olurlar, çünkü anne hem cezalandırıcı hem de koruyucudur, otoriter ve aynı zamanda uysaldır, hizmet eden ve talep edendir.

Köyde revaçta olan basmakalıp tanıma göre baba, doğası gereği “serttir”, anne ise “yumuşaktır”. Annenin çocuklarına babadan daha çok yakınlık duymasının doğal olduğu düşünülür, çocuklarını terk eden bir anne anormal ya da *machorradır* yani erkek gibidir. Daha sık görülen bir durum olan erkeğin çocuklarını terk etmesi ise onay görmez ama anormallik belir-

tisi olarak da görülmez. Ayrıca ev halkı için annenin ölümü babanın ölümünden daha yıkıcı bir durumdur.

Köy kültür örüntülerine göre anne çocuklarına babadan daha fazla sevecenlik gösterme şansına sahiptir. Anne kundağıdaki bebeği istediği kadar öpebilir, sever, kucağında taşıyabilir, hatta ailedeki en küçük çocuk beş yaşına gelinceye kadar bu durum devam eder. Şefkat göstermenin bir başka yolu da çocuğu beslemek, onun giysilerini dikmek, hastayken ona bakmak ve ilgi göstermektir. Çocuklarını korumak isteyen anneler genellikle çocukların yaptıkları hataları babaya anlatmaz ya da çocuğu cezalandırmaya çalışan babayı durdurmaya çalışır. Bunun gibi araya girme ve aldatmalar babayı öfkeliendirir fakat yine de bu davranışların anneler açısından “doğal” olduğu düşünülür. Annenin aksine babalar çocuklarına karşı şefkat gösterme konusunda kısıtlıdır. Genellikle baba, şefkat ve ilgi göstermek istediğinde çocuğa küçük hediyeler alır, bozuk para verir, çocukları tarlalara ya da bayram yerine götürür. Çocuklardan biri hastalandığında, baba duyduğu endişeyi göstermek için bir *curandero* çağırılmasını onaylar.

Elimizdeki veriler çocuklara çok çeşitli biçimde ve ciddiyet düzeylerinde ceza uygulandığını göstermektedir. Bu durum çocukların her evde değişen yoğunlukta olmak kaydıyla işlere yardım etmelerinden, kız ve erkek çocuklarına, küçük ve büyük çocuklara ya da en çok sevilen çocuğa karşı farklı davranılmasından kaynaklanmaktadır. Tepoztlán'daki çocuklar daima anne ve babasının otoritesine karşı koyduğu ve çalışmak istemediği için cezalandırılır. Diğer kötü davranışlar, örneğin homurdanmak ya da tartışmak ise her zaman cezalandırılan davranışlardan değildir.

Çoğu anne ve baba küçük yaşta cezalandırmaya inanır, çocuk yürümeye başladığında ceza da başlar. Sık rastlanan bir durum olmasa da çok ağladığı için bebeklere küçük bir tokat

atıldığı olur. Çocuklar bazen ilk ciddi dayacağını üç ya da dört yaşındayken bile yiyebilir fakat çocukların en sık ve sert biçimde cezalandırıldıkları dönem beş ile on iki yaş arasındır. On iki yaşından sonra cezalandırma en ciddi durumlar için saklanır. Baba en ciddi cezayı uygulayan kişidir fakat anne daha sık ceza verir, dayak atar. Anneler kızlarını oğlan çocuklarından daha fazla cezalandırır; babalar da oğullarını kızlarından daha sık cezalandırır.

Ciddi cezalar vermek Tepoztlán'da alışlageldik bir durumdur. Köydeki bazı yetişkinlerin hatırladıkları cezalar arasında çocuğun bir ağ içinde yanan kırmızı acı biber tohumları üzerine asılması da var. Sonunda çocuk kısmi boğulma geçirmiş, günlerce hasta yatmış. (Uygulanan ceza, yanan acı kırmızı biber tohumlarının dumanıyla dolu bir odaya kapatılan asi esirlere verilen eski bir Aztek cezalandırma yöntemidir). Benzer bir şekilde tabak kıran bir çocuğun kolları ceza olarak kırılan tabağın bir parçasıyla kazınmış, kolları kanayınca kadar bu durum devam etmiş. Köyde davranış biçimleri değiştikçe eskiden güçlü sihirli içeriğe sahip olan uygulamalar merhametten yoksun görülmezken artık bugün bu tür cezaların acımasız olduğu kabul ediliyor. Yine de bugün bile çocukların sopayla ya da iple dövülmesi seyrek rastlanan bir durum değildir. Anneler genellikle dayak atmak için ellerini kullanıyor, çimdikliyor, tekme atıyor ya da kabahat işleyen gençlere taş atıyorlar. Bütün olarak bakıldığında Tepoztlán halkı cezalandırmanın daha az şiddet içerdiğine ve çocukların hatalarına daha hoşgörüyle yaklaşıldığını kabul ediyor. Daha serbest davranan ve daha eğitilmiş genç nesilde bu durumun daha da geçerlilik kazandığı görülüyor.

Tepoztlánlı anne ve babaların çocuklarını kontrol etmek için kullandıkları en önemli yöntem ise korkutmak olmuş. Anneler çocuklarını terk etmekle tehdit ediyor, onların yetim

kalmak ya da üvey anne ile yaşamak zorunda kalma korkusuyla oynuyorlar. Köye az sayıda insanın ve turistin geldiği günlerde çocuklara yaramazlık yaparlarsa onları sabun yapacak olan bu yabancılara verilecekleri söylenirmiş. Daha uzak-taki soyutlanmış köylerde ise çocuklar hâlâ tanımadıkları birini gördüklerinde koşup saklanıyor. Çoğu anne ve büyükan-neler küçük çocuklara geceleri çıkıp kötü çocukları yiyen baykuşların ve çakal masalları, küçük çocukların kanlarını içen yarasa ve sıçan masalları anlatıyorlar. Yalan söyleyen ya da itaat etmeyen çocuklara şeytana dönüşecekleri ve cehennemde yanacakları söyleniyor. Çocuklar ağladığında ise böyle davranan çocukların bağırsaklarını yiyen *Cahuasohuantun* masalını anlatanlar da var.

Yalan söylemek ve aldatmak anne ve baba ile çocuklar arasındaki ilişkide önemli rol oynuyor. Anne-babalar ile diğer yetişkinler aldatmayı çocuğu kontrol etmek için kullanıyorlar, Tepoztlánlılar aslında bu yolu kullanmasalardı çocuklarını yetiştirirken ne yapacaklarını bilemez hale gelirlerdi. Küçük yalanlar söylemek öylesine yaygın ki her zaman kabul görüyor, çocuklar da küçük yaşta buna alışıyor. Özellikle anneler çocuklarına istediklerini yaptırabilmek için söz vererek kandırıyor, sonra da sözünden vazgeçiyor. Anne ve babaların çocuklarının “masumiyetini” korumaya ya da dedikleri gibi “gözle-rinin açılmasını” engellemeye çalışmaları ise aldanmayı gerekli kılıyor. Çocuklar ise buna karşılık cezadan kaçmak ve kendi isteklerini gerçekleştirebilmek için yalana başvuruyorlar. Hatta çocuklara konan kısıtlamalar yalan söylemeyi neredeyse destekler nitelik taşıyor, örneğin genç kızların erkeklerle flört etmelerinde yalanlar söyleniyor. Anne ve babalar çocukları yalan söylediğinde o kadar kızmıyorlar. Yalanı sadece saklamak gibi bir kötü davranış olarak gördüklerinden o kadar çok cezalandırmıyorlar, aynı şekilde anne, baba ya da çocuk

yalan söylerken yakalanırsa utanıyor ama daha sonra yalan ortaya çıktığında bu utanma da kalmıyor.

Sık sık aldatmaya başvurmak, anne-babalar ile çocuklar arasında karşılıklı güvensizlikle sonuçlanıyor. Çocuklar anne-babalarına nadiren güveniyorlar, sorun yaşadıklarında anne-babalarından yardım ya da bilgi istemekten çok küçük yaşta vazgeçiyorlar. Anne ve babalar da aslında özellikle de seks hakkında soru sorulmasını pek desteklemiyorlar. Çocukların sorularına genellikle saçma cevaplar veriliyor ya da şakayla geçiştiriliyor.

Erkek çocuk tarlaya gidecek yaşa geldiğinde babası çocuğun yaşamında büyük bir rol oynamaya başlar. Pek çok erkek çocuğu, babasıyla tarlada çalışmaktan hoşlanır ve büyük zevk duyduklarından dört gözle bunu beklerler. Babalar ise çocuklarını ilk kez tarlaya götürüyor olmaktan büyük gurur duyarlar ve genellikle onlara bir şey öğretirken çok sabırlı davranırlar. Fakat baba ile oğulları her gün tarlaya gitmeye devam et-seler de aralarındaki saygıya dayalı ilişkide hiçbir zayıflama yaşanmaz. Baba öğretmen rolünü benimser ve genellikle öğüt vermek için konuşur. Samimi konular, şakalar, kadınlardan konuşmak ise kesinlikle tabu konular olarak kabul edilir, çocuklar evlense bile durum değişmez.

Yaşı ne olursa olsun, evli olsun olmasın, erkek çocuklar babalarıyla yaşadıkları sürece babalarının otoritesine boyun eğmek zorundadır. Babanın desteği ve ilgisinden başka bir karşılık almayan erkek çocuklar ancak eline para geçtiğinde bunu harcayabilir. Bazı babalar işçi gibi çalışan oğullarına cömert davranırken bazıları da çocuk gibi davranmaya devam edebiliyor. Eskiden, şimdiye göre pek az sayıda bekâr erkek çocuk evinden ayrılıp başka bir yerde iş arardı, evdeki durumundan aşırı derecede mutsuz olanlar bile kendileri için başkaldırma konusunda gönülsüz davranırlardı. Dış dünya hak-

kındaki kesin endişeler hâlâ erkek çocuklarını evde tutuyor, yabancılar arasındayken hastalanmaktan, hizmetçi gibi çalışmaktan, başları derde girdiğinde ailesinin yardım etmemesinden, diğerlerinin yeterince saygılı davranmayacağından korkuluyor. Dahası pek çok erkek çocuk annelerine bağımlı olduğunu düşünüyor. Erkek çocukların evden ayrılmalarını engelleyen bir başka etmen de anne ve babalarına olan ekonomik bağımlılıkları ve mirastan pay almayı istemeleridir. Söz konusu bağımlılık elbette karşılıklı bir bağımlılıktır. Babalar da aileye bakabilmek için oğullarının evde olmasını ister, pek çok evde de çalışan, büyümüş erkek çocuklar babalarının gördüğü hizmeti ve ilgiyi görmekten hoşlanıyorlar.

Babalar oğullarını kızlarına tercih ettiklerini söylediler de, kızlarına karşı ılımlı davranarak onları kayırmaları da sıklıkla görülen bir durumdur. Baba ile yetişkin kızı arasındaki ilişkiler resmî ve uzaktır, mutlaka fiziksel temastan kaçınılır. Öpmek ve sarılmak ise her iki taraf için de enstest ya da kandaşla cinsel ilişki çerçevesinde değerlendirilir. Küçük kız çocukları bile babalarının yanında inanılmaz derecede utangaç davranır, evli kadınların bazıları da hamile kaldıklarında babalarının onları görmesinden utandıklarını söylemektedir. Babalar kızlarının evlenene kadar bakire kalmalarını ister. Bu ahlaki kuralın çiğnenmesi ise hem babanın hem de ailenin onurunun lekelenmesi anlamına gelir, ciddi cezalar verilir.

Babalardan çok annelerin kendi çocukları arasında gözde çocukları vardır, genellikle erkek çocuklarını kızlara, küçük çocuklarını büyüklere yeğ tutarlar. Çoğu anne, babanın oğlunu çok fazla çalıştırdığını düşünüyorsa onu korumaya çalışır fakat bu sadece ara sıra görülür. Annelerin en küçük çocuklarına daha hoşgörülü davranmaları sıklıkla görülen bir tavidir, onu emzirir, normalden daha uzun süre küçük çocukla birlikte uyurlar. En küçük çocuğa gösterilen hoşgörüyü karşın da-

ha büyük çocuklara yaklaşım tam da zıttı şekildedir fakat genele bakacak olursak anneler beş yaşın altındaki tüm çocuklara daha iyi davranırlar. Küçük çocuklar daha çok yedirilir, onlara daha çok oyuncak alınır, yolculuklara ya da bayram kutlamalarına götürülür. Yaşa ve cinsiyete bağlı olarak çocuklara farklı davranılması Tepoztlánlı anne ve babalar tarafından doğal olarak “kabul edilse” de, diğer kardeşlerin bu alışılmış ya da çirkin kayırmalara kızdığı görülür. Yaşanan kızgınlık gizli tartışmalar ve kavgalarla sonuçlanır, çabucak parlamak, eşyalarını paylaşmaktan kaçınmak, kardeşlerin birbirlerine uzak durmaları da diğer sonuçlardır.

Küçük yaştan itibaren erkek çocuklarına kız çocuklarından daha fazla hareket ve ifade özgürlüğü verilir, oyun oynamak için daha çok zaman tanınır. En büyük erkek çocuk özellikle ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Ona diğer erkek çocuklarından daha fazla ilgi ve şefkat gösterilir, babanın doğum gününü dışında kutlama yapılan tek doğum günü en büyük erkek çocuğunun doğum günüdür. Fakat bazen anneler en büyük oğullarını denetlemekte zorlanır çünkü çocuk ailenin kadınlarından babaya gösterilen hizmeti talep etmeye ve daha küçük kardeşlere emirler vermeye başlar. Baba ölürse, en büyük erkek çocuğun babanın yerini alması, annesi ile kardeşlerine bakması beklenir. Bazen aile reisi görevi için anne ile en büyük erkek çocuk arasında uzayıp giden bir mücadele yaşanır. Ayrıca anne ile oğlu arasında miras hakkında da tartışmalar yaşandığı görülür. Kocasının mülkünü miras olarak devralan dul kadın otoriteyi ele geçirme üstünlüğüne sahiptir, genellikle de tüm oğulları üzerindeki kontrolü tamamen kaybetmedikçe ölünceye kadar tüm mülkü elinde tutar.

Anneler ile kız çocukları arasındaki ilişkiler ise genellikle yakındır. Anne kızına ev işlerini öğretirken, evde yanyana çalışıp iş yaparken, kız çocuğu kendisini annesiyle özdeşleştirir

ve onun rolünü benimser. Kız çocuğunun çalışmaya, çocuk doğurmak, erkekler ve evlilik gibi konulara karşı olan tavrı ise annesinden etkilenmesiyle oluşur. Kız çocuklarının evde çalışmaları ise oldukça derinlere kök salmış bir anlayıştır, evdeki kız çocuğu tamamen annenin emrine amadedir. Birkaç istisna dışında anneler kızlarını çok küçük yaşlardan itibaren her çeşit görev ve günlük işte kullanır. Anneler genellikle kız çocuklarının okula gittiklerinde günün büyük bir kısmında işten uzak kalmalarına içerler, anne ve babaların çoğu olabildiğince çabuk bir şekilde kızlarını okuldan almaya çalışır. Kızların çoğunluğu sadece üçüncü sınıfa ya da on bir yaşına gelinceye kadar okula devam etmektedir. Çoğu anne özellikle de en büyüğü başta olmak üzere kızlarını sömürür, bazı kız çocukları ise evdeki ağır işten kaçmak için evlenir. Bazen annenin kendini kızıyla özdeşleştirdiği de olur, kendi okula gitme özlemini yerine getirmek için kızının ilkokulu bitirmesine izin verir.

Yetişkin kızların namus ve itibarından annesi sorumludur. Pek çok anne için bunun anlamı kızların izlenmesi, daha sonra onlara eşlik edilmesi, boyun eğmelerini sağlamak için onlara baskı yapmaktır. Eğer bir anne kızının noviosu yani erkek arkadaşı olduğunu öğrenirse, babaya haber vermek yerine genellikle kızını döver. Eğer kızı evlenmeden hamile kalırsa, annenin baba kadar sert olmadığı ve daha kolay affettiği görülür. Anne ile kızı arasındaki saygı ilişkisi, baba ile kız çocuğu arasındaki ilişki kadar olmasa da samimi konular hakkında konuşulmasını engeller. Anneler genellikle kızlarına aylık kanama dönemleri hakkında bilgi vermezler, bedenleri hakkında konuşmaz, cinsel konulardan söz etmezler. Kızlar da ilk aylık kanamalarında bunu annelerine söylemez, gebelik, doğum ya da evlilikle ilgili sorunlar yaşandığında annelerine danışmazlar. Anne kızının âdet görmeye başladığını ya da hamile kaldı-

ğını öğrendiğinde öğüt verir. Anne-kızları arasındaki ilişki, kızlar evlendiğinde özellikle de kız çocuğu kaynanasıyla yaşamaya başlamışsa zayıflar. Kız, kendi evini kurmak için kaynanasının evinden ayrılırsa annesiyle olan yakın ilişkiyi tekrar kurar. Kadınlar evli kızlarından genelde maddi bir destek görmeyi beklemez fakat damatları bilsin ya da bilmesin çoğu gerekli yardımı kızlarından görürler.

Kardeşler

Kardeşler arası dayanışma, anne ve babaların çocuklarından bekledikleri bir ideal yaklaşım olsa da genellikle sözde kalır. Çocukluk döneminde kardeşler sürekli arkadaşlıklar kurar, arkadaşları, oynadıkları oyunlar aynıdır. Yaşça büyük çocuklar küçükleri gözetir, onların güvenliğinden ve sağlığından sorumludurlar fakat onları terbiye edemez ya da üzerlerinde fazla otorite kuramazlar. Küçük çocuklar ağlayıp büyük kardeşleri anne-babalarına şikâyet ederlerse, yaşça büyük çocuk ya azarlanır ya da cezalandırılır. Sonuç olarak, yaşça büyük çocuklar pek nadir annelerine koşup şikâyet eder, sorunların çözülmesini ister; fakat küçük çocuklar sık sık annelerine başvurur. Okulda ise büyük çocuklar, küçük çocuklara olan saldırganlıklarını öylesine bir boyutta açığa vururlar ki, anne ve babalar bazen küçük yaştaki çocuklarını okula göndermezler.

Abla, kardeşlerine bakma görevini üstlenir, genellikle de onlara anne şefkatiyle yaklaşır, sütten yeni kesilen bir bebeğin yıllarca ablasıyla birlikte uyuduğu görülür. Bazı büyük yaştaki kız çocukları ise artık bu rolü reddedebiliyor, okula gitmeyi yeğliyorlar, gidemezlerse genellikle kızıp güceniyorlar. Ağabey ise en büyük ayrıcalıklara sahiptir, anne-baba en büyük erkek çocuk büyüyüp yetişkin oluncaya dek bu girişime engel olmaya çalışsa da, küçük kardeşlerinin kendisine saygılı

olmasını, itaat etmesini isteyecektir. Çocuklar babalarından öğrendikleri erkek egemen davranışı ilk kez kızkardeşleriyle aralarındaki ilişkiye yansıtır. Kız çocukları ev işi yapacak kadar büyüdüklerinde, tıpkı babasının annesinden talep ettiği gibi erkek kardeş de kızkardeşinden kendisine hizmet etmesini isteyecektir. Kızkardeşin erkek kardeşin giysilerini yıkaması, ütölemesi ve onarması gerekir, yiyeceğini hazırlamalı ve sofraya koymalıdır. Babası gibi oğlan da kızkardeşinin “onuru” hakkında yaşamsal endişeler duyar, kızkardeşinin *noviosu* olduğunu öğrenirse kızkardeşini mutlaka döver.

Aynı cinsiyetten kardeşler ise birbirleriyle arkadaş olmaya yatkındırlar. Erkek kardeşler tarlada birlikte çalışır, güvenlerini tazeler, aralarında fazla bir yaş farkı yoksa arkadaşlarını da paylaşırlar. Bu durum kızkardeşler arasında daha da güçlüdür. Büyüyen erkek ve kız kardeşler ise halk içine birlikte çıkmaz, bayramlara, kutlamalara birlikte katılmaz, ortak arkadaş edinmezler; kalabalık içindeyken birbirlerine karşı çekingen davranırlar.

Pek çok kız ve erkek kardeş de elbette yaşamları boyunca sıcak ilişkiler sürdürür fakat çoğu ailede kardeşler arası ilişkiler zayıftır. Küçük çocuklar ve bebekler arasında kardeşlerin rekabeti ve kavgaya etmeleri o kadar yaygındır ki, anne ve babalar bunun doğal olduğunu düşünür, kabullenirler. Çocuklar yeni bir kardeşin gelmesine hazır değildir, hamilelik ve doğum çocuktan sır gibi saklanır. Bebeklikte görülen *chipilez* hastalığına kardeşlerin yeni doğan bebeği kıskanmalarının neden olduğu varsayılır. Bir sonraki bebek doğmadan önce bile, emzirilen bir bebekte ya da çocukta görülen bu hastalığın nedeni yine kıskançlıkta aranır. Küçük bebeklerin yeni bir kardeşin geleceğini “hissettikleri” düşünülür, hastalığın nedeni de “bebeğin ağırlığını hissetmelerine” bağlanır. *Chipilez* hastalığı sonucu yaşamını yitiren bebek sayısı az olmasa da çoğu

kez bebek doğduktan birkaç ay sonra hasta çocuklar iyileşir, bundan sonra artık “ağırlık kalkmış” demektir. Eğer çocuk ağlayıp annesini istemeye devam eder, yeni bebeğe de saldırgan davranırsa, geçici olarak ya da birkaç yıllığına anneannesinin yanına gönderilir. Köyde annenin yerine geçecek tek kişi olan anneannenin önemli bir yere sahip olduğu kabul edilir, anne-annesi olmayan çocuğun şanssız olduğu düşünülür.

Evlendikten sonra kardeşler arasındaki bağların zayıflamasına neden olan pek çok etmen bulunmaktadır. Her bir erkek ve kız kardeş kendi evini kurar, genellikle birbirlerinden uzakta yaşarlar, Tepoztlán’da evli kardeşler arasında hiç bir kurumsal işbirliği yoktur. Daha önce de söz ettiğimiz gibi evli kardeşlerin aynı evde yaşadığı sadece on dört aile bulunmaktadır. Evli kızkardeşler kısa süre içinde kocalarının ilgi alanlarını benimser. Dahası evli bir kadın kocasının otoritesi altında bulunduğundan, kendi isteğiyle erkek kardeşlerini ziyaret etme özgürlüğüne de sahip değildir. Erkek kardeşler bu özgürlüğe sahiptir fakat evlilik sonucu oluşan akrabalık ilişkilerinde pek gayret göstermezler.

Yine anne-babanın bir ya da iki evli çocuğunu diğerlerinden yeğ tutması yetişkin kardeşler arasında sürtüşmeler yaşanmasına neden olabilir. Örneğin, anne-baba bir kızlarının çocuklarına özellikle iyi davranabilir, evli kızlarından ya da oğullarından birine diğer çocuklarından özellikle daha çok yardım edebilir. Mirasın paylaşılması da kardeşler arasında tartışmalara yol açar, anne-babalar oğullarına kızlarından daha çok, en büyük oğluna ya da en sevdiği çocuğuna diğerlerinden daha çok mülk bırakabilir.

Büyüyen Aile

Evli çiftlerin, kocanın ailesiye birlikte yaşadığı süre içinde, kadının kendi ailesiyle ilişkisi azalır. Çift tek başına yaşı-

yorsa, kadının anne ve babasıyla yakınlaşır; genellikle bu ilişki kocanın ailesiyle olan ilişkilerin yerine geçer. Yine de her durumda, ister anne, isterse baba tarafından olsun, en yakın akrabalık bağı büyükanne ile olan bağıdır. Büyükanne ile annenin yerine geçebilmesi bağlamında taşıdığı önemi zaten daha önce belirtmiştik.

Özellikle teyzeler olmak üzere, teyze ve halalar genellikle yeğenler ve kuzenleriyle çok yakın ilişki kurar, acil durumlarında da annenin yerini alırlar. Evlenmek için kız kaçıran erkek çocuk, sevgilisini genelde en sevdiği teyzesi ya da halasının evine götürür. Amcalar ve dayılar da yeğenler ve kuzenleriyle genelde saygı çerçevesine dayanan fakat şefkatin de zaman zaman ağır bastığı ilişkiler kurar. Pek çok çocuk arada sırada kendilerine bir hediye alan ya da bir iyilik yapan bir amcası ya da dayısını diğerlerinden ayrı tutar. Amca ve dayılar ile kuzenler ve yeğenler arasında iş değiş tokuşu kardeşler arasında olduğundan daha yaygındır fakat başta miras olmak üzere pek çok tartışma da yaşanır. Bir erkek öldüğünde erkek kardeşi bazen dul kalan eşten özellikle de çocuklar hâlâ çok küçük yaştaysa miras payı talebinde bulunur.

Kuzenler arasındaki ilişkiler ise kız-erkek kardeşler arasındaki ilişkilere benzer. Anne-babalar özellikle de komşularsa çocuklarını kuzenleriyle oynamaları için teşvik eder, genellikle de en iyi arkadaşlar en çok sevilen bir ya da iki kuzen olur. Bazen görülse de kuzenlerin evlenmesi genelde yasaktır.

Evlilikle Oluşan Akrabalık İlişkileri

Evli çiftler kocanın ailesiyle yaşadığından, kaynana ve gelin ilişkisi, evlilikle oluşan akrabalık ilişkileri arasında en önemlisidir. Genç bir gelin kocasının ailesiyle yaşamaya başladığında yetişkin bir kız çocuğunun rolünü üstlenmeli, kaynanası ve kayınbabasına kendi anne babasına gösterdiği saygı

ve itaati göstermelidir. Kaynana, gelinin yapacağı işleri saptar ve ona görev verir, genellikle de bu işler mısır öğütmek, tortilla pişirmek, tüm ailenin çamaşırını yıkayıp ütölemek gibi en ağır işlerdir. Eskiden kızlar on iki ya da on üç yaşında evlendiğinde becerileri gelişmemiş olduğundan kaynanaları onlara ev işlerini öğretirdi. Kaynana, gelini doğum yaptığında ona bakmalı, gelinine gittiği yerde eşlik etmeli ve sadık bir eş olduğundan emin olmalıdır. Kaynana hakkında yapılan şakalarda kaynana “polise” benzetilir.

Pek çok kaynana ve gelin iyi anlaşıyor olsa da, bu ilişki sorumluluk içerir, Tepoztlánlılar da ilişkiyi böyle tanımlar. Her iki kadın da ilişkiye korku ve endişeyle yaklaşır. Kızlar anneleri ve diğer evli kadınların konuşmalarını dinlediklerinde gelinin kaynananın “kölesi” olduğunu söylediklerini duyarlar. Kaynanalarını mutlu edemeyeceklerinden ve yabancı bir evde dışlanmaktan korkarlar. Kaynanalar ise oğullarının eve getireceği kızın tembel biri olacağından, aileye besleyecek bir boğaz ekleneceğinden ya da ailenin yaşam biçiminin eleştirilmesinden korkarlar.

Sık sık bu korkuların gerçeğe dönüştüğü görülür ve sonuçta tartışmalar yaşanır. Belki de bu durum geçmişe oranla daha da sık yaşanmaktadır çünkü artık giyim kuşam, temizlik ve genç kadınlar ile daha büyük yaştaki kadınların sahip oldukları özgürlük standartları birbirinden farklılıklar taşımaktadır. Her iki taraf için hoş olmasa da evlerin ayrılması sonucu giderek daha çok yaşanmaktadır. Eğer evli kadın kocasını taşınmaya ikna edemezse ve durumu artık dayanılmaz hale gelmişse, kendi anne ve babasının evine döner. Kaynana ile gelin anlaşamadığı için pek çok evliliğin bittiği inancı köyde yaygın anlayıştır. Kayınbaba ve gelin arasındaki ilişkiler ise baba-kız ilişkisine benzer fakat daha da çekingen bir ilişkidir.

Evli kadının anne-babası ile damat arasındaki ilişki ise

bilinen saygılı davranma zorunluluğu hariç olmak üzere resmî zorunluluklardan çok kişisel unsurlara dayanır. Eskiden damadın geline ödemesi gereken bedele dahil olarak damat kayınbabanın iki yıl boyunca odun ve su ihtiyacını karşılardı. Artık damat her işi gönüllü olarak yapıyor, sadece kayınbaba hastaysa ya da gerçekten ihtiyaç duyuyorsa yardım ediyor. Eğer kaynana dulsa ve mülk sahibiyse damat çiftlikte yardım edebilir, kayıinvalid geçimini sağlayamıyorsa iyi bir damat onun da geçinmesine yardım eder ya da onu evine alır.

Tepoztlánlı erkekler kaynanalarından sakınırlar. Genellikle kaynanayı her işe burnunu sokan, sorun çıkaran biri olarak görür, ilişkiyi olabildiğince mesafeli tutmaya çalışırlar. Aslında pek çok anne evlenmiş kızına kocasını hoş tutması ve evdeki koşullara dayanması yönünde destek olur. Babalar ise damatları kızlarına kötü davrandığında annelere göre durumu daha çok kişisel bir hakaret olarak görür.

Gelinler ve diğer damatlar arasındaki ilişkiler ise resmî boyut taşımaz ve genellikle kişisel tavırlar olarak değerlendirilir. İster iki erkek kardeşin eşleri, isterse kocanın kızkardeşi ile karısı arasında olsun, gelin ve görümceler damatlara göre daha çok bir araya gelirler. Bazı ailelerde erkek kardeşlerin eşleri kaynananın itibarını kazanmak için yarışır, birbirleri hakkında hikâyeleri kaynanaya taşırlar. Miras kavgaları kardeşler kadar gelinleri de ilgilendirmekte ve onlar da bu kavgalara dahil olmaktadır.

Manevi Anne-Baba, Manevi Çocuklar, Yardımcı Anne-Babalık

Yerleşik *compadrazgo* sistemi akraba olmayan kişiler arasında iki tür resmî ilişki kurar: İlki “ruhani” manevi anne-babalar yani *padrinos* ile manevi çocuklar yani *ahijados* arasındaki ilişkidir, diğeri ise yardımcı anne-babalık yani *compadres*

olarak bilinen, manevi anne-baba ile çocuğun gerçek anne-babası arasında kurulan ilişkidir. Manevi anne-babalığın temel amacı çocuğun güvenliğini sağlamaktır. Manevi anne-baba etkin bir ek anne-babalık görevi üstlenir, çocukların koruyucusudur ve çocuklara maddi anlamda destek sağlar, acil durumlarda çocukla ilgilenir, yetim ya da öksüz kalırsa çocuğu evlat edinir. Tepoztlán'da *compadre*ler arası ilişkiler manevi anne-baba ile çocuk arasındaki ilişkiden daha işlevsel ve önemlidir.

Manevi anne-babalar manevi çocuklarına *tu* diye seslenir, çocuklar da onlara saygılı davranmak için *Usted* diye seslenirler. Geleneksel olarak her karşılaşıldığında çocuk manevi anne-babasının elini öperdi fakat artık bu uygulama pek yaygın değil. Manevi anne-baba manevi çocuğunu gördüğünde ona genelde birkaç centavo verir fakat çocuklar çoğu kendi *padri*nolarından doğrudan birşey almaz. *Compadre*ler de birbirlerine saygılı davranarak *Usted* diye seslenirler, aralarındaki ilişki karşılıklı saygıya dayanan bir ilişkidir ve gücü de buradan kaynaklanır çünkü böylesi bir ilişki tüm Tepoztlán halkının özlemini duyduğu bir ilişkidir. Gösterilen saygı ile Tepoztlánlılar birbirlerinin karşısında üst düzeyde ve eşit konumlara sahip olurlar, samimiyet ve zorunlu teklifsizlik ortadan kalkar. Zorunlu teklifsizliğe kişisel özelliklerle ilgili durumlar da dahil olmak üzere seksten söz etmek ve bu konuda şakalaşmak da dahildir. *Compadre*ler ayrıca birlikte içki içemezler. Sık sık birbirlerine iyilik yapar, akrabalarından daha çok birbirlerinden borç alırlar. *Compadre*lerden birinin ölmesi durumunda diğerinin cenaze masraflarına katkıda bulunması gerekir. *Compadre*ler birbirlerini mahalle bayramlarında kutlamalara katılmaları için davet eder ve birbirlerine özel bir hürmet gösterirler. Tepoztlánlılar komşuları ya da akrabaları olmayan *compadre*leri tercih ederler, çoğu *compadre* birbirinden farklı mahallelerden gelen kişilerdir.

Tepoztlán'da en önemli üç manevi anne ve baba edinme yolu vaftiz, onay ve evlilik. Vaftiz anne-babası olarak güvenilir insanlar seçilir. Kocanın anne-babası genellikle ilk çocuğun vaftiz anne-babasını belirler fakat evli çift yaşlandıkça koca bu seçimi yapmaya başlar. Genellikle de seçimi belirleyen daha yüksek ekonomik konum değil arkadaşlık ilişkisidir. Vaftiz yoluyla edinilen manevi anne-babanın vaftizde yardım etmesi şarttır, tören için çocuğa giysiler alınmasına ve papazın ücretinin ödenmesine yardım ederler. Ayrıca doğumdan kırk gün sonra yapılan ilk ekmek ve şarap ayinine katıldıklarında yani *sacamisada* anne ile çocuğa eşlik ederler. Eğer çocuk ölürse manevi anne-baba cenazenin hazırlanmasına, çocuğun cenaze için giydirilmesine yardım eder, cenaze masraflarına katkıda bulunur. Manevi anne-babaların önemli bir görevi ise zamanı geldiğinde çocuklarını okula göndermeleri için *compadre*lerini uyarmalarıdır. Eğer çocuğun cezalandırılması gerekiyorsa, anne-baba manevi anne-babadan çocuğu dövmelelerini isteyebilir. Onayla saptanan manevi anne-baba ise genellikle vaftizle belirlenmiş olan manevi anne-baba tarafından seçilir. Arada sırada vaftiz yoluyla belirlenen manevi anne-baba her iki rolü de üstlenir. Evlilik yoluyla edinilen manevi anne-baba ise düğünde bulunur ve çift daha sonra tartışır ya da ayrılırsa arabuluculuk görevi üstlenirler.

Köydeki, hatta bütün Meksika'daki *compadre* sisteminin ayırt edici özelliklerinden biri özgün Katolik biçimlerine göre sahip olduğu geniş kapsamdır. İspanya'nın çoğu bölgesinde sadece iki veya üç tip manevi anne-baba yani vaftiz, komün-yon ve onayla saptanan manevi anne-baba bulunur. Tepoztlán'da ise yukarıdaki üç tipe ek olarak aşağıdaki manevi anne-babalık görevleri de bulunmaktadır: Nahuatl dilinde manevi anne-babanın çocuğa hastalıklardan koruması için giydirdikleri kazak anlamına gelen *miscotón* manevi anne-babalığı, pa-

pazın kutsadığı hasta çocuğu iyileştirmesi için takılan küçük kurdele anlamına gelen *medida* ya da *listón* anne-babalığı vardır, “kötü” üne sahip bir kadından, hasta çocuğun manevi annesi olması, iyileşmesi için kilisede dua etmesi istenir, bu da *evangelio* annesidir, Çocuk İsa’nın temsil edildiği *scapulary* manevi anne-babalığı da vardır. Manevi anne-babalık sistemi din dışı etkinliklerde de geçerlidir. Futbol ve basketbol maçlarında her takımın beyazlar giyinen, çiçekler taşıyan, maddi destekte bulunan ve kazananlara hediyeler veren bir manevi annesi olur. Sosyal toplantı ve danslarda manevi anneler eşlikçi görevi üstlenirler.

Compadre sisteminin işleyişine toplumsal, ekonomik ve siyasal etmenler de karışır. Yoksul aileler çocukları için daha iyi halli ailelerin manevi anne-babalık etmesini isterler. Benzer şekilde kentten bir *compadre* sahibi olmak daha çok arzu-

lanan bir durumdur çünkü ihtiyaç duyulduğunda kentteki ailenin daha çok yardımda bulunabileceği düşünölür. Bir adamın ne kadar çok manevi çocuğu olursa, o kadar çok *compadres*, dolayısıyla iyilik isteyebileceği daha çok insanın bulunduğu bir çevresi olacaktır. Bu nedenle köyde liderlik görevine oynayan kişinin çok sayıda manevi çocuğu bulunmalıdır. *Compadre* sistemini bu amaç için kullanmaya karşı biraz tavır alınmış olunmasının yanı sıra köylülerden bazıları da *compadre* sahibi olmayı büyük bir yük olarak görmektedir. Böyle durumlarda çok sayıdaki çocuğa manevi anne-babalık etmeleri için bir ya da iki aileden ricada bulunulur ve *compadre* ilişkileri sınırlandırmaya çalışılır.

Altıncı Bölüm

Yaşam Döngüsü

Hamilelik

Tepoztlán'da evli birinin çocuk sahibi olmayı istememesi ya da Tanrı'nın gönderdiği çocuklar için şükran duymaması günahdır. Üzerine basa basa çocukların ekonomik açıdan yararlı oldukları söylenir, erkek çocuk tercih edilir çünkü ekonomik açıdan erkekler kız çocuklarından daha üretkendir. Kadınlar ise çocuk sahibi olmayı katlanılması gereken bir yük olarak görüyor, çok sayıda çocuk doğurduklarında Tanrı'nın kendilerini cezalandırdığını düşünüyorlar. Sık sık kürtaj oluyor, kısırlığa yol açması için haplar alıyorlar. Köyde gebeliği önlemek için kullanılan ve onaylanan tek yöntem ise cinsel ilişkiye girmemek. Oysa Tepoztlánlı erkekler kalabalık aileler istiyor ve karılarının gebelik sayısını azaltmaya çalışmalarından hoşlanmıyorlar.

Annelik övülmüyor. Kız çocukları doğrudan hamileliğe, çocuk doğurmaya, hatta evliliğe karşı olumsuz tavırların desteklendiği bir köyde yetişiyorlar. Hamilelik hakkında fazla iffetli bir tavır takınıyor, kadınlar hamileliği özellikle çocuklarından ve kendilerine saygı duyan kişilerden saklıyorlar. Hamileliği tanımlayan İspanyolca terim, kelimesi kelimesine

çevrildiğinde “hastalanıp çocuk sahibi olmak” anlamına geliyor. Tepoztlánlı genç kızlar bugün evlendikleri yaştan daha küçük yaşlarda evlendikleri dönemlerde, utanan anneler kızlarına gerekli bilgiyi vermekten çekindikleri için genç kızlar hamileliğin belirtileri konusunda bilgisizdi. Bugün bile hamile kalan genç yaştaki bir gelin ancak kaynanasından ve ebeden tavsiyeler almakta, onlar tarafından bakılmaktadır.

Kadının kısırlığı kocanın kadını terk etmesi için yeterli neden olabilir, kısırlığın rahimdeki “soğukluktan” kaynaklandığı varsayılır, iyileşmesi için de biberiye ve menekşe yağıyla ılık masaj yapılır. Ayrıca eğer dolunayda gebe kalınırsa çocuğun güçlü olacağına inanılır, evli çiftler bazen bu nedenle dolunay zamanı cinsel ilişkiye girerler.

Hamilelik dönemindeki bakım, temel olarak ebenin karın bölgesine yaptığı masajlardır. Hasta dizleri hafif kırılmış bir şekilde, sırt üstü uzanır, ebe de hastanın karnına sağdan sola doğru yavaşça masaj yapar. Yağ veya merhem kullanılmaz. Masajın doğumu kolaylaştırdığına, ebenin cenini saptadığına hatta ceninin konumunu değiştirmesine yardımcı olduğuna inanılır. Pek çok kadın masajın istenilen sonuca varmada etkili olduğuna inanmaktadır ve ayda iki veya dört kez masaj yaptırmaya çalışır. Ebe ayrıca hamile kadına tavsiyelerde bulunur; kadın ağır nesneleri kaldırmamalı fakat çalışmaya devam etmelidir, zira çok fazla uyumak veya dinlenmek doğumu zorlaştırır. Hayvanın idrarını yaptığı yere hemen onun ardından idrarını boşaltmamalıdır çünkü yükselen buhar rahmin iltihaplanmasına neden olacaktır. Nehirde yıkanmamalı veya çamaşır yıkamamalıdır çünkü *los aires* çocuğu rahatsız edebilir. Tutulmalar, gökkuşakları ve depremler doğmamış bir çocuk için tehlike oluşturan olaylardır. Hamilelik süresince cinsel ilişkide sınırlama yoktur. Çocuğun düşmesi durumunda genel kanı, kadının dikkatsiz olduğu yönündedir.

Doğum

Bebek bekleyen bir annenin yatağının önüne perde veya *petate* asılır. Kadın yerdeki *petatenin* üzerine yatırılır, ebe, kadının karnına, sırtına ve kalçalarına ısıtılmış çeşitli yağlarla masaj yapar. Bu masajla bebeğin ısıtıldığı, gevşetildiği ve daha kolay kayıp çıkacağı düşünülür. Doğumda zorluk yaşamak “soğukluktan” kaynaklanır ve ısıyla etkisiz hale getirilir. Kadına kaynatılmış otlar, çikolata, beyaz şarap ve yumurta-
dan oluşan bir karışım içirilerek doğum ağrıları hızlandırılır ya da battaniyeye sarılarak kadın terletilir. Bazen de *pericón* yani Meksika tarhununu, biberiye veya defne yaprakları eski kil bir kapta yakılır, keskin kokulu dumanın hamile kadının vücudunu ısıtması için kap battaniyenin altına yerleştirilir. Doğum sırasında annenin bağırması engellenir çünkü kadın bağırdığında çocuğun inmesine değil yükselmesine neden olacağına inanılır. Isırması için kadına birşeyler verilir, genellikle de bu kendi saç örgüsüdür, kadına ağzını kapalı tutması, sessiz olması gerektiği söylenir. Meksikalı Kızılderili kadının çocuk doğururken “metin” davrandığını söyleyenler, böyle doğum yapan bir kadını izlemiş olmalılar. Yine de Tepoztlánlı kadınlar ciddi ağrılar çektiklerinde genellikle dua edip bağırlar.

Çocuk doğduktan sonra, kan ve etene akışının artmasını engellemek için annenin karnının üst kısmına bir kuşak bağlanır. Ebe, annenin sağ tarafına sıcak bir tortilla koyar veya kadına koklaması için tuz, soğan, çiğnemesi için nane verir. Doğum sonrası çıkarılan etene ise ocağın altına gömülür. Dikkatsizce yerleştirildiğinde veya bir köpek tarafından yendiğinde anne ölebilir, çocuğun yüzü de şişebilir. Göbek bağı bir makasla kesilir, iple bağlanır, sızmasını engellemek için birkaç damla erimiş mum damlatılır. İlk doğan erkek çocuğunun kurumuş göbek bağıının belli bazı göz hastalıklarına iyi geldi-

ğine inanılır. Cenin zarı içinde doğan bir bebek ise mutlaka zengin olacaktır, zar şans getirmesi için saklanır.

Doğumdan sonra anne yerden kaldırılır, yatağa yatırılır. Ebe kadının karnını bağlar, bir *muñeca* yani sarıp sarmalanmış bir bez parçasından yapılan bir oyuncak bebeğin üstünü örterek yatırır, bunu basıncı arttırmak ve “dölyatağını düzeltmek” için yapar. Annenin toprağa bulanmış giysileri çıkarılır, geniş kare şeklinde, çok renkli el dokuması bir kumaştan yapılan eski moda bir Kızilderili giysisi olan *huipil* kadının başından geçirilerek giydirilir. Başka bir kare kumaş da kadının kalçaları hizasından başlayarak bacaklarının etrafına sarılır. Ertesi gün kadın yıkanır ve günlük giysilerini giymesine izin verilir.

Doğum yapan kadın mısırdan yapılan yavan lapa, tarçın çayı ve tortilla ekmeğinden oluşan sınırlı bir menü ile beslenir, kanaması duruncaya kadar bu yemekleri yemeye devam eder. Ebe ise sekiz gün boyunca her gün masaj yaparak anneyi yeniden bağlar, kanın akması sağlanır, böylece kadının içinin de “temizlendiğine” inanılır. Ebe ayrıca ziyaretleri sırasında bebeği yıkar. Eğer doğumun ikinci günü annenin sütü gelmezse, çeşitli ilaçlara başvurulur: Bir öküzün penisi kesilip kaynatılır, susam tohumlarından, nohuttan, çikolatadan ve tarçından bir lapa yapılır veya *flor de pascua* yani paskalya çiçeği kaynatılır. İlk sütün bebeğe zarar vereceğine inanılır, elle sağılır, annenin süten kesilmesini engellemek için de yere veya dama dökülür.

Yeni doğum yapan anneye gösterilen ilgi çarpıcıdır. Oldukça uzun süren bir yatak istirahati verilir (kırk gün idealdir), evdeki işleri ve zorluk yaratacak işleri yapmasına izin verilmez, bir yıl kadar cinsel ilişkiden de uzak durması gerekir. Burada amaç yeni bir gebeliği olabildiğince geciktirmeye çalışmaktan ibarettir. Çoğu kadın *abuso de hombre* yani

erkeğin suistimali olarak adlandırılan cinsel ilişkiye getirilen kısıtlamadan memnundur, hatta kocalarının yeterince beklemediğinden şikâyet ederler. İyi bir koca ve baba, karısı ve çocuğu için cinsel ilişkiden kaçınır. Ayrıca koca iki veya üç ay karısına yardım etmesi için bir hizmetçi tutmalıdır. Yoksul ailelerde bile doğum yaptıktan sonra kadınlara çok iyi bakılır. Terk edilen, yakın akrabaları olmayan ya da çok kalabalık bir aileden olan anneler içinse bu geçerli değildir.

İlk sekiz gün boyunca yeni anne perdenin arkasında kalır. Sekizinci gün, eğer kanama durduysa, kocası ya kendisi ya da birini tutarak kadını ter banyosu yapması için *temascala* yani hastalıkları iyileştirdiğine inanılan, ritüelle yıkanılan bir tür küçük hamama götürür, sonra da yatağına geri taşır. En az on beş gün boyunca kalkmasına, sağdan sola dönmesine bile izin verilmeden yatması sağlanan kadın yeniden ter banyosuna yani hamama götürülür. Kadına, ebeye ve ailedeki diğer kadınlara her banyodan önce acı biber sosuyla hazırlanmış tavuk veya biftekten oluşan *clemole* yemeği yedirilir. Yeni doğan bebek de şifalı *temascal* buharına tutulur. Hemen hemen her kadın iki, bazıları geleneksel şekliyle dört kez buhar banyosu yapar. Son banyodan sonra on yedi farklı ot kaynatılarak hazırlanan bir karışım anneye verilir, aynı karışım beklenen süre içinde kanaması durmayan kadınlara da verilir. Yatağında yatan kadının iki veya üç ay boyunca çeşitli önlemler alması gerekir, yavaşça oturmalı, kalçalarını fazla ayırmadan yavaşça yürümeli, en az kırk gün boyunca evden ayrılmamalıdır. Sadece çok şanssız kadınlar, doğumun üzerinden üç ay geçmeden çamaşır yıkamak ve ütü yapmak gibi ağır işleri yapmaya başlarlar.

Tepoztlán'daki hamilelik ve doğuma ilişkin çoğu uygulama ve inanç, Meksika'nın kırsal kesimlerinde, Tarasca, Maya ve Zapoteca gruplarında da yaygın olarak görülmüştür. Varo-

lan benzerlikler İstila'dan önce gruplar arasındaki ilişkiler ve İspanyol sömürge etkileşimleri sayesinde oluşmuştur.

Bebeklik ve Çocukluk

Yaşamının ilk haftalarında bebek özellikle “nazara”, “kötü huylara” ve *los airese* karşı hassas olduğundan çocuk doğduğunda resmî bir kutlama yapılmaz. Söz konusu tehlikelerden korunması için çocuk bir perdenin ardında uyutulur, beşiğine de *ruda* yani sedefotu, acı kırmızı biber konur veya birkaç damla iyot damlatılır. Bazı aileler, bir boğanın safrakesesinden alınan safra taşını çocuğu “nazardan” koruması için bileğine takarlar. Bir ay sonra boğmaca öksürüğünden korunması için boynuna bir ipin ucuna bir centavo takıldığı da görülür. Bütün ailelerin bebeklerine *los airesten* ya da günümüz annelerinin dediği gibi soğuk cereyanlardan korunması için şapka giydirilir, ilk dört ay bebek evde tutulur.

Sokaktan gelen herkes bebeği görmeden önce biraz “soğumalıdır” çünkü “sıcak” olabilir ve bu da bebeğin hastalanmasına neden olur. Eğer baba zina ilişkisi kurmuş ve eve “sıcak” gelmişse çocuğun gözlerinde enfeksiyon oluşur. Kıskaç evli kadınlar bazen bebekler hastalandığında kocalarını zina ile suçlar. Hastalığın çocuğun *tonal* yani ses perdesinin veya *sombrasının* yani gölgesinin zayıf oluşundan kaynaklandığı da inanışlardır; bu kavram bebeği hastalıktan koruyan koruyucu bir ruha benzer bir durumu tanımlamaktadır. Çok hastalanan çocuk bir *curandero* tarafından tedavi edilebilir.

Genellikle bebek doğduktan sonraki ilk hafta içinde vaftiz edilir. Vaftizden yaklaşık kırk gün sonra, manevi anne ve babası bir tepsiye annesiyle birlikte bebeğin katılacağı ilk ekmek ve şarap ayininde veya *sacamisada* giyeceği vaftiz giysilerini yerleştirip çocuğa sunarlar. Kutsal ekmek ve şarap ayininden sonra *compadre*ler manevi anne ve babayı ziyaret ederek

şarap, sigara, hindi etinden yapılmış *mole* yemeği ve diğer bayram yemeklerini hediye olarak sunarlar. Aynı gün manevi anne ve baba yanlarında müzisyenler ve dostlarını getirerek ziyareti iade edebilirler, çocuğun evinde bir dans düzenlenir. *Compadre*lerin gelen herkese yiyecek ve içecek servisi yapmaları zorunludur. Çocuğa ad seçilmesi için önce bebeğin doğum günü veya bir başka günle ilgili azizlerin adlarının bulunduğu listeden, istenirse vaftiz günündeki azizlerin adlarının bulunduğu listeden bir ad seçilerek düzenlenen Katolik ad seçme geleneği gerçekleştirilir.

Bebeklere yoğun ilgi gösterilir, genellikle temiz tutulur, iyi bakılırlar. Bir yaştan altındaki pek çok bebek her üç günde bir ılık suyla yıkanır, çoğu anne de bebeğe karşı çok dikkatli davranır, gözüne sabun kaçırmamaya çalışır. Banyodan sonra bebekler alkolle ovulur, pudralanır, temiz giysiler giydirilir. İlk üç ay boyunca gömlekler ve paçavralardan yapılan bebek bezleri ocakta ısıtılır. Bazı anneler topraklanan bebek bezlerini sık sık değiştirir, diğerleri de günde bir kez ya da bebek altını pislettiğinde bezleri değiştirir. Bebekler alışlageldiği üzere özellikle emzirilirken ve uyutulurken bir çarşaf veya pamukludan bir battaniyeyle kolları yanlarına sıkıca tutturulmuş bir şekilde kundaklanır. Bunun nedeni de, söylendiğine göre, çocuğun ellerini aniden hareket ettirdiğinde uyanıp *espanto* veya korku hastalığına yakalanmasına engel olmaktır. Böylece bebeğin kendi üreme organlarına ve emzirilirken annesinin memesine dokunması da engellenmiş olur. Kundaklamanın çocuğu eğitmede önemli bir rol oynadığı varsayılır, amacı da bebeği daha edilgen ve sessiz hale getirmektir. Bebekken bağlanıp kundaklanan çocukların büyüdüklerinde anne-babalarına daha az sorun çıkaracaklarına ve “kötü olmayacaklarına” inanılır.

Bebekler neredeyse uyandıkları andan itibaren yürüyün-

ceye dek her zaman kucakta taşınır, çocuğun yerde emeklemesine ancak “dikkatsiz” bir anne izin verir. Böylece iyi yetiştirilen bir çocuğun etrafı keşfetmesine fırsat tanınmaz. Çocuk sol kolda, *rebozo* ya da bir şalın bir ucu bebeğin vücuduna sarılarak, kumaşın diğer ucu da annenin omuzları etrafına sarılıp yeniden çocuğun altından bağlanarak taşınır. Böylece çocuk sıkıca sarılır ve ağırlığının bir kısmı da annesinin kolundan kalkmış olur. Meksika’nın bazı bölgelerinde görüldüğü gibi, çocuklar *rebozo* ile annenin sırtına bağlanmaz çünkü Tepoztlánlılar yoksul bir kadının çalışmak için iki eline de gereksinimi olacağından çocuğu böyle taşımanın ilkel bir yöntem ve yoksulluk belirtisi olduğunu düşünürler. Çoğu Tepoztlánlı kadının yanında daha büyük bir çocuk, büyükanne, bir başka akraba veya bu amaç için tutulmuş genç bir kız gibi kendisine yardım edecek biri bulunur. Dört aylık olan bir bebeğin çocuk bakıcısına teslim edilmesi köyde genellikle görülen bir uygulamadır.

Gündüzleri bebekler tavandan ipe sarkıtılan, pek derin olmayan tahtadan bir beşikte uyur. Bebeğin yüzü *los airesten*, ışık ve sineklerden korunması için bir bez parçasıyla örtülür. Beşikler bebekleri hayvanlardan uzak tutmak için yükseltilebilir, bebek yüksekten düşmesin diye de alçaltılır. Beşik sallanıp bebek uyutulur ancak çoğu kez bebekler daha emzirilirken annelerinin kollarında uyuyakalır ve daha sonra beşiğe yerleştirilirler. Geceleri de annesiyle birlikte yerde bir *petate* üzerinde veya yerden biraz yükseltilmiş yerli işi bir yatakta veya bir *tepexco* üzerinde uyurlar. Eğer anne modern bir yatakta uyursa, bebek şilteyi ıslatmasın diye altı kalın bezlerle sıkı sıkı sarılır.

Bebek ağladığında emzirilir. Meme emzik gibi kullanılır, çoğu bebek de bu şekilde uyutulur. Emzirmenin çocuğa yararlı olduğu ve gebeliği önlediği düşünüldüğünden anneler yeni-

den gebe kalıncaya dek olabildiğince uzun bir süre çocuğu emzirmeye devam eder. Tepoztlánlı kadınlar emzirmekten hoşlanmadıklarını söylese de bu, çocuğun iyiliği için yapılan bir fedakârlık olarak görülür. On sekiz aydan daha kısa süre önce memeden kesilen çocukların “mahrum bırakıldıkları na” inanılır.

Bebeklerin ağlamalarına izin verilmez, ağlayan bebeğin aç, ihmal edilmiş veya hasta olduğu düşünülür. Eğer ağlayan bebek emzirilerek teselli olmazsa *sapote blanco* veya dokunulduğunda yapraklarını kapatan bir çiçek olan *dormidera* yaprağı bebeğin yastığının altına yerleştirilir. Eğer ağlama hâlâ devam ediyorsa çocuğa *espanto* hastalığı tedavisi uygulanır.

Çocukların büyümesi için acele edilmez. Eğer çocuğun yürümesi ciddi anlamda gecikmişse, güneşin ısıttığı toprakla çocuğun kolları ovularak kemiklerindeki “soğukluk” giderilmeye çalışılır. Üç ya da dört yaşına gelen çocuk hâlâ konuşmıyorsa, bir kilise anahtarı çocuğun ağzında çevrilerek “kilidi açılır”. Konuşuncaya kadar çocuğun el tırnaklarının kesilmesi gerektiğine, aksi takdirde damağının düşüp dilsiz kalacağına inanılır. Ayrıca çocuk bir yaşına gelmeden saçları kesilirse çocuğun hastalanacağı düşünülür. Dişleri geç çıkarsa, yaşlılar çekirge ayağıyla ovarak diş etlerini kanatırlar ancak bazı gençlerin bu tavsiyeyi dinlemediği de görülmektedir. Bazı anneler de kendilerini çizmesin diye bebeklere eldiven giydirir.

Tuvalet eğitimine, özellikle de ilk iki yıl süresince pek az kafa yorulmaktadır. Çocuk yürümeye başladığında, annesi çocuğu *corrala* yani ağıla götürür ve kendisini rahatlatacağı yeri çocuğa gösterir. “İhtiyaçlarını” gidermek için yanlış yeri kullandığında iki yaşından küçük olsa bile çocuk dayak yiyebilir ancak annelerin bu konuda pek tutarlı davrandığı söylenemez. Pantolonunu giyip çıkarmayı öğrendiğinde yani ortalaa-

ma dört veya beş yaşına geldiğinde çocuk kendi başına tuvalete gidebilir.

Bebeklik süttten kesilme ile sona erer. Bunu gerçekleştirmek için de meme ucuna acı bir madde yani *sávila* sürülür ve çocuğa artık meme ememeyeceği söylenir. Bazı kadınlar süttün akmasını durdurmak için göğüslerini bağlar, çocuğun da bir daha göğsü görmesi engellenir. Diğer kadınlar ise bunu kademe kademe yaparlar, çocuk çok ağlarsa emzirirler. Sekiz gün kadar sürse bile çocuğun ağlamasının süttten kesilme ile doğrudan bağlantılı olduğu kabul edilir, az sayıda kadın da süttten kesilmeyi çözümü zor bir sorun olarak görmektedir. Bu dönemde çocuğa daha fazla ilgi gösterilmez, bazen birkaç günlüğüne büyükannesinin yanına gönderilir. Arada sırada da, eğer çocuk çok huysuzlanırsa, birkaç tokat atılır, bir çakalın gelip kendisini yiyeceği söylenerek korkutulur.

Süttten kesildikten sonra çocuklarda hastalık ve ölüm sıklıkla görülen durumlardır. Beslenmedeki değişim hazımsızlık, ishal ve gıdasızlıkla sonuçlanabilir. Çocuk süttten kesildiğinde veya yeni bir bebek doğduğunda çocuk ile annesi arasındaki yakın bağlar kopar. Çocuk artık annesiyle uyumaz, aynı şefkat ve düşkünlük gösterilmez, o kadar temiz de tutulmaz, bakımını kendisinden yaşça büyük erkek ve kızkardeşleri üstlenir.

İki ile beş yaş arası çocuklar genellikle evde tutulur. Kız ve erkek kardeşleriyle, kuzenleriyle, yakındaki avluda veya *corral* civarında yaşayan komşularıyla oyunlar oynarlar, yanlarında bir yetişkin olmadan sokağa çıkmalarına da izin verilmez. Kendilerinden yaşça büyük çocukların oyunlarına da katılabilir, yetişkinlerin davranışlarını taklit ederek evcilik, okul, *compadres*, bayram, vaftiz, müzisyen, cenaze ve diğer oyunlar oynayarak gelenekleri öğrenirler. Küçük çocuklara oynarken istemeden ya da isteyerek kötü davranıldığı olur, daha büyük çocuklar korkutup rüşvet alarak çocukları sustururlar. Anne-

leri küçük çocukları köy meydanına veya bir yere gezmeye götürdüğünde çocuklar genellikle çok utangaç ve çekingen davranırlar. Giysileri çignemeye varan gergin davranışlar göstermeye başlarlar. Beş yaşına kadar çocukların altına kaçırmaları oldukça yaygındır, bu durum yedi yaşındaki kız ve erkek çocuklarında bile sıklıkla görülür. Çocuklar bu yüzden dayak yiyip utandırılrsa da bu durum sorun olarak görülmez. Mastürbasyon hoş görülmez ve anında cezalandırılır. Bedene ve işlevlerine gösterilen merak da desteklenmez. Çocukların oynadıkları cinsel içerikli oyunlarla ilgili sorduğumuz sorulara anneler babalar cevap vermediler, çocuklarının masum olduğunu ve yaşam hakkında hiçbir bilgileri bulunmadığını söylediler. Ancak yaşam öykülerinden edindiğimiz bilgilere göre, cinsel oyunlar gizlice diğer oyunlar arasında oynanmaktadır.

Çocuklar büyüdükçe gelecekte yapacakları işe hazırlanarak itaatkâr olmaları yolunda daha fazla baskıya maruz kalırlar. Beş yaşına geldiklerinde çocuklara annesiyle veya büyük kızkardeşiyle değirmene giderken küçük bir kapta mısır taşımak, komşudan veya bir akrabadan birşeyler ödünç almak, tavukları yemlemek ya da daha küçük bir kardeşe bakmak gibi küçük görevler verilir. Beş yaşındaki erkek çocuklarının çeşmeden birkaç küçük kapla su taşımak veya ahırdan ateş için odun veya kömür taşımak gibi her gün yaptığı görevler vardır. Kız çocuklarının işe erkek çocuklarından önce başlaması beklenir, dikkatsizlik ve tembellik yüzünden daha çok cezalandırılırlar.

Okul Çağına Gelen Çocuklar

Okula başlamak, Tepoztlánlı bir çocuğun yaşamındaki ikinci önemli adım sayılır. Dört ile altı yaş arası çocuklar anaokuluna kabul edilirler, ancak çoğu anne-baba çocuklarını bu kadar erken yaşta okula göndermeye çekinir çünkü fiziksel

anlamda güvende olmayacaklarını düşünür, erken yaşta eğitimin çocukların “kafasını ısıtacağı” düşünülür. Bu yüzden çocukların çoğu yedi ile dokuz yaş arasında ilkokula başlar. Okulda en fazla kayıtlı öğrenci sayısı birinci ve ikinci sınıflarda görülür, bu oran anaokullarında daha düşüktür, üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı sınıflarda giderek düşer. 1941 yılında altı ile on beş yaş arası çocukların yaklaşık yüzde 49'u okula kayıtlıydı, altıncı sınıftan sonra kızların okul kayıt oranı erkeklerden daha da azdır.

Merkez okuldaki eğitmen ve öğretmenlere göre okuldaki en ciddi sorun devamsızlıktır. Bütün önemli bayramlarda ve tarlada işler ağırlaştığında okula devamsızlık aşırı derecede artar. Geç kalmak da bir başka sorundur çünkü çoğu anne-baba zamanın bilincinde değildir, çocuğu işleri bitirinceye dek evde tutabilir. Az sayıda anne-baba okula devamlılığı işten öncelikli tutmaktadır. Basit düzeyde okuyup yazabilme becerisi çoğu anne ve babaya göre yeterlidir.

Çocukların korkup ağlaması anaokulunda ve ilkokul birinci sınıfta en sık yaşanan sorunlardandır. Çocuklar bazen tuvalete gitmek için izin almaya bile çekinir, sonuçlar da korkunç olur. Birinci sınıf öğretmenlerinden biri anaokuluna giden çocukların, anaokuluna gitmeden birinci sınıfa yazılan çocuklara göre daha az korktuklarını söylemiştir. Açıkça ortadadır ki, Tepoztlán'da okulun sosyalleşmedeki rolü büyüktür. İkinci sınıf öğrencileri kendilerine daha çok güvenirler ama yaramazdırlar, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri daha az saygı gösterirler ve daha az itaat etmektedirler. Bu sınıflarda okuyan erkek çocukları sık sık okulu asar. Beşinci ve altıncı sınıf öğrencileri en ciddi ve en çalışkan öğrencilerdir.

Sadece çocuklar için değil, okulun bütün köy üzerinde yarattığı etki çok derindir. Tepoztlán'da neredeyse yüz yıldan beri okul bulunmasına rağmen, eskiden sadece iyi halli ailele-

rin küçük bir kısmı okula gitmekteydi. Şimdiyse okul, çoğu Tepoztlánlı çocuğa yeni yaşam biçimlerinin yanı sıra bilinen akademik becerileri de öğretmektedir. Okulda ayrıca kişisel sağlık, beslenme, giyinme, sosyal paylaşım, halk sağlığı ve aile ilişkilerine ilişkin yeni ölçütler öğretiliyor. Anneler Günü, Çocuklar Günü, din dışı ve vatandaşların kutladığı milli bayramlar benimsetiliyor. Okulda öğrenilen yeni oyunlar ekip çalışmasını, rekabeti, hesap yapmayı, kesin amaçları, sadakati, liderliği, sportmenliği ve fiziksel egzersizleri destekliyor ve önemini vurguluyor. Bunun tam zıttı olarak da geleneksel oyunlar sessiz olmayı, az veya hiç fiziksel hareket yapılmamasını, az rekabeti konu alıyor.

Okula gitmek kız çocukları için olduğu kadar erkek çocukları için de büyük önem taşıyor. Okul alışlageldik şekliyle eve bağlanan, ev işleriyle boğuşan, eğlenmesine pek az izin verilen kızlar için özgürlüğü ve zevkli etkinlikleri temsil ediyor. İşten uzaklaşmak ve günde altı saat yakın gözetim altında olmak, aynı yaştaki çocuklarla oynama şansına sahip olmak, hem kızlarla hem de erkeklerle arkadaşlık kurabilmek okulun kız çocuklarına sunabileceği en değerli hediyeleri oluşturuyor. Okulu bırakmaları gerektiğinde kız çocukları kendilerini mahrum hissediyorlar. Öte yandan kız kardeşlerinden geleneksel olarak daha özgür olan erkek çocukları okula daha çok hapisane gözüyle bakıyorlar. Erkek çocuklarının çoğu hayvanlara bakmayı, tarlalarda çalışmayı veya okulu asmayı tercih ediyorlar.

Okula gitmek çocukların yaptıkları işi azaltmıyor ancak çocukların çoğu kendilerine bakmak için daha büyük bir yaş bekliyor. Aslında okul geleneksel işgücü dağılımını bozmuş ve anne-babanın sırtına daha çok iş yıkmış oluyor. Okula giden çocuklar ayrıca anne-babalarının sınırlı etkisinden kurtuldukları için yeni arzularla tanışıyorlar. Evin arkasındaki

ağılın duvarları arasında annesinin kendisini çağırmasını beklemek zorunda kalmayan çocuk, arkadaşlarıyla birlikte olmayı ve okuldan sonra oyun oynamayı istiyor. Oyun oynamak anne-babalar tarafından daima ve hâlâ bir tehlike kaynağı ve zaman kaybı olarak görülüyor. Anne-babalar ile çocuklar arasında oyuna ne kadar zaman ayrılacağına ilişkin sürekli ve şiddetli bir çekişme yaşanıyor.

1943 yılında okul çağındaki otuz dokuz çocuğa uygulanan Rorschach testlerinin sonuçlarına bakıldığında en güçlü yapıcı etkilerin hâlâ geleneksel, bilinen etkiler oldukları saptanmıştır. Daha küçük yaştaki on dört çocuğa (beş ile sekiz yaş arası) yapılan test sonuçları cinsiyetler arasında pek az fark bulunduğunu ortaya koymuştur. Çocukların birkaçı tepkisel davranmış, çevresindeki dünyaya karşı içinden geldiği gibi davrandıkları, ilgili oldukları görülmüştür. Açıkça görüldüğü gibi bu çocukların kendilerini eğlendirmelerine izin verilmektedir. Dahası, anne-babaları tarafından aykırı bir şekilde kabul edildikleri de saptanmıştır. Daha büyük yaştaki yirmi beş çocuğa (dokuz ile on iki yaş arası) yapılan testler ise cinsiyetler arası çok açık ve net farklılıklar bulunduğunu göstermiştir. Kız çocuklarının yetişkin gibi davranmalarının beklendiği, yaşlarından daha olgun olmaya zorlandıkları ancak başkaldırı ya da endişe belirtisi göstermedikleri ve kendi tepkilerini kontrol altına aldıkları görülmüştür. Erkek çocukları ise her nasılsa günlük olaylar hakkında daha ilgili, içlerinden geldiği gibi davranmışlar ve yaşlarından daha büyükmüş gibi davranmaya zorlanmadıkları görülmüştür. Daha büyük yaş grubundaki kızlar da, erkekler de kendilerinden küçük çocuklarla kıyaslandığında pek o kadar sıcak, kabullenen bir çevrede yaşamadıkları saptanmıştır. Çok az yaratıcı düş gücüne sahip oldukları ve eğlenmek için kendilerini rahat bırakmadıkları da ayrıca saptanan bir başka durumdur.

Ergenlik Çağı ve Kız-Erkek İlişkileri

Çocukluk ile yetişkinlik arasındaki dönem kesin çizgilerle ayrılmış değildir, Tepoztlán'da yetişkinliğe geçişi simgelemek üzere bir erginleme töreni -özel bir olay veya kutlama yapılmaz. Bugünlerde ise bu süre pek çok yıla yayılmış ve bildiğimiz ergenlik çağının özelliklerini edimeye başlamıştır. Kısa süre öncesine kadar on iki yaşına gelinceye dek kız çocuklarına *niñas* yani çocuklar, on dört yaşına dek ise *señoritas* yani genç kızlar deniyordu. Erken yaşta evlendikleri için, genellikle hemen *niñadan* *señorita* konumuna geçiyorlardı. Çoğu anne-baba on iki yaş hâlâ geçiş döneminin başlangıcı olarak kabul ediyor, ne yazık ki çocuklarını okuldan alıyor, kendilerini çocuk gibi değil *señoritas* olarak görmelerini bekliyorlar.

Erkek çocukların erkenden evlenip erkeklığe adım atmaları beklenmiyor ancak on beş yaşına geldiklerinde yetişkin gibi tam zamanlı çalışmaları gerekiyor. Eskiden bu yaş ondu. Kız çocuklarıyla karşılaştırıldığında yaşa bağlı olarak erkek çocuklarının konumlarındaki değişiklik daha geç, yavaş yavaş ve daha az gerilimle gerçekleşir. Yedi ile on sekiz yaş arası erkek çocuklarına evleninceye dek *muchachos* denir. On sekiz yaşından küçük gençlere ayrıca evleninceye dek *jovenes* de dendiği olur. Erkek çocuklarının evlenmesiyle ilgili olarak sabit, önerilen bir yaş yoktur. Evlenmemiş delikanlılara ne mahallede ne de kamuyla ilgili devlet dairelerinde sorumluluk içeren işler verilmez.

Ergenlik yaşındaki gençler genellikle okula devam etmez, anne-babaları için çalışır. Böylece aile için yükten çok, belirli ekonomik bir yan gelire dönüşürler. Anne-babanın çocuklarına olan bağımlılığı bu süre içinde daha da belirginleşir ve gençler de aile içinde kendilerine daha güvenli bir konum edinmeye çalışırlar. Bizim toplumumuzda görülen durumun tersine otoriteye, anne-baba modeline veya yerel geleneklere

karşı açık bir “isyanın” eksikliği hissediliyor; istisnalar ise kur yapma veya kaçarak evlenme olaylarıyla kendini gösteriyor. Otoriter aile ve alternatifin olmayışı gençlerin edilgen ve bağımlı olmasına neden olmuş. Çok küçük bir azınlık kendi başına, karşı çıkmaya istekli ya da bunu başarabiliyor, ayrıca köyde kimsenin “geleceğini aramak” için evden kaçtığı da görülüyor. Geleneğin kırıldığı az sayıdaki örneğe de köy dışında okumuş erkek ve kız çocuklarından oluşan küçük bir grupta rastlanıyor. Daha sonra göreceğimiz gibi bu örüntüler hızla değişiyor.

Davranış ve deneyim açısından bakıldığında, ergenlik dönemi her nasılsa kız çocuklarıyla erkek çocukları arasında büyük farkların, hatta birbirine zıt durumların yaşandığı bir dönemdir. Ergenlik, kız çocuklarına ek kişisel kısıtlamalar getiriyor, yanlarında biri olmadan bir yere gidemiyorlar, hiç de istenmeyen işler üzerlerine yıkılıyor, az sayıda ödül alıyorlar. On iki ile on beş yaş arasındaki genç kızların arkadaşlarından ayrılıp yeni alışkanlıklar edinmesi ve kendisini ev işlerine adanması bekleniyor. Kendilerinden yaşça küçük kardeşlerin tüm bakımı onların üstüne yıkılıyor, yine de kardeşleri üzerinde pek az söz sahibi oluyorlar. Genç kızların on beşinci doğum günlerinde anne-babalar kızlarına tatillerde giymesi için bir çift yeni ayakkabı, parlak renkli bir elbise ve önlük, belki bir çift de gümüş veya altın küpe vererek kızlarını evliliğe hazırlarlar. O günden itibaren genç kız, görünüşüne aşırı dikkat eder, çoğunlukla da diğer *niñas* ya da evli kadınlardan daha bakımlıdır. Artık neredeyse evli bir kadının yapması gereken her şeyi yapması gerekir, çamaşır yıkayıp ütüler, dikiş diker, mısır ve kahve öğütür, değişik tortillalar ve ailenin yediği bütün yemeği pişirir, zor bayram yemeklerini pişirmeyi öğrenir.

Çoğu genç kız için ilk âdet kanaması neredeyse büyük bir sarsıntı yaratır çünkü genellikle bu konu hakkında bilgisizdir-

ler. Âdet görmei ayıp, kirli, hatta cezalandırılması gereken bir durum olarak algılar, bu durumu sır gibi saklarlar. Daha uzun süre okuyan genç kızlar ise genellikle bilgi edinir, daha az korkup utanırlar ancak çoğu genç kız bu durumdan utanıldığını ve iğrendiğini söylemektedir. Eskiden genç kızlar ergenlik çağından önce evlendiklerinde âdet döneminin cinsel ilişkiyle başladığına inanılırdı. Bu inanç hâlâ tam anlamıyla ortadan kalkmış değildir. Büyükanne veya anne genellikle genç kıza âdet döneminde nasıl davranılması gerektiği hakkında bilgi verir. Ayakları yıkamak, banyo yapmak veya domuz, avokado, fasulye ve limon gibi “soğuk” yiyecekler yemenin akıntıyı durduracağını öğretirler. Regl döneminin üç gün sürmesi ve akıntının da az olması gerektiği düşünülür.

Ergenlik çağındaki bir genç kızın evindeki ortama ayak uydurması herkes için farklıdır. Genelde kızların annesiyle ilişkilerine bağlı olarak gelişir. Tepoztlán’da ergenlik çağındaki genç kızlar ile anneleri arasında yakın bağların kurulduğu ancak kısa süre önce görülmeye başlamıştır, genç kızların çocuk yaşta evlenmeleri ve kocanın ailesinin yanında yaşama gelenegi anne-kız ilişkisini yıllardır ciddi biçimde etkilemektedir. Genç gelin, kaynanası için asıl yardım kaynağıdır ve kaynana-gelin ilişkisindeki davranışlar daha sonra anne-kız ilişkisine aktarılmıştır. Kızları büyüyen anneler pek çok ağır ev işinden “emekliye” ayrılır, ortaktan çok yönetici rolünü benimserler. Derlediğimiz yaşam öykülerine baktığımızda en azından eskiden kadınların kendilerini fazla çalıştırdığı için annelerine kızdıklarını görüyoruz. Genelde ise ergenlik çağındaki genç kızlar yaşamlarına giren hediyelere daha çok memnun olmuşa benziyorlar, daha güzel giysiler alıyor, anne-babaları kendilerine uygun olduğunu düşündükleri küçük lüksler almaya ikna oluyorlar, meydana veya değirmene küçük geziler yapıyorlar, kiliseye gidip bayram kutlamalarına katılabili-

yorlar. Kendilerine kur yapılması da endişe ve korkunun yanı sıra, bir o kadar da heyecan yaratıyor.

Delikanlılar için ergenlik çağı öncekinden daha fazla özgürlük getiriyor, evde kendilerine daha fazla saygı duyulmasını sağlıyor. Köydeki en önemli ve karşılığını en çok ödeyen iş olan çiftçilik işlerinde ciddi anlamda çalışmaya başlıyorlar. Delikanlıların çoğu çiftçilik işlerine ve çiftçi olma fikrine bayılıyor. Bir delikanlı erkek işi yapabilecek duruma geldiğinde, statüsü de önemli ölçüde artar, daha çok yemek yer, giyecek alır, daha çok para harcar, babasıyla aynı hizmeti görmeye başlar, kendinden küçük kardeşleri üzerinde daha fazla otorite sahibi olur. Baba ile oğlu arasındaki iş ilişkileri genellikle ane ile kızı arasındaki ilişkilerden daha rahattır. Babanın otoriter, vakur kişiliği oğlunun büsbütün itaatkâr olması konusunda ona esin verir. Babalar oğullarını eğitirken sabırlı davranır, oğullarıyla yan yana çalışırlar, hatta baba genellikle daha ağır işleri üstlenir.

Ergenlik çağındaki gençlerin spora ilgi duymaları ise sorun yaratmaya başlamıştır. Anne-babalar erkek çocukların en popüler üç spor olan futbol, voleybol ve bilardo oynamasına karşı çıkıyor, sporu çocuksu, zarar veren, tehlikeli uğraşlar olarak görüyorlar. Sporun *milpalarda* gerekli olan değerli enerjiyi tükettiğine inanıyor, balta, *machete* ve bir çift öküzün bir çiftçiye yeteri kadar egzersiz yaptırdığını söylüyorlar. Aneler erkek çocukların fazla ısındıkları, bu yüzden özellikle *los airese* karşı hassaslaştıklarından şikâyet ediyorlar. Yaşlı erkekler ise rodeo ve horoz dövüşü gibi eski sporların yerini aldıkları için yeni sporlardan nefret ediyorlar.

Gençler için en önemli ve en çok başarı duygusu yaşatan eğlence ise Tepoztlán'da nispeten yeni bir kavram olan karşı cinse kur yapmaktır. Devrim'den önce çoğu evliliği çocukların onayı olsun veya olmasın, anne-babalar ayarlıyordu.

Nişanlanan çiftin tek başlarına kalmasına izin verilmezdi, bazen evlenmeden önce tanıştırılmazlardı. Sadece iyi halli ve okur-yazar ailelerin nişanlı çocukları birbirlerine aşk mektupları yazarak gizlice flört ederlerdi. Bugün ise kur yapmak ve aşk mektupları yazıp göndermek köyde yaygın, sadece on üç yaştan üstündeki birkaç genç kız veya on beş yaşını geçmiş bir iki delikanlının sevgilisi yok. Köydeki papaz bu durumu fark etmiş ve açıklama yaparak *novia* sahibi olmanın günah olmadığını, günah çıkartırken bahsedilmesine gerek olmadığını söylemiş. Flört büyük bir gizlilikle yürütülüyor, genç kızlar hâlâ cezalandırmaktan korkuyorlar.

Kur yapmada ilk adım, delikanlının genç kıza aşkını itiraf ettiği bir mektup göndermesiyle atılıyor. Bazen delikanlılar mektuplara kendi adlarını yazmaya cesaret edemediklerinden başlangıçta birkaç isimlessiz mektup da gönderebiliyorlar. Daha eğitilmiş ve kendine güvenen delikanlılar ise genç kıızı sokakta durdurarak kur yapmaya başlıyorlar. Eğer genç kız ikna olup da delikanlının yanında yürümesine izin verirse, delikanlı hemen *novia* olabilmek için teklifte bulunuyor. Genç bir erkeğin *noviasını* bir kere görebilmek veya birkaç kelime söyleyebilmek için sokak köşelerinde saatlerce beklemesi artık sık rastlanan bir görüntüye dönüşmüş. Kıızı “köşede beklemek” Tepoztlán’da sıradan bir kur yapma yöntemi olmuş. Geceleri delikanlılar bir köşede toplanıp gitar çalıyor, gruptan birinin *noviası* için serenad yapıyorlar.

Buluşmak zor olduğundan, genç kıyla delikanlının *novia* olmaya karar verdikten sonra birbirlerine aşk mektupları yazmaları şart oluyor. Mektuplar gizli bir yere bırakılıyor ya da arkadaş, komşu çocuğu gibi birinin yardımıyla elden iletiliyor. Aşk mesajları iletme, yaşanan bir tartışmayı tamir etmek veya bir kıızı birinin *noviası* olmaya ikna etmek amacıyla dul kadınlar ve genç kızlar tutulabiliyor. *Alcahuetes* veya *corre-ve-*

y-dile (koş-gör-anlat) gibi hakaret nitelikli adlarla anılan bu arabulucular kesinlikle hoşgörülüyor, özellikle *novialar* için gerekli büyücülük yollarını bilmelerinden şüphe ediliyor. Eğer kur yapmak zor geliyorsa aşk iksirine de başvuruluyor. Bir insan kafatasından alınan kemikler dövülür, kızın avuç içine, saçına veya tatlı bir içeceğin içine atılır ve kız istenen kişiye âşık edilir. Genç kızın içeceğine böcek bacağı katıldığında genç kız cinsel anlamda ilgili kişiyi arzulayacaktır. Genç erkekler sevgilisi tarafından reddedilmiş bir *novianın* intikam amacıyla büyüler yaptırmamasından çok korkarlar. Eski *novianın* kendisini reddeden sevgilisinin resmine iğneler batırarak onu hasta edebileceğine inanılır. Genç erkeklerde görülen kronik hastalıklar genellikle genç kızların yaptıkları kara büyüyle bağdaştırılır.

Noviaların evlenmesi, cinsel ilişkiye girmesi veya girmemesi şart değildir. Genellikle sevgililer birbirlerine sarılır, birbirlerini okşarlar ama nadiren öpüşürler. Öpüşmek sadece daha bilgili çiftlerin uyguladıkları modern bir flört yöntemidir. Artık evlenmeden önce çok sayıda *novia* sahibi olmak yaygın hale gelmiştir, ancak çok *noviosu* olan ya da aynı anda birden fazla gençle flört eden genç kıza *loca* yani deli gözüyle bakılır ve ciddi biçimde eleştirilir. Çok sayıda *noviosu* olan delikanlı ise *macho* ya da erkeksi olduğu için övülür fakat evlenmek için pek de tercih edilen bir aday olacağı söylenemez.

Yaşları on üç ile on dokuz arasında değişen yirmi beş genç kız ve delikanlıya yapılan Rorschach test sonuçları iki cinsin nasıl farklı eğitildiğini ve farklı deneyimlere sahip olduğunu açıkça yansıtmaktadır. Kızlar daha çok kontrol edilmektedir, cinsel ilişkiden uzak durmaları ve görevlerini yerine getirmeleri beklenir. Enerji harcamak için oldukça az gayret gösterirler, erkek çocuklarından daha az tepki verirler, fantazilerini ve tepkilerini gizlerler. Kendilerinden yaşça büyük

kadınların davranışlarını izleyip, çocuksu meraklardan uzaklaşırlar, yaşamın somut günlük ayrıntılarından daha çok etkil lenirler. Dokuz ile on iki yaş arasındaki genç kızlar gibi bu kızlar da yetişkin kadın olmak üzere baskı görmüşler ancak bundan hoşlandıkları pek söylenemez.

Tam da bu durumun aksine delikanlılar çevrelerindeki dünyayla ilişkilerinde daha coşkulu ve açıklar, daha çeşitli deneyimlere ve ilgi alanlarına sahipler, düş dünyaları ve duygularını daha az kontrol ediyorlar. Karşı cinse karşı ilgililer, erkek gibi davranmak için çok uğraşıyorlar, aynı zamanda da cinsel fantazileri ve etkinlikleri ile ilgili olarak daha fazla endişe duyuyorlar.

Evlilik

Yetişkin konumuna ulaşmada evlilik önem taşır. Evli ve ailesinin reisi olan erkekler liderlik görevleri üstlenmeye, yerel yönetim ve politikada görev almaya başlarlar. Kadınlar anne olduklarında daha üst konuma sahip olurlar. Tepoztlán'da üç tip evlilik vardır; resmî nikâh, kilise nikâhı ve serbest evlilik. 1940 yılında tüm evliliklerin yarısı kilise nikâhıyla kıyılmış serbest evlilikti, dörtte birinde sadece kilise nikâhı kıyılmıştı, yüzde 15'i serbest evlilikti, yüzde 10'u da sadece resmî nikâhla kıyılmış evlilikti. 1928 yılından beri resmî nikâh zorunlu hale getirilmiş, ondan önce çoğu resmî evlilik sadece kilise nikâhıyla kıyılmış. Kilisede kıyılan nikâh en prestijli nikâh olma özelliğini koruyor ancak her ne kadar resmî nikâhın statüsü serbest evlilik statüsü kadar düşük olsa da resmî nikâh sayısı artmaya devam ediyor.

Genç kızların çoğu on beş ile on yedi yaş arasında, delikanlılar ise ondokuz ile yirmi yaş arasında evleniyor. Eğer yirmi yaşına gelmiş bir genç kız hâlâ bekârsa, yaşamının sonuna dek "azizleri giydirecek" evde kalmış yaşlı bir kız olduğu

düşünüyor. Yine de her geçen gün daha fazla genç kız ortaokula gitmek ve öğretmen olmak için daha geç evleniyor. Daha önce de belirtildiği gibi, Tepoztlánlıların büyük bir çoğunluğu kendi köylerindeki insanlarla evleniyor. 1944 yılında evliliklerin sadece yüzde 10'u yabancılarla yapılmıştı, köy dışından gelen eş, ya *municipio* dahilindeki bir köyden geliyordu ya da yakındaki bölgelerde yaşayan biri oluyordu. Neredeyse evliliklerin yarısı köyde aynı mahallede yaşayan insanlar arasında gerçekleşiyor. Kocanın ailesiyle birlikte yaşamak kural olsa da pek çok sayıda yeni evli çiftin kadının ailesiyle birlikte yaşadığı da görülüyor.

Kızın güzelliği veya kişiliği gibi romantik nedenler genellikle delikanlının eşini seçerken hareket ettiği noktalar oluyor. Genç kızlar ise daha çok içki içmeyen, kadın kovalamayan, saldırgan olarak bilinmeyen bir koca bulma derdinde. Eşlerin sahip oldukları toplum içi konum, her iki cins için önem taşıyor. Delikanlılar “patron erkek olsun diye” kendilerinden daha yoksul ve daha az eğitilmiş kızları seçiyorlar. Ayrıca bu kızlar eşlerine “saygı” duyuyorlar ve daha zengin ailelerin kızlarına özenmemek için onlarla arkadaşlık etmiyorlar. Öte yandan genç kızlar kendi ekonomik durumlarını evlenerek düzeltmeye çalışıyor, bir genç kızın kendinden daha az eğitim almış biriyle evlenmesi de oldukça nadir görülüyor. Sonuç olarak, daha iyi halli ailelerin kızları koca bulmakta zorlanıyor ve daha geç ya da köyün dışından erkeklerle evleniyorlar.

Evliliğe onay verecek olan anne-babalar başta müstakbel kocanın sağlığı ve ailesinin itibarıyla ilgili pratik konuları gözden geçirirler. Damattan çok gelinin kişisel özelliklerine dikkat edilir, damatlarda da tembellik, ayyaşlık, itaatsizlik veya başkaldırma gibi özelliklerin olması evliliğe karşı çıkmalarına yeterlidir. Geleneksel ve en saygıdeğer biçimde ayarlanan

evlilik ise *petición de mano* yani kızın elini istemek-evlenme teklifinde bulunmaktır. Bunu delikanlının babası ve vaftiz yoluyla edindiği manevi babası yapar. Eğer çocuk yetimse anne, dayı veya çocuğun manevi babası da tek başına bu işi yapabilir. Eskiden anne-baba oğullarına bir eş seçer, oğullarının onayını isterlerdi. Artık işler tersine döndü, genellikle delikanlılar ile genç kızlar gizlice *novios* oluyor ve önceden evlenmeye karar veriyorlar. *Petición de mano* gerçekleştiğinde, genç kızın anne-babası alışlageldiği üzere birkaç haftalık düşünme süresi ister. Bir yıllık düşünme süresi neredeyse reddetmeyle aynı anlama gelir. Karar olumlu olduğunda genç kızın anne-babası delikanlıyı karşılarına alıp karısına bakma konusunda ne kadar istekli olduğunu öğrenmeye çalışırlar. Evlendikten sonra hayal kırıklığına uğrayıp kendilerini suçlamaması için kızlarının hatalarını sıralar, eksiklikleri konusunda delikanlıyı uyarırlar. Ayrıca kızlarına öğütler verir, kocasını ve kocasının anne-babasını hoşnut etmeye çalışmasını, çok çalışmasını, uyumlu olmasını, kıskanmaktan kaçınmasını, evini kocasının izni olmadan terk etmemesi gerektiğini söylerler. Eğer konuşmalar tatminkârsa, düğün için gün saptanır.

Eskiden düğün hazırlıklarının altında yatan düşünce, gelinin ailesinden çalışan biri eksildiğinden aileyi tazmin etmeye çalışmaktı. Damadın ailesi *chichitomin* olarak bilinen resmî gelin fiyatını yani kızın yetiştirdiği anne sütünün karşılığını öderdi. Gümüş pezolar üzerinden ödenen bu bedel birkaç pezoyla yirmibeş, otuz arasında değişebilirdi. Ek olarak, delikanlının gelecekteki kaynanası ve kayınpederine bir veya iki yıl odun ve su taşıması gerekirdi, delikanlının annesi de düğünden bir ay önce başlamak üzere her sekiz günde bir gelinin azizi adına çiçekler ve mumlar getirirdi. Delikanlının anne-babası ayrıca *petición de manodan* sonra düğün gününe kadar her pazar çikolata, ekmek ve şarap gibi hediyeler getirirdi. Deli-

kanlının annesi hâlâ evlilik için istemeye giderken hediyeler götürür.

Eğer ailelerden herhangi biri evliliğe karşı çıkarsa, çift genellikle kaçıp evlenir. Tepoztlán'da evden kaçma olayları Amerika'daki gibi romantik değildir. Evden kaçarak evlenmek daha çok anne-babaların olumsuz tavırları, kızın korkması ve isyankârlığı, delikanlının *noviası* üzerinde iddiayla hak talep etmesi, düğün harcamalarından kaçınmak ya da en kötüsü gençlerin sorumluluk duygusundan yoksun olmalarından kaynaklanır. Evden kaçma veya *rapto* yaşandığında, çift çok sevilen bir teyze, dayı ya da arkadaşın evine karı ve koca olarak yaşamak üzere taşınır. Eğer delikanlı evlenmeye niyetliyse, anne-babası da kızı ailesinden resmen ister. Eğer ailelerin ikisi de uzlaşmaz bir tavır takınırsa, çift hiç evlenemeyebilir ya da en azından kilise nikâhı kıyılmayabilir. Çoğu anne-baba evden kaçmayı *fait accompli* yani olmuş bitmiş bir olay olarak görür, yine de çiftler evlenir. Evden kaçma Tepoztlán'da çok eskiden beri görülen bir durumdur ancak Devrim'den bu yana daha sık yaşanmaktadır. 1942-43 döneminde tüm evliliklerin yaklaşık yüzde 50'si evden kaçıp evlenen çiftlerden oluşuyordu.

Tepoztlán'da iyi nikâh, kilisede gerçekleşen nikâhtır. İyi bir kilise nikâhı için, delikanlının anne-babası hayvanlarını satabilir, evini rehin bırakabilir veya bunları yapmak istemiyorsa delikanlı evin dışında çalışarak düğün için para biriktirebilir. Kilisede nikâh kıymak gittikçe pahalılaşmakta, maliyet 300'den başlayıp 1000 pezoya kadar varmaktadır. Kilisede yapılacak nikâh yerel farklılıkları bulunan Katolik gelenekle düzenlenir. Düğünden önceki gece delikanlının anne-babası kızın evine bir sepet dolusu ekmek, çikolata, şarap ve hindi eti ve yanında da duvağı, ayakkabıları, çorapları ve çiçeğiyle beraber kızın beyaz gelinliğini gönderir. Genç kız giysileriyle

beraber kendisine düğünde yardım edecek olan manevi anne babasının evine gider ve gece orada kalır. Kızın düğün yoluyla edindiği manevi anne-babası genç kıza evlilik hakkında öğütler verir, kocasına itaat etmesi gerektiğini vurgularlar. Sabah erkenden kızın manevi annesi kızın yıkanmasına ve giyinmesine yardım ederken manevi babası da hazırlanan gelini kilise kapısında bekleyen damada teslim eder. Yemin töreni, yüzüğün takılması, on üç madeni paranın verilmesi yani *arrastomines* geleneği kilise kapısında gerçekleşir, daha sonra çift kutsal ekmek ve şarap ayinine katılmak için kiliseye girer.

Törenden sonra evlenen çift manevi anne-babanın evine döner, içecekler sunulur, evlenen çiftte yine evlilik hakkında öğütler verilir. Öğlen olduğunda çift, konuklarıyla birlikte damadın evine gider. Bazı çiftlerin eşikten geçerken hâlâ tütsü yaktıkları görülür ancak bu gelenek yok olmaktadır. Akşam da *mole poblanonun* sunulduğu bir kutlama yemeği yenir. Bundan sonra bir veya iki yıl boyunca evli çift damadın anne-babasının evinde yaşar, çoğu kez ailenin geri kalan tüm fertleriyle aynı odada uyurlar.

Resmî nikâh ise çok daha basit ve daha ucuzdur, bu yüzden de sayısı artmaktadır. Serbest bir evlilik yapıp yaşamaya karar veren çift için kutlama veya duyuru yapılmaz. Daha kültürlü Tepoztlánlılar artık serbest evliliği, evlenen çift yıllardır birlikte yaşamış ve birden fazla çocuk edinmiş olsa da gerçek bir evlilik olarak kabul etmiyor. Köylülerin çoğu ise böyle yaşayan çiftleri karı koca olarak görüp çocuklarını da diğer çocuklarla aynı haklara sahip çocuklar olarak görüyor. Serbest evliliklerin neredeyse yarısı genç insanların çoğunun da ikinci evliliğidir.

Yirmi ile otuz dokuz yaş arasındaki yirmi bir yetişkine yapılan Rorschach testleri genç ve evli Tepoztlánlı kadınların kendilerine anlayış gösterilmesini ve kayırılmayı beklemeden

yaşamdaki rollerini kabul ettiğini ve boyun eğdiğini göstermektedir. Kontrol altında, verimli bir birey olan genç ve evli kadın, günlük yaşamın ihtiyaçlarını karşılamayı ergenlik çağındaki bir genç kızdan daha az gerilim yaşayarak becerir. Ancak canlılık veya sıcaklık açısından pek az belirti gösterir, duygusal ihtiyaç içinde olduğunu göstermez, sevgi ve şefkat de sunmaz. Cinsellikten çok az memnun kaldığı, edilgen ve uysal, çekingen ve sakıngan olduğu, erkeğin egemenliğini kabul ettiği görülür.

Test kayıtlarına bakıldığında ise genç yetişkin erkeklerin edindikleri evin reisi rolüne güvendikleri, karar verme becerisine sahip oldukları, otorite kurabildikleri görülmektedir. Ergenlik çağındaki delikanlıların cinsellikle ilgili duydukları endişenin bu yaşa dek taşındığına ilişkin kanıtlar da bulunmaktadır, belki de yetişkin erkekler sadece cinsel rollerini iyi taşıdıklarına inandıklarında yaşamdaki işlevlerini yerine getirebilmektedirler. Gündüsel davranma, depresyon ve devamlı bedenle meşgul olunduğu da açıkça görülmektedir ancak bunlar kontrol edilebilir niteliktedir.

Yaşlılık ve Ölüm

Geleneksel anlamda yaşlılık bir Tepoztlánlının en fazla saygı duyulduğu ve düşünüldüğü dönemdir, ortak görüş ise her geçen gün yaşlılara daha az saygı gösterildiği yönündedir. Çocuklar büyükanne ve babalarına samimi bir şekilde *tu* diye sesleniyor, yaşlıların elini öpmek gibi saygı gösterme alışkanlığı artık ortadan kalkmaya başlamış. Yaşlı erkekler artık politikada yer almıyor, genellikle liderlik görevleri üstlenmiyorlar. Kültür hızla değiştiğinden *ancianos*lar da zamanla birlikte kendilerinin de adım adım geride kaldıklarını görüyorlar. Fikirleri daha genç neslin düşünceleriyle çelişiyor, yaşlıların çoğu çok az İspanyolca konuşabiliyor. Nispeten saygı görü-

yorlar, yine de dede-nine ile torunlar arasındaki ilişki genel olarak şefkat dolu bir ilişki oluyor.

Tepoztlánlıların çekindikleri yaşlanmak değil, başkalarına bağımlı olmak ya da kendine bakmayı artık beceremeyecek durumda yaşamaktır. Yaşlıların çoğu artık ayakta duramayacak hale gelinceye dek çalışır. Yaşlıların durumu aileden aileye de değişiklik gösteriyor. Özellikle de kira yoluyla eve gelir getiren cinsten mülk sahibi olmak yaşlılık için en güvenli sigorta olarak görülür, bu nedenle anne-babalar ölmeden önce mallarını çocukları arasında bölüştürmez. Ancak köydeki insanların çoğu yoksul, sadece evleri ve evin arsasına sahipler, birkaç meyve ağacı ve bir de domuzları bulunuyor; kendilerine bakmaları ancak çalışmalarıyla mümkün olabiliyor. Yaşlı kadınların çoğu, özellikle de dul kadınlar dışarıya çamaşır yıkama, ütü işi yapıyor, domuz ve tavuk yetiştiriyor, tortilla, meyve üretip satıyor ya da ebe, *curanderat* olarak çalışıp para kazanıyorlar. Artık çiftçilik yapamayacak kadar yaşlı erkekler içinse fazla emek harcamayacakları birkaç iş de bulunuyor. El becerisi ya da başka gelir kaynağı olmaması bu yaşlı erkekler için bir eksiklik oluşturuyor.

Yaşları kırk yedi ile yetmiş dört arasında değişen yirmi bir kadın ve erkeğe yapılan Rorschach testleri genç yetişkinlerden elde edilen sonuçlarla tamamen zıt sonuçları sergiliyor. Gençken edindikleri kontrol ve disiplin yaşlandıkça kadınların güç kazanmalarını sağlıyor. Gündüz düşlerine dalmayan, cinsel dürtüler ve duygusal gereksinimlerle rahatsız edilmeyen yaşlı kadınlar ev işlerini devralıyor ve egemen üyeye dönüşüyorlar. Yine somut, gerçekçi bir bakışla hareket etseler de sertleşiyor, bilgiçlik taşıyor ve titizleşiyorlar. Ayrıca verim artıyor ve kararlı biri haline geliyorlar. İnsanlara yakınlık göstermiyorlar ya da onlarla dostane bir şekilde işbirliğine girmiyorlar. Kadınların tersine yaşlı erkekler muhafazakâr, gündelik yaşam

tavrından kurtulup daha kontrolsüz ve çok daha duygusal patlamalarla dolu biri oluyorlar. Düşünmeden hareket ediyor, güdüsel duygulu patlamalar yaşıyor, düşüncelere dalyorlar. Cinsel hareketliliğe biraz kafa yoruyorlar ve bu yaşlarda iktidarsızlık görölmeye başlıyor. İdare edemeyecekleri zorlu koşullar altında yaşıyormuş gibi davranıyor, aniden tepki gösterip, endişeli davranıyor, depresyona giriyor ve çaresizlik hissediyorlar. Görüldüğü gibi dünyalarının efendiliğini kaybediyor, bu gerçeikle karşılaştıklarında ise sarsılıp çelişkiler yaşamaya başlıyorlar.

Ölüm ise uygunsuz bir korku veya meşguliyete dönüşmüyor. Yaşlı insanlar ölümden rahatça bahsediyor, “ben öldüğümde” veya “toprağa girdiğimde” gibi tanımlar kullanıyorlar. Çocukluktan itibaren Tepoztlánlılar ölüm gerçeğinden kaçmadıkları için ölümün doğal olduğunu kabul ediyorlar. Biri öldüğünde ise insanlar acılarını göstermemeye çalışsalar da, ölenin yaşına ve konumuna göre de bu durum değişiklik gösteriyor. İntihara pek rastlanmıyor, şimdiye dek hiç kimse birini sevdiği için kendini öldürmemiş. Tepoztlánlı, kendisine yakın birinin ölümünün ardından kısa süre sonra ölürse, genellikle *sentimiento* yani acısından öldüğü söylenir. Yaşlı birinin veya bir çocuğun ölümü daha az duygusal rahatsızlık uyandırır.

Tepoztlán halkı ölümle ruhun bedenden ayrılıp cennete doğru yolculuğa çıktığını düşünür. Kötü biri olarak yaşamış kişilerin zor can verdiğine, ölümlerinin uzun sürdüğüne inanılır. Ayrıca çocukların “anne-babaları veya manevi anne-babaları takdis etmeden ölemeyecekleri” ve bir anne veya babanın “çocukları çok ağlıyorsa ölemeyeceği” söylenir. Böyle durumlarda çocuklar ölümü hızlandırmak için dışarıya çıkarılır. Ölüm anı geldiğinde ruh bedenden ayrılır, ruh ölen kişiye benzer beyaz, dumanvari bir şekle sahiptir, yere değmeden yürür, evden ayrıldıktan sonra da artık görülmez.

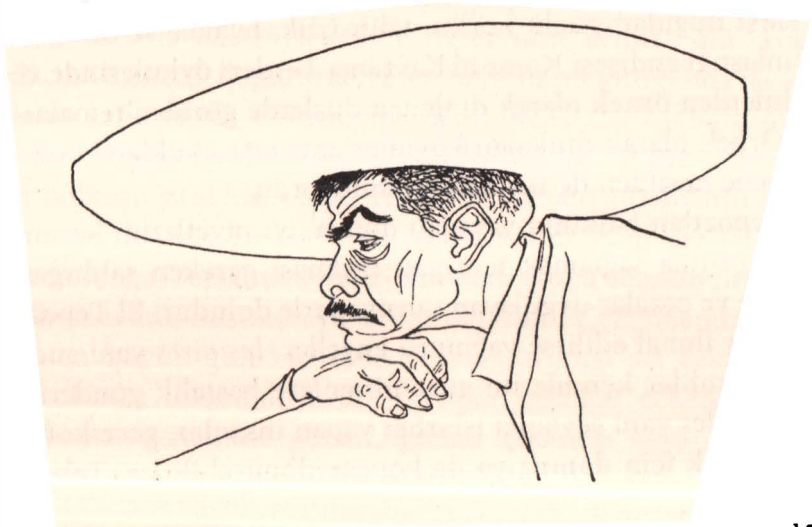
Ölüm döşeginde olan kişi yatağından kaldırılır ve yerdeki *petatenin* üzerine yatırılır. Öldüğünde temiz giysiler giydirilir, çarşafı üstü örtülür ve masanın üzerine konur. Üzerinde yattığı *petatenin* üstüne gazete serilir, gazetenin üstüne de kum ve kireçten bir haç yapılır. Haçın yanına çiçekler, dokuz gün boyunca gece gündüz yanan bir mum da *petatenin* başucuna konur. Ölen kişi kadınsa *rebozosu*, erkekse *sombrerosu* yani şapkası ve *huaracheleri* mumun yanına bırakılır. Ölen kişinin bütün giysileri yıkanıp ütülenir ve *petatenin* üstüne yerleştirilir. Ölen kişinin geride kalan ailesi günde iki kez olmak üzere dokuz gün boyunca eve gelip dua etmesi için bir *rezandero* tutarlar. Evin kadınları sessiz olmalı ve dizleri üstüne çöküp dua etmelidir. Gece gündüz herkes ayaktadır, gece nöbet tutanlara kahve, alkol, ekmek ve sigara ikram edilir. Yakın akrabalar harcamalara da yardım eder. Manevi çocukları öldüğünde çoğu manevi anne-baba tabut, cenaze giysileri almak ve müzik ayarlamak gibi görevler yerine getirir.

Ertesi gün birkaç erkek mezarlığa gidip mezarı kazar. Ölen kişi bir tabut içinde, yas tutanlarla birlikte mezarlığa götürülür. Ölen kişi meşhur biriye ya da *Acción Católica* üyesi ise, cenaze alayı mezar yerinden önce takdis için kiliseye uğrayabilir. Özel bir ücret karşılığı kilise çanları da çalınır. Dokuzuncu günün yani *novenanın* gecesi, söz konusu kişinin öldüğü gece düzenlenen kireç ve kumdan haçın kaldırıldığı bir törene benzer bir başka tören daha düzenlenir. Bu kez, ölen kişiye yılın her ayı için yemek sunmak amacıyla tamale yemekleri, *mole verde*, portakal, çikolata ve ekmekten oluşan adaklar sunağın üzerine yerleştirilir ve on iki saat bekletilir.

Haçın kaldırılma töreni için akraba olmayan bir kız, bir de erkek çocuğu *padrino* olarak seçilir. Çiçekler taşıyarak *rezandero* eşliğinde yürüyen iki çocuk kireç ve kumdan yapılan haçın bulunduğu *petateye* yönelir. Önce dualar okunur, daha

sonra da kireç ve kumu bir tepsinin içine süpürmeleri için çocuklara yeni süpürgeler verilir, bu tepsi sonra mezara götürülür. Ölen kişinin giysileri de kaldırılır. Her bir parça giysi kalktığında *padrinolar* bir dua okur. Tören ölen kişinin onuruna ilahiler okunarak sona erer. Ölümünden bir yıl sonra bir başka gece nöbeti daha tutulur, özel bir kutsal ekmek ve şarap ayini düzenlenir, mezar yeniden ziyaret edilir.

Çocukların cenazesi biraz farklıdır. Çocuğun ruhu doğrudan cennete gideceğinden, neşeli bir olay olarak kabul edilen cenazede neşeli müzikler çalınır. Ölen çocuk erkekse San Jose gibi, kızsıa Guadalupe Bakiresi gibi giydirilir. Çocuğun başına kâğıt çiçeklerden yapılmış bir taç yerleştirilir, yüzü peçe ile örtülür, ayaklarına yaldızlı kâğıtlarla süslenmiş çorap ve ayakkabılar giydirilir. Naaş yatırıldığında elleri ve ayakları kurdelelerle bağlanır, mezarda ise kurdeleler çözülür. Küçük boyalı bir sukabağı naaşın yanına yerleştirilir ve cennete doğru yapacağı yolculuğu sırasında ruhun gerekli suyu sağlayacağına inanılır. Tabutu, ölen çocuğun yaşındaki çocuklar taşır, evden çıkıldığında mahalle kilisesinin çanları çalmaya başlar.

Değer ve İnançlar Sistemi

Tepoztlán halkının geleneksel yaşam görüşü fiziksel çevreleri, teknoloji ve ekonomilerinin sınırlılığıyla, çalkantılı tarihi, üç yüzyıllık bir sömürge oluşları, yoksulluğu, yüksek ölüm oranına sahip oluşu, son olarak da kentsel etkileşimlerin neden olduğu sosyal değişimlerin rastlantısal doğasıyla şekillenmektedir. Tepoztlánlılar için dünya ve doğa, devamlı bir bela, tehlike ve tehdit oluşturmaktadır. Doğal güçlere karşı duyulan güçlü korku, talihsizlik, felaket ve ölümün yakınlaştığı endişesi Konusal Kavrama Testleri öykülerinde ve köylülerden örnek olarak dinlenen düşlerde görülen temalardır. Örnek olarak dinlenen köylüler arasında okuldan etkilenen genç nesilden de insanlar bulunuyordu.

Tepoztlán halkının yaşadığı dünya, iyi niyetlerini kazanmak, koruma sağlamak için yatıştırılması gereken saldırgan güçlerle ve cezalar uygulayan şahsiyetlerle doludur. El Tepozteco eğer ihmal edilirse yağmuru engeller, *los aires* yani suda yaşayan ruhlar kendilerini gücendirenlere hastalık gönderirler, *naguales* yani şeytanla işbirliği yapan insanlar, gece kötülük yapmak için domuz ya da köpeğe dönüşebilirler. Tehdit

dolu Katolik figürler de vardır. Tanrı sevmekten çok cezalandırır, çoğu talihsizlik Tanrı'ya atfedilir. Tanrı'nın iyi şans getirdiği nadiren görülür.

Azizler Tanrı ile insanoglu arasındaki arabuluculardır, Tepoztlánlılar da kendilerini onlara iyilik yapmaya adar. Daha fazla cezalandırma gücüne sahip azizler, -örneğin San Pedro mahallesinin azizi Aziz Peter- en çok gayretle ve şevkle tapınılan azizlerdir. Aziz Peter bayram gününe yeterli sayıda dansçı katılmazsa, katılmayanlara hastalık ve kötü şans getirir. Çocukları korkutarak kendisi için dans etmeleri konusunda arslanı kullandığı da söylenir, arslan simgesi azizin hep yanındadır. Arslanı ayrıca San Pedro mahallesindeki *mayordomon*un hizmetini beğenmeyen bir köylüyü korkutmak için de gönderebilir.

Tepoztlán halkının çoğu Tanrı'nın verdiği ceza ile *el pingo* yani şeytanın işini açıkça ayırt edemez. Şeytanın güçleri nispeten azdır, yine de Aziz Mikael veya Aziz Cebraile okunacak bir dua ile etkisi hafifletilebilir. (Şeytanı kızdırmamak için, aynı zamanda şeytan için de küçük bir mum yakılır). Tepoztlánlıların Katolik cennet ve cehennem hakkında net bir anlayışa sahip oldukları da söylenemez. Aztek dini, cenneti ölü savaşçıların ve çocuk doğururken ölen kadınların gittiği hoş bir yer olarak tanımlardı. Cehenneme denk düşen ise ruhların dünyadaki yaşantılarının aynısını sürdürdükleri ölümler diyarının bir bölümü yani *Mictlandı*. Yaşarken işlenen günahların kefaretinin ödendiği bir yer olan cehennem diye bir yer bilinmiyordu, çoğu Tepoztlánlı hâlâ ölümden sonra cezalandırma ile ilgili tam bir düşünceye sahip değildir. Cehennemin daha çok en büyük günahkârların cezalandırıldığı acı çekilen bir yer olduğu düşünülüyordu. Sıradan insanlar cehennemden korkmaz, genellikle günah, günah çıkarma veya ölümden sonraki yaşamla ilgili kavrayışları yoktur.

Tepoztlán halkının engin derecede pratik doğası ise dinî fanteziler, mistisizm ya da metafizik üzerine kafa yormayı olanaksız hale getirmektedir. Dinin günlük yaşamın sorunlarına somut çözümler getirmesini beklerler. Yapılan veya yapılmayan işler için cezalandırılmayı, korunma gereksinimini anlarlar. Belirli bir varlığın hoşuna gidecek şeyi vererek ya da fiili yerine getirerek, kendilerinden bekleneni yaparak üstün güçlere boyun eğderler, mum yakarlar, bozuk para veya çiçekler sunarlar, tütsü yakar, özel bir dua okur ya da dans ederler. Sunulan adakların sunulduğu kişiyi, sunan kişiye iyilik yapmak veya o kişiyi korumakla sorumlu kılacağını düşünürler.

Tepoztlánlılar geleneksel Katolik inancına ait sembollere ek bir koruma sağlayacak sihirli güçler eklemiştir. Paskalya perhizinden önceki çarşamba günü kutlanan Kül Çarşambası kutlamalarındaki kül alınır, resmî Katolik inancında kefareti ve acıyı simgeleyen haçın kendilerini büyücülük ve düşmanlara karşı koruyacağına inanırlar. Eski kutsal simgeler yakılıp daha etkili küllere dönüştürülür. Paskalya'dan önceki pazar günü kutlanan Palmiye Pazarı kutsal gün kutlamalarında kutsanan palmiye yaprakları yıldırımdan korunmak için, külleri de baş ağrılarını iyileştirmede kullanılır. Paskalya dönemindeki pazar gününden önceki cumartesi günü köylüler bitkilerini daha fazla ürün vermesi için budar, anneler kızlarının saçını daha fazla uzaması için keserler, çocukların da uzun boylu olmaları için bacaklarına vurulur. 28 Eylül günü şeytanları ve kötü rüzgârları defetmesi için sıkıştırılmış *pericóndan* yapılan haçlar kapılara ve *milpalara* asılır.

Tepoztlánlıların insanları da potansiyel anlamda genel olarak saldırgan ve tehlikeli olarak görürler, tipik tepkileri ise savunmadır. Tehditkâr bir dünyada çoğunlukla da biyolojik ailenin ekonomik bağımsızlığında olmak üzere, önce güvenlik aranır. Bir insanın karısına ve çocuğuna yiyecek, giyecek ve

barınacak bir yer sağlayabilmesi yokluk ve saldırılara karşı tek gerçek güvencedir. Toprakların ve hayvanların, yani malın çoğalabilmesi için Tepoztlán'daki en büyük ve en uzun süreli değerler çalışmak, çalışkanlık ve tasarruf etmektir. Bir adam kendisini işine adanmış sürece ne kadar az kazanırsa kazansın kendini güvende hisseder, vicdanı rahatlar. Maddi kazancın kişisel açıdan önemli bir amaç olduğu açıkça kabul edilmez ve başkalarında da beğenilen bir özellik değildir. Kendi gücüne olan inancı ve Tanrı'nın yardımıyla Tepoztlánlı, bireyci, kendini geri çeken, kendine güvenen bir yaşam sürer, ekonomik yardımda bulunmaya ya da almaya, ödünç almaya veya vermeye istekli değildir. Kolektif çalışma geleneğine rağmen kamu ve özel işyerlerinde başkalarıyla işbirliği yapmaya karşı genel bir isteksizlik vardır.

Tepoztlán halkının bireyciliği ve bağımsızlığı öfkeli, yine de yakın ailesine karşı sadıktır ve onlarla işbirliği içindedir. Ailelerin halkın kullanımına açık olan tarlalara bağımlı oluşu, bu toprakların arada sırada savunulması ve kamu malını korumak için arada sırada grup olarak bir araya gelme gereksinimi de Tepoztlánlıların bireyci tavrını değiştirmektedir. Öte yandan söz konusu bireycilik, Amerika'daki kadar rekabetçi değildir. Köyde yaşayan birey kişisel becerilerini geliştirerek veya kendi itibarını yükselterek değil de, daha çok uyumlu olmaya ve ailesinin gereksinimlerine cevap vererek güvenli bir konuma sahip olmaya ve kabul görmeye çalışır. Kapsamlı, içe dönük, ailelerin yan yana fakat kişisel gizlilik içinde, aile bireylerinin birbirleri üzerinde üstünlük sağlamadan yaşamasına fırsat tanıyan bir bireyciliktir bu. İşte bu özellik köye, ayrı bir karakter vermektedir.

Tepoztlánlılar ayrıca oldukça güvenli buldukları saygı ilişkisinin genişletilmesi yoluyla da güvenliğini arar. Bu tür ilişkide tarafların ikisi de dostça, saygı dolu bir tavır takı-

narak ve resmî zorunlulukların yerine getirilmesiyle garanti altına alınır. Saygıyla ilgili statü daha yüksek sosyal, ekonomik ya da siyasi konumdan, ileri yaşta olmaktan, eğitimden, dünür veya *compadre* gibi iki birey veya aile arasındaki resmî ilişkiden kaynaklanabilir. Köyün dışında eğitim almış gençler arasında kentte kullanılan *tu* ve *Usted* yaygınlaşmaktadır, *tu* sadece akrabalar ve yakın arkadaşlar, *Usted* ise diğerleri için kullanılır. Sonuç olarak daha az *tu* daha fazla sayıda *Usted* kullanılmaktadır.

Tepoztlánlılar dışa dönük ve ifadeye yönelik olmadıklarından tanınması zor insanlardır. Kişiler arasındaki ilişkiler çoğunlukla kişiye göre değişir, dikkatle sakınılır. Az konuşan, kendi işine bakan, kendisiyle diğer insanlar arasında biraz mesafe bırakan kişinin sağduyulu ve akıllı olduğu düşünülür. İnsanlar özellikle sokaktayken içe dönük ve sessizdir. Evden gelen gürültüler kısa süre içinde aileye kötü bir şöhreti de beraberinde getirecektir. Kadınlar ve genç kızların yürürken bakışlarını alçakgönüllü bir şekilde yere yöneltmeleri gerekir, rahatça gülümseyenlerin flört etmeye meraklı veya küstah kişiler olduğu düşünülür. Başkalarının bebeklerine çok gülmek de nazara yorulur. Çocukların çoğu okula gidinceye dek yabancılarla veya misafirlere gülümsemeyi öğrenmez. Özellikle Tepoztlánlı bir erkeğin samimiyet, şefkat ve en derin duygularını ifade etme becerisi sınırlıdır ve göstermeci değildir. Köyden biri kendini ve diğer köylüleri “*Somos muy secos*” yani “Çok kuruyuz,” diyerek tanımlamıştır.

Yaratıcılık ve sanatsal ifade de sıkışma noktasına gelmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi uygulama olarak el sanatları, çömlekçilik, ağaç oymacılığı, örme veya sepet yapımı gibi uğraşlar yoktur. Müzik ve dans gelişmiş değildir. Dinî boyutlu sanatsal ifade ise bayramlarda kilisenin süslenmesi, bir de yılda bir düzenlenen birkaç dinî dans için hazırlanan kıya-

fetler ve maskelerle sınırlıdır. Kilden yapılan alçtler ve ev eş-yaları çoğunlukla süslenmez. Köy kadınlarının giysileri alış-lageldiği üzere sönüktür ancak artık genç kızlar daha canlı renklerde giysiler giymeye başlamıştır. Özellikle giysilerde parlak renkler kullanmak, Tepoztlánlı mülk düşüncesiyle bağdaşmaz, eskiden gökkuşağını cezbedeceğinden korkuldu-ğu için tehlikeli olduğu bile düşünülürdü. Tepoztlán'daki renk, bahçelerdeki harika çiçeklerde görülür.

Baskının izleri Tepoztlánlıların tavırlarında ve diğer in-sanlarla fiziksel temastan kaçınmalarında görülebilir. Belki de önemli tek istisna, emzirme dönemindeki anne-bebek ilişki-sinde yaşanır, çocuk beş yaşına geldikten sonra daha az şef-katli fiziksel temas deneyimine sahip olur. Çocuklar dışında öpüşmek, gördüğümüz gibi flört edilirken bile alışılmış bir davranış değildir. Tepoztlánlılar İspanyollardan papazın, an-ne-babanın, büyükanne-büyükbabanın ve manevi anne-baba-nın elini öpmeyi öğrenmişler fakat bu alışkanlık artık kaybo-luyor. El sıkışmak ve Meksikalıların bilinen çifte kucaklaşma-ları Tepoztlán'da yaygın bir davranış değildir. Tepoztlánlılar içtikleri zaman kendilerini tutmaktan vazgeçerler, erkekler arkadaşlarıyla kol kola girip yürümeye başlar, bahsettiğimiz gibi sarhoş erkekler bazen çocuklarına ve karılarına sarılıp öpmeye de çalışırlar.

Normalde bir Tepoztlánlı bir başkası için duyduğu sevgi-yi karşılıklı zorunlulukları yerine getirerek göstermeye çalışır; baba, karısı ve çocuklarına duyduğu sevgiyi göstermek için yaşamsal ihtiyaçlarını karşılar, çocuklar sevgisini itaat ederek, saygı göstererek, çalışkanlıkla gösterir, *compadre*ler ve büyü-yen ailenin diğer üyeleri dostlukları ve iyi niyetlerini resmî görevlerini yerine getirerek gösterirler. Bu zorunluluklar yeri-ne getirildiğinde Tepoztlánlılar birbirleriyle iyi ilişkileri bu-lundugunu düşünür ve daha az şey isterler. Gençler ise artık

resmî karşılıklı olma durumundan memnun değiller, kişisel ilgi duydukları arkadaşlar arıyorlar. Daha genç yaştaki anne-babalar ise çocuklarına duydukları şefkati hediyeler vererek, çocukların arzularına daha fazla düşkünlük ve ilgi göstererek ifade ediyorlar.

Tepoztlánlıların cinselliğe değerler yüklemeleri Püriten oldukları ya da suçlulukla hareket etmelerinden değil, güvenlik ve kendini korumak gibi pratik nedenlerden kaynaklanıyor. Kendilerini çalışmak için korumaları gerektiğine inanıyorlar. Birine çok güçlü bağlarla bağlanmaktan, istenmeyen hamileliklerden, kıskançlıktan ve büyücülükten korkuyorlar. Çocukluktan itibaren cinsellik konusunda heves ve cesaretleri kırılıyor, evde cinsellikten bahsetmek bir tabuya dönüşüyor, çocukların cinselliği, mastürbasyonu ve cinsel oyunlar oynamaları kesinlikle yasaklanmış. Kadınların çocukken aldıkları eğitim ile gösterdikleri kabul edilir yetişkin davranışı arasında çok az tutarsızlık yaşanıyor. Genç kızlar sekse, evliliğe ve çocuk doğurmaya karşı olumsuz, fazla iffetli tavırlar öğrenerek büyüyorlar, evlilikten önce de, sonra da cinsel açıdan kendilerini tutmaları gerektiği söyleniyor. Erkekler içinse cinsellikle bağlantılı olarak bir devamsızlık söz konusu. Tüm çocukluk boyunca cinsellik tamamen yasaklansa da, delikanlıların kendi yaş gruplarındaki arkadaşları cinsel açıdan aktif olmaları yönünde baskı uygularlar, erkekliklerini evlilikten önce ve sonra gerçekleştirdikleri cinsel fetihlerle ispatlarlar. Uygulamaya bakıldığında ise cinselliğe karşı alınan tavır ve delikanlıların yavaş bir gelişim dönemi yaşamaları cinsel hareketlilik konusunda bir endişe havasının doğmasına yol açar, genç erkekler genellikle kur yaparken çekingen davranır. Bununla beraber genel yaklaşım ise cinsel hareketliliğinin erkekliklerinin bir ifadesi olduğudur, bu, kadınlarda kusur olarak görülür.

Tepoztlán halkı resmiyet ve araçların bireyler arasındaki ilişkileri kolaylaştıracağına inanan, dolaylı davranan insanlardır. Doğrudan gösterilen saldırgan davranışlar istenmez, bireyler arası rekabet de nadiren görülür. Özellikle kendisini geliştirmeye çalışan, kaba itaatkârlıktan bu veya şu nedenle sapan bireyler için aslında görünen pürüzsüz yüzeyin altında sıkıntılı bir baskı yatmaktadır. Bastırılmış düşmanlık duyguları, dolaylı olarak kötü niyetli dedikodular, hırsızlık, başkalarının malına gizlice zarar vermek, kıskançlık, başkaldırmak ve büyücülük olarak kendini gösterir. *Indirecta* yani dolaylı eleştirisi sık rastlanan bir tür saldırganlık olarak kabul ediliyor. Beklenmedik saldırı ve cinayet biçimli şiddet hareketleri de arada sırada görülüyor. Zenginlik, güç veya otorite sahibi olan erkekler genellikle kendilerini korumak için silah taşır ve geceleri dışarı çıkmamayı tercih ederler. Dolaylı saldırganlığın en az görülen biçimi olsa da en çok korkulan şekli büyücülük tür.

Saldırganlığın açıkça ifade edilmemesini onaylayan tavırlar bazen *muina* veya öfke olarak bilinen, saldırganlığın açıkça insanın kendi içine yöneldiği ilginç bir hastalığa yol açabilmektedir. *Muina* hastalığının belirtileri arasında iştahını yitirmek, vücutta besinlerin tutulmaması, kilo kaybı yer alır ve genellikle ölümle sonuçlanır. *Muina* oldukça sık rastlanan bir durum, her iki cinsten insanlarda da görülebilir, genellikle yetişkinlerde görülse de çocuklar da bu hastalığa yakalanıyor. Hakaret, aşağılama, kötü şans veya öfke doğuran herhangi bir sinir bozucu durumdan kaynaklanabiliyor.

Tepoztlán'da herkesin, en yüksek rütbeli kamu yetkilisinden, köydeki papazlara, hatta yakın akrabalara kadar herkesin sahip olduğu temel güdü şüphedir. Gücü olan kişinin bunu kendi yararına kullanacağı kesindir. Dürüst bir hükümet veya lider olanaksızdır, fedakârlık anlaşılan bir kavram değildir.

Eğer köyde dürüst ve açıkkalpli insanlar varsa ya saf ya da en büyük dolandırıcı oldukları düşünülür, bu kişi o kadar güçlü ya da utanmazdır ki hareketlerini veya düşüncelerini saklama gereği duymaz. Arkadaşlık az görülür. Büyüyen aile dışında arkadaş sahibi olmak Tepoztlánlı için ideal değildir, zaten “en iyi dost” edinmek gibi eski bir gelenek de bulunmamaktadır. Yetişkin, arkadaşı sorun çıkaran, zaman kaybettiren kişi olarak görülür. Alışlageldiği üzere kadınlar ve genç kızların hiç arkadaş edinmemeleri gerekir. Erkekler birçok kişiye dostça davranabilir ancak bu ilişkiler yani iş ilişkisinde bulunmak, borç almak veya birlikte içmek gibi belirli, sınırlı bir amaca dayanır.

Geleceğe dair nispeten daha az endişe yaşanır, “kara günler için kenara birşeyler koyulmaz”. Eğitimi güvenlik için önemli bir kaynak olarak gören sadece küçük bir azınlık kızı veya oğlunun yüksek eğitim alabilmesi için para biriktirir. Sadece bu ailelerde gelecekte ödüllendirebilmek için bugünkü varlığını reddetme gibi bilinen kentsel orta sınıf örüntüsü görülmektedir. Geri kalan köylüler ise genel bir tasarruf hali içindeler ancak paraları olduğunda harcıyorlar, paraları kalmadığında kemerleri sıkıyorlar. Evlenmeyi planlayan gençler gelecekteki gereksinimlerini düşünerek para biriktirmiyorlar ama kısa sürede evleniyorlar. Daha önce söylediğimiz gibi, delikanlının anne-babası düğün için gerekli parayı bulmak için hayvanlarını satar veya borç alır, bazen de delikanlı parayı biriktirmek için iki, üç ay gidip gurbette çalışır.

Çoğu Tepoztlánlının kendini geliştirmek adına güçlü bir itkidenden veya tutkudan yoksun olduğu anlaşılıyor. Yeterli yiyeceğe, hasattan hasata yeterli giyeceğe sahip olmaktan memnun görünüyorlar. Gençler de yaşam biçimini genel anlamda kabullenmişe benziyorlar. Genç erkekler babaları gibi çiftçi olmak istiyor, genç kızların çoğu da evde çalışmaya, büyükle-

rine hizmet etmeye devam ediyor. Bekledikleri ödülleri ise olanaksız ödüller değil, arada sırada yeni giysiler, ayakkabılar almak, sevgili edinmek, bayram kutlamalarına katılabilmek için izin almak, biraz da anne-babanın yardımıyla kesinlikle evlenmek istiyorlar.

Sinir bozukluğu, endişe, suçluluk ve kendini suçlama gibi duyguların nispeten eksik oluşu kişisel sorumlulukları başkalarına veya kişisel olmayan güçlere yükleme eğilimini yaygınlaştırmaktadır, uyumsuzluğun da sihirli ve diğer doğaüstü güçlerle açıklandığı görülmektedir. Bu güçler kendisini kontrol ettiğinden birey yaptıklarını engelleyemez. Kadercilik, şanssızlık karşısında stoacılık, edilgenlik, olayları olduğu gibi kabullenmek ve en kötü olasılığın gerçekleşmesini beklemek gibi özellikler bireyi kendi kaderini denetleme yükünden kurtarmaya yarar. Köydekilerin kanunla korunabileceği çirkin bir adaletsizlik karşısında bile kendini savundukları ya çok az görülür ya da hiç gerçekleşmez.

Daha önce bahsettiğimiz gibi çocuğun eğitimi pek çok yetişkin davranışını ve değer yargısını yansıtmaktadır. Çocuk yetiştirmenin temel ilkelerinden biri denetlenmesi kolay çocuklar yetiştirmektir. Bebeklerin uyarılmadan çok öncelikle kısıtlanması ve korunmasına çok fazla dikkat edilir. Çocukluktan başlayarak genç yetişkinlik çağına dek hareketlilik, saldırganlık, kendini tatmin, merak ve bağımsızlık yaklaşımlarından vazgeçirilir. Anne-babalarının evinde yaşadıkları süreç, özellikle erkekse küçük çocuklara bazı yönlerden çok düşkünlük gösterilir, bir derece de olsa egolarının gelişmesine izin verilir, çocuk anne-babasına bağımlıdır, onların otoritesi altındadır, bu durum evliliğe kadar devam edebilir.

Çocuk büyük oranda aldığı eğitim sayesinde köydeki yetişkinlerin yaşamına uygun bir şekilde hazırlanır, yine de kuram ile uygulama arasında çelişki ve tutarsızlıkların yer aldığı

birkaç husus bulunmaktadır. Belki de çelişki temel olarak kadın ve erkeklerin rolleri ile cinsiyetler arasındaki ilişkilerde yer almaktadır. Genele bakıldığında erkeklerin kadınlardan daha fazla baskı altında oldukları, çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminde daha fazla kopukluk, idealleri ile gerçek sosyal rolleri arasında daha büyük çaplı aykırılıklar yaşadıkları görülür. Erkek çocukları kızlara tercih edilse de, erken yaşta eğitim almaya başlamaları ataerkil bir toplumdaki idealler için zorunluluk arz eden bağımsızlık duygusu veya gerçekten hâkim olma becerisini geliştirmelerine yardımcı olmaz. Evli erkeklerin otorite kurabilmek için sık sık korkutmaya yöneldiklerini görmüştük. Erkek yaşlandıkça ve cinsel güçleri, çalışabilme becerileri azaldıkça, hâkim konumlarını korumakta zorlanır, toplum içindeki yaşlı erkekler sosyal anlamda pek itibar görmezler ve pek fazla güce sahip değillerdir. Erkekler ile kadınların yaşam döngülerinin birbirinin zıttı bir yol izlemesi ise ilginçtir. Yaşamının başındayken erkek, kadınlara göre daha iyi bir konuma sahiptir ancak yaşlandıkça hayat koşulları yüzünden çöker. Kadınlar ise daha az özgürlük, arzu ve sorumluluğa sahip olarak yaşamlarına başlar, evlilik sonrası olgunlaştıkça yavaş yavaş özgürlüklerini kazanır ve ev içinde egemen konuma gelirler.

Tepoztlán toplumundaki kuram ve uygulama arasındaki zıtlıklardan biri de erkekler ile kadınların farklı sosyalleşme düzeylerine sahip olmalarıdır. Erkekler daha özgürdür ve daha yüksek bir sosyal statüye sahiptirler, ancak daha iyi sosyalleşenlerin kadınlar olduğu görülmektedir. Daha üst düzeyde gerçekleşen bu sosyalleşme erken yaşta başlar. Genç kızlar kardeşlerine annelerinin dikkatli gözleri altında bakarlarken, erkek kardeşleri genellikle tek başlarına tarlalarda, hayvanlara bakmaktadır. Kadınlar nadiren yalnız kalır. Evde etrafları aile üyeleri ile sarılıdır, komşularla ve akrabalarla sohbet et-

meye de fırsat bulurlar. Her gün köy meydanını ziyaret ettiklerinden dedikoduları ve haberleri öğrenirler. Kiliseye daha sık giderler, bayram yemeklerini diğer kadınların yardımıyla pişirirler. Erkekler ise günlerinin büyük bir kısmını tarlalarda yalnız başlarına çalışarak geçirir. İmece çalışmak gibi ortak işlerde çalışma arada sırada gerçekleşir, bu durumlarda bile işin ardından içki içilir. Aslında erkeklerin alkol ilavesiyle destek almadıkları sürece, grup içinde rahat olamadıkları görülmektedir.

Saygı duyulan yerli bir şifacı

Sekizinci Bölüm

Değişen Köy

Bu bölümde yer alan Tepoztlán köyü tanımlamaları ağırlıklı olarak 1943 yılında köyde yaptığım çalışmaya dayanmaktadır. O zamandan beri, hem köyde hem de bütün olarak Meksika'da pek çok değişim yaşandı. Burada ulusal düzeyde yaşanan bazı temel değişimleri sıralayacağım, daha sonra da 1956 yılında köyle ilgili çalışmamda, köyün eski haliyle arasındaki değişimleri ortaya koyacağım. Böylece okuyucu Tepoztlán'ın ülkenin yaşadığı eğilimlere ne ölçüde katkıda bulunduğunu görebilecektir.

Ulus

Meksika 1940 yılından bugüne dek büyük değişimler yaşamıştır. Nüfusu on milyon iken artış göstermiş ve 1956 yılında otuz milyona ulaşmıştır. Yaşanan bu artışı, kentleşmenin taşıp kabarması, milyonlarca köylü ve çiftçinin kentlere göç etmesi izlemiştir. Mexico'daki nüfus da olağanüstü bir durum sergilemiş, 1940 yılında bir buçuk milyonken 1956 yılında dört milyona ulaşmıştır. Ekonomi büyümüş, ülke üretimin bilincine tam anlamıyla varmıştır. Yüzyılın başında Amerika'da

yaşanan büyümenin kalıntısı olarak bir hızlı büyüme ruhu yaratılmıştır. Meksikalıların çoğu ülkenin yepyeni bir formül bulduğuna, bu formülle ülkenin gelişmemiş ülkeler düzeyinden çıkarılacağına ve kısa süre içinde diğer ülkelere örnek olacağına inanmaktadır.

Tarım ve sanayide elde edilen başarılar rekor niteliklidir. Ülkedeki toprakların kurak olmasına rağmen tarımla ilgili elde edilen başarılar sanayide yaşananlardan daha da etkileyicidir. 1940 yılından beri bir buçuk milyon hektara yakın alan sulamaya açılmış, toplam işlenen toprak ise yüzde 70 oranında artmıştır, traktör sayısı ise 4.600'dan 55.000'e fırlamıştır.

Ulusal zenginliğin artışı, genel olarak nüfusun yaşam standardında da gelişmeler yaşanmasına yol açmıştır. Gittikçe daha fazla sayıda köylünün yerde yatmak yerine yatakta uymaya başladığı, *huarache* yerine ayakkabı giydiği, evde dikilen beyaz *calzone* yerine hazır dikilmiş, dükkânda satılan pantolonlardan giydiği, tortillanın yanı sıra ekmek yediği, mısırı elle öğütmek yerine değirmende öğüttüğü, *pulque* yani Meksika birası yerine bira içtiği, *curandero* yerine doktora gittiği, eşekle veya yürüyerek seyahat etmek yerine otobüse veya trene bindiği görülmektedir. Kentlerde ve kasabalarda kerpicin yerini çimento, kil çanak çömleğin yerini alüminyum, odun kömürünün yerini gazlı ocaklar, tortillaların yerini masa "ge-reçleri", *metatenin* yerini elektrikli karıştırıcı, fonografların yerini radyo ve televizyon, pamuğun yerini naylon, konyağın yerini de viski almış durumdadır.

1940 yılından bu yana görülen bir başka değişim eğilimi ise Amerikan kültürünün gittikçe artan etkisiyle oluşmuştur. Belli başlı televizyon programlarının sponsorluğunu yabancı kökenli şirketler üstlenmekte, dil olarak İspanyolca kullanılmakta ve reklamlar, ancak Meksikalı sanatçıların canlandırması nedeniyle Amerikan örneklerinden ayrılabilir. 173

Self servis uygulanması, malların çekici bir vitrinle sergilenmesi, standart ve garantili mallar satılması, sabit fiyatlar uygulanması gibi Amerikan perakende satış dükkânlarına ait uygulamalar son on yıldır Woolworths ve Sears-Roebuck gibi dükkânlar aracılığıyla daha da popüler hale gelmiştir. Mexico yakınlarındaki daha iyi durumdaki mahallelerde ve daha küçük kasabalarda, pek çok Amerikan markasının satıldığı paketli yiyecekleri ile self servis çalışan süpermarketler açılmaktadır. Amerikan malı giysiler ve ayakkabılar daha pahalı dükkânlarda satılmaktadır.

Fabrikalardaki ve bürolardaki istihdamın artışı öğlenleri hazır yemek yenmesine, evde gün ortası yenen yemeğin ve geleneksel siestanın da ortadan kalkmasına neden olmuştur. Meyve suyu, tahıl, jambon, yumurta ve kahveden oluşan Amerikan tarzı kahvaltı daha yaygın hale gelmiş, geleneksel fasulye, acı biber sosu ve tortillanın yerini almaya başlamıştır. Noel akşamı kızarmış hindi eti yeme alışkanlığı bazı kentli orta sınıf aileler tarafından benimsenmiştir. Aynı durum tekrarlanmış, Hz. İsa'nın doğum sahnesinin canlandırılması geleneği yerini Noel ağacına bırakmış, hediyeler Üç Kral Günü olan 6 Ocak yerine 25 Aralık'ta verilmeye başlanmıştır. İngilizcenin yayılmaya başlaması da dikkat çekici bir başka husustur. Okullardaki ikinci dil olan Fransızcanın yerini İngilizce almaya başlamıştır.

Artan üretim ve açıkça görülen refah durumuna rağmen, Meksika'nın yüzleşmesi gereken pek çok sorun bulunmaktadır. Milli gelir büyük oranda artmış olsa da eşitsiz bir şekilde dağılması zengin ile yoksulun gelirleri arasındaki farklılığın hiç olmadığı kadar büyümesine de yol açmıştır. Genel yaşam standardında biraz yükselme görülse de, 1956 yılında nüfusun yüzde 60'ından fazlası hâlâ dengesiz besleniyor, kötü evlerde yaşıyor ve kötü giyiniyor, yüzde 40'ı okuma yazma

bilmiyor, ülkedeki çocukların yüzde 46'sı da okula gitmiyordu. 1940'dan beri süregelen bir enflasyon yaşanmakta ve bu durum yoksulların gerçek gelirini azaltmaktadır, Mexico'da yaşayan işçilerin asgari geçim maliyetinin 1939'daki değerlerle kıyaslandığında beş katı arttığı görülmektedir. 1950 nüfus sayımına göre (1955 yılında yayımlanmıştır), geliri olan tüm Meksikalı ailelerin yüzde 89'u ayda 600 pezo yani 1956 yılı kurlarına göre 69 Amerikan dolarından az bir aylık gelire sahip bulunmaktadır.

Son yirmi yıldır tarımsal üretimde yaşanan büyük artış, ülkenin kuzeyi ve kuzey batısı olmak üzere sadece iki bölgede yoğunluk gösterir, bu bölgelerde büyük özel holdinglerin işlettiği, sulamaya dayanan ve makineleşmenin gelişmiş olduğu yeni tip bir ticari tarımcılık uygulanmaktadır. Tepoztlán'dakiler de dahil olmak üzere çiftçilerin büyük bir bölümü geleneksel eski yöntemleri kullanarak kendi küçük işletmelerinde geçimlerini sağlamak amacıyla çalışmaya devam etmektedir. Meksika'daki eski ile yeni tarımcılık arasındaki fark ise gittikçe daha keskinleşmekte, ekilen toprakların yüzde birden az bir bölümü ülkedeki 55.000 traktör yardımıyla işlenmekte, toprağın yaklaşık yüzde 20'lik bölümü ise İspanya-öncesi uygulanan yöntemle kesip yakılarak, saban ve öküz kullanılmadan işlenmektedir. Meksika'nın iki ana besin maddesi olan mısır ile fasulye üretimi son yirmi yıldır hızla artan nüfusa yetiştirebilmiş, ancak güvenlik marjı nispeten düşük seyretmiştir. Kıtlik yıllarında Meksika değerli dolar birikimini halkı beslemek amacıyla büyük miktarlarda mısır satın almak için harcamak zorunda kalmıştır.

Meksika ekonomisinin tüm halka iş olanağı sağlayamaması yüzünden 1942 ile 1955 yılları arasında yaklaşık bir buçuk milyon Meksikalı, Amerika'ya *bracero* yani geçici tarım işçisi olarak gitmiştir, ayrıca bu sayıya kaçak giriş yapanlar ve

yasadışı göçmenler de dahil değildir. Meksika ayrıca ekonomisini dengelemek için Amerika'dan gelen turist ticaretine gidecek daha bağımlı hale gelmektedir. 1957 yılında 700,000'den fazla Amerikalı turist Meksika'da 600 milyon dolardan fazla harcama yapmış, turizmi tek başına ülkenin en büyük sanayisi haline getirmiştir. Turizm ticaretinden elde edilen gelir neredeyse toplam Meksika federal bütçesine denktir.

1940 yılından bu yana pek az iyileşme gösteren yaşam standardı göstergelerinden biri de evlerdir. Hızla artan nüfus ve kentleşme sonucu büyük kentler kalabalıklaşmış, gecekondulaşma yaşanmış, kentler de kasabalar da gittikçe daha kötü hale gelmiştir. 1950 Meksika nüfus sayımında saptanan 5.2 milyon meskenden yüzde 60'ının tek odalı, yüzde 25'inin iki odalı, yüzde 70'inin kerpiç, ahşap, ot ve çubuktan veya molozdan, sadece yüzde 18'inin tuğla ve taştan yapılmış olduğu belirlenmiştir. Evlerin sadece yüzde 17'sinde şahsi su tesisatı bulunmaktadır.

Köy

Bahsettiğimiz bu ulusal eğilimlerin ışığında Tepoztlán nasıl bir değişim yaşamıştır? 1956 yılındaki köy, 1943 yılında eskiye göre pek farklı bir görüntüye sahip değildi. Köy meydanı ve köy pazarı hâlâ metruk ve işlemez haldeydi, merkeze yeni bina yapılmamıştı. *Posada del Tepozteco* yani Amerikalı bir ailenin işlettiği yeni turist dinlenme yerine doğru çıkan, dik yolu kesen iki beton sokak haricinde yeni cadde veya asfalt yol yapılmamıştı. Köyde daha çok otomobil ve otobüs trafiği vardı, kamyonlar artık yabancı koloniden gelenler için arılmış su ve tüpgaz gibi yeni mallar taşıyordu.

Köylüler en yakındaki çeşmeden evlerine su taşıyor, kadınlar hâlâ değirmenlerde mısır öğütemek için sıraya girmiş bekliyorlardı. Yaşlılar neredeyse aynı görünüyordu ancak

gençlerin giysileri artık daha çeşitli, renkli ve kentleşmişti. Daha fazla genç kadının saçları kısa kesilmiş ve perma yapılmıştı, bir tek genç kız da kot pantolon giymişti. Genç erkekler ise modern pantolonlar, gömlekler, ceketler giymişlerdi, daha çok çocuk ayakkabı, kazak ve hazır giysi giymişti. Küçük dükkanlarda çoğu merkezde yaşayan çalışan insanlara satılan konserve yiyecek ve hazır yiyecek sayısı artmıştı. Yaşlı kadınlar köy meydanında hazır tortillalar satıyordu. Henüz bir lokanta yoktu ancak daha fazla salon vardı. Evlerden radyoların yükselen sesi duyuluyordu, bazı evlerde gazlı veya Coleman tipi ocaklar, alüminyum kap kacak, gazyağı veya benzinle çalışan lambalar ve tortillalara şekil vermek için el presleri kullanıldığı görülebiliyordu. En azından bir evde çok mobilya vardı.

Ama köyde gözle görülmeyen pek çok başka değişim de yaşanmıştır. 1940 yılında 3.500 iken 1957'de yaklaşık 4.800'e ulaşan nüfus artışının bir sonucu olarak ev ve arsa sıkıntısı çekiliyor, Tepoztlánlılar yakındaki halka açık tarlalarda yeni evler yapılabilmesi için yerel hükümete dilekçe vermişler. Köyün dışına ve etraftaki *cerrolara* pek çok yeni ev yapılmış. Daha önceden ev kiralamak alışılmış bir şey değildi, Tepoztlánlılar bir evleri daha varsa bir başka köylünün evi kullanmasına ev boş kalmasın diye izin verirdi. Artık ev kiralamak da yaygın hale gelmiş.

Kırklı yılların sonlarına doğru Tepoztlán'da devamlı bir doktor vardı, 1952'den beri köyde daha önce çalışmış olan ve Cuernavaca'da yaşayan bir doktor haftada bir kez köye geleerek hastalarıyla ilgileniyor. Her iki doktorun da baktığı hasta sayısı giderek artıyor. 1950 yılında köyde yaşayan doktorun ayda ortalama 75 hastası vardı, 1956 yılında hasta sayısı ortalama 160'a ulaşmış. Tepoztlánlılar ise şimdi ilaçların maliyetinden ve reçeteler Cuernavaca'da hazırlandığından ilaçların

ellerine geç ulaştığından şikâyetçiler; bölgedeki yerel “eczacı” reçete hazırlayamıyor ve elinde pek az sayıda patentli ilaç var. Köyde çocuklar ile hamile kadınların bakımını üstlenen, iğne, aşı yapan, federal hükümete bağlı çalışan ücretsiz bir sağlık kliniği bulunuyor. Çoğu gebe kadınlardan oluşan yaklaşık on hasta her gün bu kliniğe geliyor. 1955 yılında yaklaşık iki bin aşı yapılmış.

Klinik ve doktor, ne olursa olsun *curanderoların* yerini alamamış. Tepoztlán halkı doktorların ancak bazı hastalıkları tedavi edebileceğini düşünüyor, hâlâ sık sık *los aires*, öfke, sıcağ veya soğuk yiyecekler, nazar ve büyücülük yüzünden yaşandığına inandıkları hastalıkları tedavi etmesi için *curanderolar* başvuruyorlar. Doğumların çoğunu yerel ebeler yaptırıyor. Doktor *los aires* yüzünden yaşandığı düşünülen bir hastalığı tedavi ettiğinde ise, *airesin* hastalığın asıl nedeni olmadığını düşünüyor. Örneğin *los aires* bazen küçük hayvan veya mikrop, aşılarda da “temizleyici” olarak adlandırılabilir da yani köylüler eski kavramlara yeni adlar vermiş olsalar da, hastalıkları daha önceki sihirle bağlantılı düşüncelerle açıklamaktan vazgeçmiş değiller.

Yoğun nüfusa sahip merkezi yüksek düzlüklerin bulunduğu bu bölgedeki çoğu köyde olduğu gibi Tepoztlán da yeni, büyük hidroelektrik ve sulama projelerinden henüz yararlanmaya başlamadı. Tarımsal açıdan köyde pek bir şey değişmedi, makineleşme yok ve henüz önemli paralar kazandıran mahsul alımı başlamamış. Az sayıda köylü artık ticari gübre kullanmaya başlamış olsa da köylüler tarlalarında eskisi gibi çalışmaya devam ediyor. Tarımda değişiklik yaşanmadığından, nüfus da hızla arttığından Tepoztlánlılar çiftlik dışındaki işlere yönelmek zorunda kalmışlar, kazanç sağlayanların pek azı çiftçilikle uğraşmakta. Orman kaynaklarını korumaya yönelik düzenlenen federal kampanya, köydeki odun kömürü

üretimini bıçakla keser gibi durdurmuş, bu yüzden çok sayıda aile alışlageldik gelirlerinden yoksun kalmış durumda. Bazıları Tepoztlán'da yeni kurulan iki veya üç glayöl tarlasında işçi olarak çalışmaya başlamış, diğerleri ise yakındaki Y.M.C.A'de iş bulmuşlar. Çok sayıda aile ise Cuernavaca'da veya yol yapımında günlük olarak çalışıyor.

Köyün mesleki yapısında yaşanan değişimler daha önceden varolan eğilimlerin de altını çizmektedir. 1944 yılında 26 olan tarımdışı meslek sayısı 1956'da 33'e yükselmiş, bu tür işlerde çalışan insan sayısı da 273'ten 565'e çıkmıştır. Yaşanan bu artış ile uzmanlaşma da artmış, tarımın toplam ekonomi içindeki rolü de azalmıştır. 1944 yılında tarım dışı işlerle uğraşanların yaklaşık yüzde 70'i yine de çiftlik sahibiydi, 1956'da ise bu oran sadece yüzde 25 olmuştur. Bugün tarım dışı işlerde çalışan kadınların sayısı da eskisine oranla oldukça artmıştır. Kadınlar hâlâ yaygın bir şekilde öğretmen, *curandero*, mısır tüccarı olarak çalışmaktadır fakat artık tam zamanlı tortilla ustası, terzi, *ciruela* -tahıl tüccarı ve süt tüccarı olarak çalışanlar da bulunmaktadır. Öğretmen sayısındaki artış ise çarpıcıdır, 1944 yılında öğretmen sayısı 21 iken köydeki orta sınıfın büyüdüğüne de işaret edercesine 1956 yılında bu rakam 101'e çıkmıştır. Eskiden köyde öğretmen sıkıntısı yaşanırken, şimdi de öğretmenler iş sıkıntısı çekmektedir, 70 Tepoztlánlı köyün dışındaki kırsal okullarda ders veriyor. Sayılarında büyük artış yaşanan diğer meslekler arasında sayıları 22'den 35'e çıkan otobüs şirketi çalışanları, 15'ten 22'ye çıkan berberler, 15'ten 32'ye çıkan kasaplar ve 20'den 64'e çıkan dükkân işletmecileri de sayılabilir.

Tarım dışı işlerin mahallelere göre dağılımına bakıldığında ise eskiden olduğu gibi daha büyük mahallelerde yoğunlaşma yaşandığı görülmektedir: La Santísima yüzde 27, Santo Domingo yüzde 25, San Miguel yüzde 23, Santa Cruz yüzde

11, San Sebastian yüzde 8, Los Reyes yüzde 5, San Pedro yüzde 1. Benzer bir şekilde yeni mesleklerin yüzde 85 oranında yoğunluk kazandığı mahalleler merkeze yakın üç mahalle olmuştur. Mahalleye göre mesleklerin farklılaşma eğilimi ise her nasılsa merkezdeki meydana mahallelere doğru hizmetlerin yayılmasıyla sapmalar göstermektedir. Her mahallede artık bir mısır değirmeni ve en azından bir dükkân bulunmaktadır. Bir başka ilginç ve semptomatik değişim 1944 yılında 6 iken 1956'da 18'e yükselen ödünç para verenlerin sayısında görülen artıştır. Bu durum nakde büyük gereksinim duyulduğunu ve zenginlik akışı yaşandığını göstermektedir.

1944 yılından bu yana sayılarında azalma olduğu gözlemlenen meslekler ise sadece marangozluk, *curanderoluk*, *chirimitero* (flüt müzisyeni), sarısabır otu lifi toplayıcılığı, odun kömürü üreticiliği olmuştur. Törenselle mahalle yetkilileri yani *huehuechiqueler* daha önceki yazımda tahmin ettiğim gibi artık ortadan kalkmış. *Chirimiteroların* yerini ise çağdaş müzisyenler almıştır. Daha önce belirtildiği gibi, köyde odun kömürü üretiminde yaşanan azalma ise federal yetkililerin baskısıyla oluşmuştur.

En çarpıcı özelliğe sahip olan ve köyde yeni, önemli bir gelir kaynağı oluşturan mesleki değişim ise *bracero* hareketi yani Meksika'dan Amerika'ya götürülen kontratlı tarım işçileri olmuştur. 1948 yılında Tepoztlán'da otuzdan az *bracero* yani geçici olarak Amerika'da çalıştırılan tarım işçisi vardı, 1957 yılında süresi kırk beş gün ile bir yıl arasında değişmek üzere altı yüzün üzerinde erkek, *bracero* olarak çalışmaktaydı. Mesleki anlamda yaşanan bu değişim köyde büyük değişimleri de beraberinde getirmiştir. 1943 yılında Tepoztlán'da toprak sıkıntısı çekiliyordu. Şimdi ise, *bracerolar* tekrar Amerika'ya gidip çalışmak üzere ancak birkaç ay boyunca dinlenmek için köye geldiklerinden, artık köyde işgücü sıkıntısı çekilmekte,

çok sayıda *milpa* ekilmeyi beklemektedir. *Bracerolar* Amerika'da bazı aylarda köyde çalıştıklarında kazanacaklarının iki katı kadar para kazanmaktadır, çoğu birikimini evlerine harcamış, arsa ve sığır almıştır. Çoğu *bracero* eve gelirken yanında taşınabilir radyo, mekanik oyuncaklar, giysiler ve kumaş getirmiştir. Artık köyde köylülere pantolon dikimi işiyle uğraşan dört adet tam zamanlı terzi çalışmaktadır. *Bracero* hareketi Amerikalı ziyaretçilerini birkaç kelimelik İngilizcesiyle selamlayan bazı Tepoztlánlıların ufkunu açmış olsa da, çoğu *bracero* çalışma kamplarında veya tarlalarda soyutlanmış bir şekilde çalıştığından tek bir kelime bile İngilizce konuşmamakta, Meksika tarzı yiyeceklerle beslenmektedir, genele bakıldığında Amerika ve yaşam tarzı hakkında çok az şey öğrenmişlerdir. Çok az sayıda *bracero* köyde uygulayabileceği tarımsal beceri edinebilmiştir.

Tepoztlán'daki *bracerolar* yaşları yirmi ile otuz arasında değişen genç erkeklerden oluşmaktadır. Genelde düşük gelir grubundaki (Grup I) üst kesim mensuplarının oluşturduğu *bracerolar* arasında orta gelir grubu (II) üyeleri de bulunmaktadır. Çok yoksul ve Grup III'te yer alan en zengin ailelere mensup *bracero* sayısı ise azdır. Kırklı yılların başında sadece siyasi bağlantıları ve köyün dışında çalışma deneyimi olanların *bracero* olabildiği örüntüden farklı, ilginç bir durum görülmektedir. O zamanlar Tepoztlánlıların çoğu köyden ayrılıp uzaktaki bir ülkeye, hatta Mexico'da bulunan *bracero* işçi alma bürolarına gitmekten korkuyordu. Daha fazla eğitim alan yeni nesil dış dünyayı keşfetme ve uzun bir yolculuğun taşıdığı tehlikelere göğüs germe konusunda daha hazırlıklı davranmıştır. Yakındaki köylerde çalışan bir okul öğretmeni *coyote*-çakal oluncaya yani *bracero* toplamaya başlayınca dek *Bracerismo* yani işçi olarak çalışma yönünde ani bir patlama yaşanmamıştır. Kendisi de *bracero* olarak çalışan bu öğretmen,

gerekli yasal düzenlemeleri biliyordu. Tepoztlánlı erkekler belli bir ücret ödeyerek daha uzun dönemli, Teksas ya da Arkansas yerine Kaliforniya'da iş bulabileceklerini umut etmişlerdir. Coyote'nin hükümet yetkilileriyle alenen paylaştığı ödentiler kontratta belirtilen çalışma süresine bağlı olarak 200 ile 400 pezo arasında değişiyordu. Kaydolan köylülerin çoğu borç para veren yerel tefecilerden normal uygulamada olduğu gibi yüksek faizle borç almak zorunda kalmış fakat doğrudan yetkililerle muhatap olmaktan kurtulmuş, böylece ilk adımı atmak için gerekli cesareti de bulmuşlardır.

Bracero hareketi köyde yaşanan tarımsal soruna kısmen ve geçici bir çözüm getirmiştir. Tepoztlán artık Amerikan ekonomisine bağımlı hale gelmiştir. Amerika aniden kapılarını Meksikalı *bracerolara* kapatmaya karar verirse, hem köyde hem de bütün ülkede bir kriz patlak verecektir.

Tepoztlán halkının geçirdiği bir başka değişim ise topraklarını satmaya hazır olmalarıdır. 1943 yılında köyde evini, arsasını veya tarlalarını satmaya hazır birini bulmak çok zordu. Örneğin 1942'de Meksikalı önemli bir bankacı köyde ev yaptırmak istemiş, sahibi Mexico'da yaşayan orta karar büyüklükte bir arsa bulabilmeyi ancak bir yıl kadar uğraştıktan sonra başarabilmiştir. 1956 yılında Tepoztlánlılar köyde ve aşağıdaki güzelim vadiye ev yaptıran yabancılara neredeyse kırk arsa satmışlar. Düzenli olarak artan fiyatlar yüzünden Tepoztlánlı komisyoncular arsalar üzerinde spekülasyonlar yürütüyorlar. Köydeki bir arsa 1943 yılında metrekaresi yaklaşık 50 centavoya satılırken, 1957 yılında arsanın metrekare fiyatı 12 pezo ya kadar çıkabiliyor (100 centavo bir pezo eder).

Tepoztlán artık uluslararası bir turist kolonisi. Tepoztlán'dan olmayan ev sahipleri arasında yerli Meksikalılar, İspanyol, Fransız, Alman, Hollandalı, Japon ve İtalyan kökenli uyruk değiştirmiş Meksikalılar ve birkaç da Amerikalı bulu-

nuyor. Bu insanların pek azı bütün yıl boyunca köyde yaşıyor, ancak tatillerini köyde geçirmeyi tercih ediyorlar. Yabancı koloni mensuplarına ait otuz beş evin inşaatı Tepoztlánlı taş ustaları ve günlük işçilere iş olanağı sunmuş. Binalarda kullanılan taş, kum ve tuğla gibi bazı malzemeler de bölgeden satın alınmış. Birkaç aile Tepoztlánlı kızları köydeki, Mexico City'deki veya Amerika'daki evlerinde hizmetçi olarak çalıştırmaya başlamış ve bir düzine kadar Tepoztlánlı da evlerde hizmetli olarak iş bulmuşlar. Yabancılar kolonisi ayrıca yerel et, süt satıcıları ve diğer tüccarlara da ek gelir olanağı sunmuş bulunuyor. Bütüne bakıldığında "yabancılar" köyde pek az arkadaşlık kuruyor, *Carnaval* dışında köydeki pek az etkinlikliğe katılıyorlar. Söylendiğine göre yabancıların çoğu köyün ilkel rustik havasını bozacağından korktukları için köye elektrik getirilmesi için düzenlenen kampanyaya karşı çıkmış. Tepoztlánlı olmayıp da köyde yaşayanlar arasında Meksika'nın ileri gelen aydınlarının, sanatçıların ve doktorların bulunduğunu belirtmekte fayda var. Bu insanların bazıları köylülere karşı çok ilgili, kendi çabalarıyla yeni bir lise binası yapılmasına, köye su getirilmesine, kısa süre önce de (1958 Haziran ayında) elektrik getirilmesine yardımcı olmuşlar.

Diğer turizm çeşitleri de hızla büyümüş, turistik tesisler de gelişmiştir. En önemlisi ise bir bankacıya ait olan özel bir evin Meksika'daki en çekici dinlenme yerlerinden biri olan *Posada del Tepozteco*'ya dönüşmüş olmasıdır. Kırklı yılların sonundan beri Meksikalı ve Hollywood'dan gelen film prodüktörleri Tepoztlán'ı çok sayıda film için kullanmıştır..

1943 yılından beri, köyde eğitim olanakları da gelişme göstermiştir. Büyük mahallelerde yapılan iki yeni okul sayesinde köydeki ilkokul sayısı dörde ulaşmıştır. Okula devamlılık artmış, 1950'de 750 iken 1956'ta 900'ü aşmıştır. 1950 yılında lise tamamlanmış, devamlılık ilk yıl içinde artmış, 54

iken 1956'da 110'a ulaşmıştır. Hem ilkokulda hem de lisede erkeklerin sayısı hâlâ kızların sayısını bastırmaktadır. Çevredeki köyler de daha yüksek eğitim talebinde bulunmaya ve artık çocuklarını Tepoztlán'daki merkez liseye göndermeye başlamışlar. Her yıl Tepoztlán lisesi mezunlarından pek çok öğrenci Mexico'daki üniversiteye gitmektedir.

Geçtiğimiz son on yıl içinde Cuernavaca'ya otobüsle seyahat edenlerin sayısı ikiye katlanmış, Mexico'ya gidenlerin sayısı da artmıştır. Sıradan hafta içi bir günde yaklaşık 500 Tepoztlánlı Cuernavaca'ya çalışmak, okula gitmek, ders almak, satış yapmak, üretimde bulunmak veya zevk için gitmektedir. Köylülerden bazıları artık iki veya üç kilometre uzakta bulunan *milpalar*ına giderken zaman harcayıp yürüyerek yorulmanın yerine otobüse binmenin doğru olacağını düşünmeye başlamıştır. 1956 yılı temmuz ayında bir çarşamba günü yapılan sayımda sabah saat 9 ile akşamüstü 5 saatleri arasında 84 aracın köye girdiği, 94 aracın da köyden ayrıldığı görülmüştür. Araçların yüzde otuz altısı Cuernavaca'dan ve Cuernavaca'ya doğru olmak üzere her iki yönde yarım saatte bir yola çıkan otobüsler olmuştur. Araçların yüzde 41'ini özel otolar, yüzde 23'ünü de kamyonlar oluşturmaktadır. Kamyonlar mısır, domuz, çeşitli bitkiler, bira, çakıl, sebze, meşrubat ve benzin gibi çeşitli mallar taşımaktadır. Pazar günü yapılan benzeri bir sayım sonucu toplam 373 aracın köye girdiği veya köyden ayrıldığı görülmüştür. Otobüsler gün içinde yaklaşık 800 yolcu taşımıştır.

1943 yılında köydeki radyo sayısı sadece üç veya dördtü, 1956 yılında ise bu sayı seksene ulaşmıştı. Bunlar pille çalışan radyolardı, zira köye henüz elektrik gelmemişti. Radyo sahipleri genellikle kırk yaşın altındaydı, yaşlılar radyoyla pek ilgilenmiyorlardı. Radyoların çoğu 1950 yılından beri Cuernavaca'dan 400 ile 3.500 pezoya kadar değişen fiyatlar ödenerek

alınmıştı. Başlangıçta ailenin kullanması düşünülmüş ama radyolar yüzünden genç insanlar birbirlerini daha çok ziyaret etmeye başlamış, sosyalleşme artmıştır. Radyo dinleyicileri genellikle hangi programı dinlediklerini bilmez. Bir şeyler dinlemek istediklerinde hangi istasyon kulağa hoş gelirse onu ayarlıyorlar. *Ranchero* müziği en popüler seçim, haberler de en çok dinlenen ikinci program. Sorun yaratması, pillerin dolu tutulması için harcamalara yol açması yüzünden paranın azlığı ve elektriğin olmayışı radyoların gelecekte kullanımına potansiyel bir engel oluşturabilir. 1956 yılı temmuz ayında pilleri bittiği için radyoların yaklaşık yüzde 15'i çalışmıyordu. Akrabaları veya *compadre*leri arasında otobüs şoförü olan Tepoztlánlılar bir günde otobüste pillerini ücretsiz olarak şarj edebiliyorlar.

1956 yılında federal hükümet projesi kapsamında iletişimi arttırmak amacıyla Tepoztlán'da küçük bir manav dükkânına bir telefon hattı çekildi. Cuernavaca santralinde hepsi de ticari amaçlı olmak üzere köy için altı telefon hattı ayrıldı. Artık dükkân sahipleri sipariş verebilir, politikacılar görüşmeler ayarlayabilir, acil durumlarda telefon yoluyla ambulans ve doktora ulaşılabilirdi. Gündüzleri telefon görüşmeleri merkez büro aracılığıyla gerçekleştiriliyordu, geceleri merkez büro kapalı olduğunda telefon görüşmeleri *Posada*'ya aktarılıyordu. Manav köye yakın bir yere oturması kaydıyla telefona birini çağırmak için 50 centavo ücret alıyordu. 1956 yılında köyde kaldığım süre içinde Hollywood'dan köy meclisine birkaç telefon geldi, Tepoztlán'da bir başka filmin çekimleri için düzenlemeler yapılıyordu.

Tepoztlán'da eskiden *bracero* olarak çalışan birinin işlettiği bir de sinema bulunuyor. Filmler ekim ile mayıs ayları arasında, hafta içi günlerde belediye binasının yaklaşık 300 kişi alabilen geniş salonlarından birinde gösteriliyor. Aslında

Tepoztlán'da sinema işletmeciliği, güvencesi olmayan bir iş, her zaman bayramlarla boy ölçüşemiyor. Filmlerin çoğunluğunu gençlerin ilgisini çeken cinsten Meksika yapımı kovboy ve savaş filmleri oluşturuyor. Kırk yaşın üstündeki yetişkinler sinemaya pek sık gitmiyor, çiftçilerin çoğu da kızlarının sinemaya gitmesine izin vermiyor.

Eğitim düzeyinin daha yüksek olmasına, daha çok seyahat edilmesine, radyo sayısındaki artışa rağmen elimizdeki verilere göre gazete okuyanların sayısında bir artış yaşanmamış. Tam aksine, 1943 yılından beri gazete okuyanların sayısında azalma olduğu görülüyor. 1956 yılında sadece yirmi beş kişi düzenli olarak gazete okuyordu, hiçbiri de çiftçi değildi. Buna karşın dergi okuyanların sayısı artmıştır. 1956'da köyde yaşayan yaklaşık elli kişinin dergi aboneliği bulunuyordu. Bunların yarısı *Readers Digest* dergisinin İspanyolca versiyonu sayılabilecek *Selecciones*, diğerleri de *Life*, *La Granja*, *La Tierra*, *La Sevilla* gibi dergilere aboneydiler. Abonelerin üçte birinden fazlası öğretmendi, geri kalan çoğu abone ise tarım dışı işlerle uğraşan kişilerdi. Abonelerin çoğunluğu elli yaşın altındaydı, okurlar genellikle erkeklerdi. Okulda çalışan öğretmenler ve bazı memurlar dışında çok az kişi kitap okuyordu ancak çocukların çoğu çizgi roman okumayı tercih ediyordu.

Yukarıda belirtilen gelişmelere bağlı olarak yaşam döngüsünün her aşamasında, özellikle de çocukların yetiştirilme tarzında değişimler yaşandığı gözlemlenebilir. Yine yaşanan bu değişimlerin çoğu orta ekonomik sınıfta görülmektedir, değişimin ardından gelen değişimin yönü konusundaki tartışma bu grup üyelerine uygun bir nitelik kazanıyor. Düşük gelirli sınıfın geleneksel tavra sahip üyeleri de değişmekte ancak bu değişimin hızı diğerlerine göre çok daha düşük seyretmektedir.

Kadınlar hâlâ bir ebe yardımıyla, *petate* üzerinde doğum yapmayı tercih ediyorlar fakat zor doğumlarda doktor çağırıl-

dığı sıklıkla görülüyor. Genç kadınların çoğu bazı ebelerin uyguladığı “Kızilderili” alışkanlık ve âdetlerini, örneğin tabu yiyecekleri, dumanın doğuma yardım edebileceği düşüncesini, huipil giyme âdetini redediyor. İlk sütün gömülmesi, dama atılması gibi sihir içerdiği düşünülen âdetler de artık ortadan kalkmaya başlamış. Daha fazla sayıda bebek biberonla beslendiğinden, eczacı artık bebek biberonları ve emziklerinin yanı sıra hazır mama da satmaya başlamış. Genç kadınlar genellikle ter banyosu veya *sacamisadan* önce bebeğin doğumundan sonraki kırk gün kadar inzivaya çekilme gibi âdetleri uygulamayı tercih ediyorlar.

Hem annenin hem de babanın çocuğa daha çok ilgi göstermeye başladığı ise açıkça ortadadır. Anne-babalar artık daha serbest davranıyorlar, küçük çocuklarına karşı daha fazla şefkat göstermeye başlamışlar. Sokakta artık küçük çocuğunu kucığında taşıyan daha çok baba görmek mümkün, birkaç baba da evde bebeklerin bakımına yardım etmeye başlamış. Annelerin bazıları “zalimce” olduğunu düşündüklerinden çocuklar artık pek kundaklanmıyor. Anne-babalar artık çocuklarına daha düşkün, özellikle de ilk doğan çocuk şımartılıyor, çocuklarıyla gurur duyduklarını açıkça belirtiyor, onlara oyuncaklar, ayakkabılar, ilgi çekici giysiler alıyorlar. Bu tavır, “nazardan” korkup başkalarının ilgisini çekmesini engellemek amacıyla çocukları koruyan eski alışkanlık ve davranış biçimine tamamen zıt bir anlayış içermektedir. Daha genç yaştaki eğitilmiş anne-babalar ceza verirken daha yumuşak davranıyor, çocukların daha çok oyun oynamalarına izin veriyor, çocuklarını olabildiğince uzun süre okula göndermeye çalışıyorlar. Ergenlik çağı artık daha uzun sürüyor ve sınırları çizilmiş durumda, gençlerin aileye yardım etmesinin beklendiği dönem ise genellikle gencin eğitime devam etmesiyle erteleneniliyor.

Görücü usulü evlilikler artık neredeyse ortadan kalkmış, daha fazla sayıda çift aşk evliliği yapıyor. Kilise nikâhları artık pahalı ve daha fazla özen gösterilerek düzenleniyor, kentli orta sınıf nikâhları örnek alınıyor. Yeni evli çiftler evlenir evlenmez, eşlerin anne-babasıyla birlikte yaşamının getireceği sorunları ortadan kaldırmak amacıyla ekonomik açıdan mümkün olur olmaz, kendi evlerini kurmaya çalışıyorlar. Bazı genç evli kadınlar okulda öğretmen olarak çalışıyor veya dükkân işletiyor, ancak bu durum hâlâ pek sıradanlık kazanmış sayılmaz. Daha fazla sayıda çift ayrılmış gibi yaşamak veya evi terk etmek yerine yasal yollardan boşanma yolunu seçiyor.

Eğitimli orta sınıf üyelerinin kurdukları bireyler arası ilişkilerin niteliğinde ve taşıdığı değerlerde dikkate değer bir değişim yaşandığı da görülmektedir. Yaşanan bu değişimlerin köydeki insanların değerlerini ve inançlar sistemini, karakterlerini ne ölçüde etkilemiş olduğunu söylemek için oldukça erken sayılsa da, görülen tüm belirtiler tüm bunların ardından daha köklü değişimlerin yaşanacağına işaret etmektedir. 1956'da Tepoztlán halkı genel olarak daha dışa dönük, dostane ve yabancıların varlığından daha az rahatsızlık duyar gibiydi. Çocuklar daha fazla gürültü yapıyor, daha çok gülümsüyordu, yabancılardan korkup kaçacaklarına yabancılara doğru koşuyorlardı. Aslında turistlerden centavo dileniyorlar. Yanlarında bir yetişkin olmadan etrafta gezinen, gülüp, konuşan ergenlik çağındaki genç kızlar artık sıklıkla rastlanılan bir tablo oluşturuyor, arada sırada da olsa gündüz vakti yanında bir delikanlıyla birlikte yürüyen genç bir kıza rastlamak artık mümkün. Genel olarak köylüler daha bilgili, kültürlü kişileri daha çok kabullenir gibiler, taşralılık da gittikçe azalmakta. İş ve burs almak için daha fazla rekabet ediliyor.

Tepoztlánlıların artık kendilerini geliştirme konusunda daha istekli ve tutkulu oldukları açıkça görülmektedir. Genç-

ler rahat duramıyor, daha iyi fırsatlar yakalamak için köyden ayrılmayı bile göze almaya başlamışlar. Eğitimle ilgili olarak ailelerine karşı talepkâr olmaya başlamışlar; kendilerine daha çok güveniyorlar; aile dışından insanlarla daha uzun süreler için işbirliği yapabilecek duruma gelmişler. Karşılıklı resmî ilişkilerle kurulan arkadaşlıkların dışındaki arkadaşlıkların önemi gittikçe artmaya başlamış, *compadrazgo* ilişkisi yeni bağlantılar kurmak ve sosyal avantajlar sağlamak açısından yeni ve farklı bir önem kazanmış. Maddi başarı ve daha yüksek bir yaşam standardı bilinçli olarak daha çok arzulanır ve uğrunda çalışılır hale gelmiş, zenginliği saklamaya çalışmak da gittikçe azalan bir davranışa dönüşmüş. Saygı gittikçe artan bir biçimde, zenginlik ve sosyal statü üzerinden kazanılır olmuş. Eğitim daha yüksek statü kazandırmaya başlamış, öğretmenlik sertifikasına sahip olan genç bir adam veya kadın, kendinden büyüklerin kendisine daha saygılı davranmalarını bekler hale gelmiş. Özellikle orta sınıf yerel inançları ve âdetleri terk ederek, Katolikleşmenin statü kazandıracağına inanmaya başlamıştır.

Son on beş yıl içinde Tepoztlán'ın büyük bir hızla ileriye dönük ilerleme kaydettiği açıkça ortadadır. Değişimler tam anlamıyla eşit olarak dağılmamış, nüfusun bütün kesimleri bu değişimden eşit olarak yararlanamamıştır. Sınırlı tarımsal kaynaklarla, düşük mahsulle, sulama eksikliğiyle, varolan tarımsal sorunların pek azının makineleşme ile çözülebilmesiyle karşı karşıya kalan köy halkı tarımsal sorununu atlamış, bunun yerine yeni mesleklere bağımlı hale gelmiş ve köy dışında çalışmaya başlamışlardır.

Köyde yaşanan değişimlerin çoğu, 1943 yılında bile yaşam düzeyini arttırmaya yönelik en fazla inisiyatif sahibi olan ve ilgi duyan kesim olan orta ekonomik sınıf üyeleri tarafından sevilmiştir. Bu grup sayı olarak ikiye katlanmış, şimdiki

nüfusun da neredeyse yüzde 25'ini oluşturur hale gelmiştir. Hatta artık eksikleri bulunan bir ekonomik grup değil, profesyonellerden, beyaz yakalı çalışanlardan, kendi işinde çalışan esnaflardan ve dükkân sahiplerinden oluşan, değer yargıları ve amaçları çiftçilikle uğraşan kişilerden büyük farklılıklar gösteren tam bir orta sınıfa dönüşmüştür. Orta sınıf ile düşük gelirli ekonomik sınıf, çiftçiler ve tarımla uğraşmayan kişiler arasındaki çizginin keskinleşmesi belki de köyde yaşanan en yaygın ve önemli değişimdir.

Düşük gelirli ekonomik grup oransal anlamda 1943'te-kindenden daha küçük olsa da, yüzde 65'lik bir oranla hâlâ köylülerin çoğunluğu bu gruba dahildir. Elimizdeki verilere göre hem enflasyon yüzünden hem de grup üyeleri odun kömürü üretimi yasaklandığında alışılabilen bir gelir kaynağından yoksun bırakıldığından, bu grup daha da yoksullaşmıştır. Bu grubun daha düşük gelirli kesiminde yer alan üyeleri ise Meksika Devrimi ile harekete geçirilen süreçlerden en az nasibini alan kesim olmuştur. Bu insanlar kentlerde iş bulmak veya *bracero* olarak çalışmak amacıyla köyden ayrılamamış ya da ayrılmayı istememişlerdir. Daha yüksek eğitim alabilme avantajını da pek azı yakalayabilmiştir. Geçinebilmek için çiftçi olarak çalışmakta, daha ucuz olduğu için eski alışkanlıklarına sıkı sıkıya bağlı hale gelmişlerdir.

Tepoztlán modern dünyaya doğru ilerledikçe, Kızılderili dilini, Kızılderili geleneklerini, yerel özerkliğini ve İspanyol-öncesi kolektif yaşam biçimlerini geride bırakmaktadır. Geleneksel düzenin siperi ve toplumsal kolektif yaşama temel oluşturan en önemli öğelerden biri olan halka açık topraklar bile *ejido* parsellerine, daha sonra da özel mülklere ait olmak üzere bölünmeye mahkûm görünüyorlar. Gelişen iletişim araçları, teknolojiye duyulan güvenin artması, para ekonomisine ve dışarıdaki işlere bağımlılığın gittikçe artması, mesleki

uzmanlaşmanın artması, daha yüksek bir yaşam düzeyine karşı duyulan arzu gibi yaşanan değişimler insanların karakterinde de bir değişim yaratmaya başlamıştır. Gördüğümüz gibi Tepoztlán halkı artık daha az şüpheli, daha dışa dönüktür ve kişisel gelişimle daha çok ilgilenmektedir.

Bugün Tepoztlán ancak zaman içinde cevaplanabilecek pek çok soru yöneltmektedir. Bireyselleşmenin artışı daha fazla endişe ve sinir bozukluğu mu getirecek? Devlete karşı duyulan güven ve genel katılımı arttırabilecek midir? Köyde geleneksel davranış örüntüleri geçmişte yeni olana yaptığı gibi bugün varolan yeni unsurlarla başarılı bir şekilde işbirliği yaparak onları yeniden tanımlar hale gelebilecek mi, yoksa eski ve sabit köy kültürü yakında tanınmaz hale mi gelecektir? Tepoztlánlılar eski topraklarını satıp Tepoztlán'ı minyatür bir Cuernavaca'ya mı dönüştürecekler? Köye kısa süre önce gelen elektriğin ardından fabrikalar mı kurulacak, topraksız bir proleterya sınıfı mı oluşacaktır? Ya da köy kültürü varmak üzere olan sanayileşmeyi diğer köylerin yaptığı gibi sindirmeyi başabilecek midir?

Köy kültüründeki değişimler değişen tarzlarla kendini belli ediyor.

Bu kitap, tek bir Meksika köyünü çok geniş kapsamlı olarak ele almaktadır. Tepoztlán köyü, onuncu yüzyıl ve Toltek İmparatorluğu'ndan 1960'lara dek uzanan bir zaman çizgisinde incelenmiş, kitapta, bu halkın efsanelerinin yanı sıra çağdaş antropolojik gözlemlere de yer verilmiştir.

Bu köyde Meksika köylülerinin sürdürdüğü ve pek çok Meksika köyünün de tipik özelliklerini yansıtan yaşantı, kitabın odak noktasını oluşturmaktadır.

Ekonomik ilişkiler, aile içi ilişkiler ve yaşam süreçlerindeki değişik evreler, alan çalışmalarının verilerine dayanılarak anlatılmaktadır. Dr. Lewis köylülerin duygularını, onları yönlendiren etmenleri ve değer ölçülerini çözümlmekte, son bölümde ise kentleşmenin ve sanayileşmenin etkilerinin köydeki yansımalarını canlı bir anlatımla sunmaktadır.

ISBN 975-331-409-4

9 789753 131409

on-line alışveriş: www.yenisayfa.com

<http://www.epsilonyayinevi.com>